

8

VIGILIA

Erasmus
és pere

Hitünk korszerű
bemutatása

Böll:
A barát
és a rabló

RESUMÉ
EN LANGUE
FRANÇAISE
DANS
LES DERNIÈRES
PAGES

Ára : 6,- Ft

1967 AUGUSZTUS

TARTALOM

	Oldal
<i>Vida István</i> : Erasmus és pere	505
A katolikus hit korszerű bemutatása	513
<i>Hajdók János</i> : Gyalog zsoltár (vers)	525
<i>Prokopp Gyula</i> : II. Lajos pecsétgyűrűje	527
<i>Benev Zsuzsa</i> : Sírfelirat, Sirató, Se nap..., Szerelem, Keserves (versek)	530
<i>Bohuniczky Szeffi</i> : Veszprémi műemlék (elbeszélés)	531
<i>Heinrich Böll</i> : A barát és a rabló (hangjáték, fordította <i>Csanád Béla</i>) ...	535
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények (A „hit évének” célja és értelme)	551
<i>Nyiri Tamás</i> : A kis út (Elavultak-e a litániák?)	555

NAPLÓ

Holenda Barnabás emlékezete (<i>Borbély Kamill</i>) 557; Az eukarisztia titkáról szóló instrukció (<i>Radó Polikárp</i>) 558; Enciklika a papi nőtlenségről, dekrétum a diakonátusról (<i>M. V.</i>) 561; Az olvasó naplója — Passuth László: Kutatóárok (<i>Rónay György</i>) 565; Képzőművészet — Szabó Júlia könyve Henri Rousseauról, Bálint Endre kiállítása (<i>D. I.</i>) 567; Zenei jegyzetek — Évadzáró hangversenyek — Az egyházi zenéről (<i>Rónay László</i>) 568; Filmek világából — Háború és béke (<i>Ungváry Rudolf</i>) 570; Élet, tudomány és irodalom múltja és jelene Pécssett (<i>Dénes Gizella</i>) 571	557
Francia nyelvű kivonatok	573

Felelős szerkesztő:

*Mihelics Vid*Felelős kiadó: *Saad Béla*

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományosai útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Atutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024/2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. Index-szám: 26.921.

Megjelenik minden hónap elején

Ára: 6,— Ft

Vida István

ERASMUS ÉS PERE

Ötszáz esztendeje született Rotterdam nagy fia, *Desiderius Erasmus*; az évforduló dátuma azonban elég bizonytalan. Már 1965-ben is voltak ünneplők; zömük 1966-ban kért szót; néhányan utaltak a legújabb kutatásokra, melyek szerint 1969-re esnek a jubileum. Az egyetlen bizonyosság századok óta az volt, hogy Erasmus október 27-ről 28-ra virradó éjszakán született, az évszámot illetően azonban a kutatók eltértek egymástól; sokszor maguk kérdőjelezték meg állításaikat, sőt még Erasmus önéletrajzi utalásait is. Érthető, ha egyes tudósok a legilletékesebbhez, a Holland Tudományos Akadémiához fordultak döntésért. Az aztán még 1965 első felében 1969-et nyilvánította „valóságos” születési évnek.

E félezeréves forduló természetesen fölvirágoztatta a már eddig is bőséges Erasmus-irodalmat. *Jean Claude Margolin* minap megjelent nemzetközi bibliográfiája szerint 1950 és 62 között tizenhét nyelven Erasmus ötvenhárom művét adták ki (japáni, török és maláji nyelven is); 1962-ben Európában két helyen is kiadták a mindeddig legteljesebb *Opera omniát* (melynek első kiadása 250 éve látott napvilágot). Amellett vele is számos új munka foglalkozik; az említett bibliográfia 672 nevet sorol föl. Erasmus tehát időszerű és népszerű. *Miért?*

Humanizmusának modern aktualitása közismert; univerzális életérzését az emberiség legjobbjai követik; egzegétikai munkáinak sokáig mellőzött értékeire az óvatos teológiai irányok is fölfigyeltek. *Pierre Mesnard* szerint korunk Erasmus-szemléletének hasznos újsága elsősorban az, hogy végre szakít az Erasmus-Luther vita boncolgatásával és Erasmus ortodoxiájának fejtegetésével. „Hősében” főként a keresztény moralista nagyszabású megtestesülését látja, és hangsúlyozza, hogy Erasmusnak korunk számára is van mondandója. Holott *Huizinga* még éppen az ellenkezőjét állította a huszas évek derekán: azt, hogy Erasmus előfutára ugyan a haladó gondolatnak, a modern nyelvészetnek és pedagógiának, a mai világban azonban már nem tud mit mondani. Egy évtizeddel később, sikeres népszerűsítő könyvében így vélekedett *Stefan Zweig* is: „Desiderius, ne tagadjuk, ma már alig több pusztá névnel” — írta. Az aztán már nem is meglepő, hogy a második világháború alatt egy teológus, *von Walter*, az Erasmus-reneszánsz hamaros elhalását jósolta, hiszen azokban az időkben az *Antibarbarorum liber* szerzőjének aligha lehettek esélyei.

Az újjáéledés

A figyelem a 19. század vége táján kezdett Erasmus felé fordulni. Ez a kor alighanem technikai fejlődéstől elmaradt erkölcsiségének támaszát és ihletőjét kereste benne. Századunk elején az oxfordi *Allen Erasmus* egész fennmaradt levelezését összegyűjtötte és sajtó alá rendezte; a tizenkét kötetes mű kétharmadát tudta életében befejezni, a többi özvegye és tanítványai gondozták; az első kötet 1906-ban jelent meg, az utolsó 1958-ban. Mikor munkájának nekifogott, a Rotterdami írásait, s még inkább személyét másod- és harmadkézből vett sémák valóságos kérge takarta el. Ez a kéreg aztán az új adatok világánál fokozatosan lehámlott, aminek két jelentős következménye lett.

Az első: a „világ” fölfedezi a felvilágosult, kritikus racionalista és társadalomjavító Desideriusban azt a mély keresztény valláserkölcs hitvilágot, mely egyaránt gyökerezett értelmében és érzésében. Sokáig azt

hitték ugyanis, hogy jámborsága csak afféle máz volt, védekezésül az inkvizíciótól. Most ráeszmélnek, hogy világnézetének alapja — kedvelt kifejezésével — a *philosophia Christi*, s ezzel jól össze tudta egyeztetni erkölcsi és értelmi törekvéseit. Az a „világ” tehát, amellyel ma az egyház párbeszédet kíván folytatni, Erasmus katolicizmusában a modern vallási magatartás egyik első típusát értékelheti.

A másik következmény és felfedezés a vallási közösségek, különösen pedig a katolikus egyház köreit érinti. *Flittner* és a már említett *von Walter* megállapították, hogy századunk elejéig minden olyan Erasmusra vonatkozó értékelés, amelyet vallási oldalról fogalmaztak meg, magán viselte a reformáció-ellenreformáció szemléletének bélyegét. Bár Róma lázadónak, Luther árulónak és gyávának minősítette, Erasmust a századok során mind a katolikus ortodoxia, mind a protestantizmus sajátjaként ismerte vagy ítélte el. Nemegyszer rokon indoklásokkal, így például iróniájára és bíráló szellemére hivatkozva, mely — mondták — mindenféle őszinte jámborságtól idegen. Idők folyamán azonban ez a fölfogás is megingott. Katolikus egyháztörténészek, mint a francia *Goerung* és *Pineau*, már a tizes években próbálták a „félremagyarozott” Erasmust helyes megvilágításba állítani. Hasonló tárgyilagos egyházi hang jelentkezett Magyarországon is, velük szinte egyidőben, *Péter János* gyulafehérvári tanár részéről. Ma már azok az egyháztörténészek is, akik csak bizonyos — fokról fokra csökkenő — fenntartásokkal ismerik el jelentőségét (*Lortz*, *Jedin*, *Neuss*, *Iserloh*), egyetértenek az „impietas” a jámbortalanság és az egyháziatlanság hajdani vádjának képtelenségében. 1954-ben *Alphons Auer* hitvallásnak beillő művet ír róla, amelyért a tübingai egyetem katolikus teológiai kara magántanárává fogadja a szerzőt (de kanonizálni azért természetesen ő sem akarja Erasmust); a katolikus irodalom két jelentős személyisége, *Reinhold Schneider* és *Friedrich Heer*, a „nyitott” katolicizmus első megtestesítőjének nevezi Erasmust. Elégtételt szolgáltat neki egyháztörténelmében *Daniel-Rops* is, akinek egész szemléletére alkalmazható az a meghatározás, hogy „erasmusi”. Különös jelentősége van, márcsak a tudós rangjánál fogva is, annak a tényeket tisztázó kutatásnak, amelyet a Gregoriana egyetem professzora, *Villoslada* végzett Erasmusról.

Évtizedek óta folyik tehát az újjáértékelés, melynek megfelelőjét a protestáns tudományban és irodalomban is nyomon követhetjük; legfontosabb állomásához azonban most érkezett el, a II. vatikáni zsinattal.

Erasmus zsinatja

Vitathatatlan, hogy ezt a zsinatot „erasmusi szellem” jellemzi. A lengyel *Kolakowski* nemrég ezt írta Erasmusról: „Ihletője lett annak a valóságoknak, amely nem kíván ugyan kompromisszumot a „világ” erkölcsseivel, de nem kíván elmenekülni sem a világtól, és nem hirdeti az élet megvetését, hanem bízik az ember természetes képességeiben.” Aligha lehetne tömörebben summázni azt, amit ma, közismert műszóval, *aggiornamentónak* nevezünk. Kötetekre rúgna, ha egymás mellé állítanánk századunk nagy ökuménikus zsinatának egyes „hivatalos” szövegeit, meg a nekik szellemben és tartalomban megfelelő erasmusi helyeket.

A *szabad vita* és az *egyházi önbírálat* kérdésében például ezt írta *Morus Tamásnak*: „Meglep némely modernnek érzékeny hallása, képtelenek fellengző szavaknál egyebet elviselni; vagy a torz jámborság, mely könnyebben megbocsátja Krisztus káromlását, mint a gúny egyetlen csöpp-

jét, ha az prelátust vagy fejedelmet ér...” Ebből és számos hasonló nyilatkozatából látható, hogy a kritika szabadsága aligha választhatna nála alkalmasabb pátrónust. De ugyanezt a *párbeszéd* és az *ökuméne* kérdésében is elmondhatjuk. Az előbbit óriási levelezésben, és hol szelíd, hol epés vitáiraiban, kivált a művek ajánlásában gyakorolja, a *tolerantia* és *concordia*, a türelem és az egység érdekében. A *balgaság* dicséretében formás kis anekdota szól erről a témáról. „Minap egy teológiai vitán vettem részt — gyakran járok effélékre —, ahol valaki azt firtatta, hol rendelkezik úgy a Szentírás, hogy az eretnekeket nem érvekkkel, hanem máglyán kell megsemmisíteni. Akkor egy férfiú, aki zordsága folytán teológus lehetett, mérgesen azt fejtegette, hogy Szent Pál hozta rá a törvényt, mikor az eretnekekről szólva kijelentette: egy-két intés után kerül az eretnekeket. Mikor ezt többször elismételte, a hallgatók többsége csodálkozott, milyen alapon kell akkor az eretnekeket megégetni? Végül oda jutott az értelmezésben, hogy voltaképpen „az eretnekeknek kell elkerülni”, mégpedig az útból. Ezen aztán egyesek nevettek, másoknak viszont ez a magyarázat teljességgel teológiaiának tetszett.”

Ebben is, mint számos más hasonló megnyilatkozásban, félreérthetetlen a *lelkiismereti szabadság* igénye.

Másutt, a *Convivium religiosum* egyik vendégének közvetítésével mintha ugyanazt hallanánk Erasmustól, amit *Gauthier*, a híres munkáspap mond az evangéliumi egyszerűségről és a szegények egyházának helyreállításáról: „Alig kétlem, hogy halálos bűnt követ el, aki óriási pénzeket fordít kolostorok és templomok építésére, miközben Krisztusnak annyi élő temploma pusztul bele az éhezésbe.” Innét már csak egy lépésnyire van a *belső egyházi reform* bonyolult problémája, az a „második reformáció”, amely annyit foglalkoztatta Erasmust is. Ennek követelményeit: hogy a teológia forduljon vissza a forrásokhoz, hogy az igehirdetés legyen kellőképpen elmélyült, hogy a megújodáshoz teremtsük meg a megfelelő lelki és tudományos alapokat, hogy a szeretet ne formális, hanem tanúságtévő szeretet legyen — mindezt lépten-nyomon megtaláljuk nála. Valamint azt is, hogy a Szentírás legyen mindenkinek napi olvasmánya; és hogy az lehessen, fordítsuk le a különféle nemzeti nyelvekre. A népnyelvnek jusson minél nagyobb szerep a szertartásokban is, amelyeket viszont egyszerűsíteni kellene. Azt sürgeti, amit mai kifejezéssel „dinamikus hitéletnek” neveznek; a külsőségek felől befelé akar fordítani. Módosítani akarna bizonyos fegyelmi hagyományokat is. A vasárnapokon kívül akkor ötven parancsolt ünnep volt: ezekből jónéhányat eltörölne; indokolásul a családos kisemberek tömegére hivatkozik, akiknek háztartása megsínyli a sok szünnap okozta keresetcsökkenést. A böjtöt és hústilalmat illetőleg azt kívánná, hogy ennek módját ki-ki lelkiismerete szerint szabadon választhassa meg.

A II. vatikáni zsinat, mondják egyes méltatói, megalkotta a laikusok, világi hívők egyházon belüli jogállásának „magna chartáját”. Erasmus ezen a téren is forradalmi szellemű volt, a kora fölfogásához képest. A világhíres *Beszélgetések* (*Colloquia*) alakjainak többsége világi, köztük nem egy kiválóan művelt nő is van. S ezek a világiak a kereszténység dolgairól olykor egészségesebben vélekednek, mint egyik-másik pap. Az *Enchiridion militis Christiani* az első olyan lelki kalauz, melyet laikusok számára irtak. S az egyház megújulásáról, *De puritate ecclesiae* írt munkáját szintén világinak, Cristoph Eschenfelder rajnai vámtisztviselőnek ajánlja, akivel tizennyolc éve meghitt levelezésben állt.

Egy „mítosz” elemei

Hogyan került ez a sápadt, lelkes tudós a legnagyobbak sorába? Nem volt költő, mint *Dante* vagy *Shakespeare*, nem alapított filozófiai rendszert, mint *Aquinói Szent Tamás*, sem szerzetet, mint *Szent Benedek* vagy *Loyolai Szent Ignác*; a mártíriumra vezető alkalmat is kerülte, sokkal jobban, mint szívbeli barátja, *Morus Tamás* — neve mégis fogalommal vált. Aligha életművének terjedelme miatt (*Összes Művei* tíz kötete, 2500 lapnyi levelezése; mai méretekben mintegy ötven kötet révén), hiszen sokan merültek feledésbe az övénél vaskosabb hagyatékkal. *Metsys*, *Holbein*, *Dürer* megőrkítette ugyan arcképét; de megőrkítették másokét is, akikről ma már mit sem tudni. A nyomtatás hőskora elválaszthatatlan a nevétől; de elválaszthatatlan másokétól is. Vagy *Luther* tartotta volna fönn emlékét, a magáéval együtt, s azzal, hogy keményen támadta a „gyávát”? Bőven lehetne sorolni az effajta kérdéseket; sorolták is, és akadtak, akik konkluzióként, magyarázat helyett, Erasmus „mítoszá” emlegették. Holott élete, munkája és kora elégséges magyarázattal szolgál.

A pálya kezdete elég kietlennek látszik: házasságon kívüli születés, korai árvaság, s jórészt rideg iskolák, legföljebb egy-két kivételes nevelővel; aztán lelketlen, anyagiás gyámok a pályaválasztás küszöbén. A tehetséges, törekeny testű gyermek azért mindebből magával visz egy kincset és egy tanulságot: a klasszikus ókor tiszta formáinak szeretetét, és a megvetést a fenytések iránt (ami később nevelői elvévé vált).

Tizennyolc éves, mikor más lehetőség híján, és nem viaskodások nélkül, belép az ágostonrendiek steyni kolostorába. Húszéves sincs, mikor leteszi fogadalmait. Egyelőre minden nehézséget feledtet számára a remek könyvtár és néhány művelt jóbarát. Verseket ír, fest, művecskét ír az élet megvetéséről, ismerkedik és barátkozik a kolostori élettel; hiába: minden kötöttség bénítja, elvágyakozik; később is, holtáig éberben őrzi majd szabadságát. Tekintélye évtizedeiben is azért hártítja majd el fejedelmi és püspöki udvarok, egyetemek és káptalanok meghívását, hogy függetlenségén csorba ne essék.

Rövid időre, menekvésül, Cambrai püspökének szolgálatába szegődik; így jut Párizsba. Ott a Sorbonne-t látogatja, de csalódik a skolasztikában, mely akkoriban mélypontján van. Rengeteg tanítványt vállal, hogy tisztességes szállást tarthasson. Így formálódik pedagógussá, aki a fölmerülő igényeknek megfelelően maga készít, korszerű tankönyv híján, olyan vezérfonalat, amely nem elriaszt, hanem vonz a tudományra. Az elsőt tudtán kívül nyomtatják ki; a többi aztán sűrű sorban következik: grammatikák, stilisztikák, értelmező szótárak, „társalgások” (melyeknek műfajából irodalmi szinten a *Colloquia* műfaja lesz), illemtanok, jellemképző és elvi pedagógiai művek. Módszere: megkedveltetni a tanulást, „fűszerezni” az anyagot, szellemesen és fordulatosan adni elő azt, amit meg kell tanulni. Költői zsengei is Párizsban látnak napvilágot.

Már neves ember, amikor először utazik Angliába. Találkozik kiváló angol humanistákkal, életreszóló barátságot köt *Morus* Tamással, halálig tartó szellemi kapcsolatba kerül *Colet*-tal. Egy évig tart ez az újabb nagy élmény; utána már nem a görög eszmények rajongójaként lép part-ra Calais-ban, hanem mint az evangéliumi reneszánsz apostola. A polihisztor *Colet* súlyos gondolatot, legszemélyesebb fölismerését ültette át szívébe, azt, hogy egyetlen érdemes ambíció van: a teológia megújítása. Térjünk vissza a forrásokhoz: a Szentíráshoz és a szentatyákhoz. Ehhez

azonban a latinon kívül legalább még görögül is tökéletesen tudni kell. A harmincegy esztendő Erasmus vasszorgalommal lát neki, hogy immár hírneves „latinista” létére fogyatékos görög tudását is tökéletesítse. Évek munkája árán végül ebben a nyelvben is otthonos lesz. Tanulásának értékes „melléktermékei” vannak: több nagy közmondás- és anekdota-gyűjtemény, sok aktuális szelvényzettel; mindezt állandóan bővíti, úgyhogy az *Adagia* első megjelenésekor nyolcszáz mondást tartalmaz, utolsó kiadásában több mint négyezret.

Anglia után Franciaország, majd Németalföld útjának állomásai. Angliában életében hatszor járt, Itáliában három évet töltött, francia és német földön hatot-hatot, és nyolcnál is többet Bázelen; ennek ősi münsterében pihennek csontjai. Legfőbb érdeklődése most már állandóan a teológiára és reformjára irányul, haláláig, 1536-ig. Közben kenyérgondokkal küzd; alkalmi és rendszeres mecénások segítik, és tanítványok, nyomdászok, szíves házigazdák tartanak ki mellette. Ő Európa első „szabad írója”, de kemény küzdelmek, nemegyszer megaláztatások és diplomatikus ügyeskedések árán; csak élete utolsó tizenöt évében dolgozhat anyagi gondoktól mentesen, kiadója, *Frobenius* jóvoltából.

Legnépszerűbb könyve *A balgaság dicsérete*; a világszínpad jellegzetes szereplőit vonultatja föl és táncoltatja meg szatírájának erejével; mosollyal vagy haraggal szemléli a „balgákat”, de tisztelettel is, ha a „balgaság” a kereszté, „stultitia Crucis”. A műhöz folytatást is tervezett, a „természet és a kegyelem könnyedén bölcs dicséretét”; sajnos, nem készült el.

Legmerészebb vállalkozása az Újszövetségnek eredeti görögből készült új, latin fordítása volt; először *Novum Instrumentum* címmel bocsátotta útnak. Inkább csak magánhasználatra szánta, bár a Vulgata (és főleg másolatai) fölülvizsgálását is esedékesnek tartotta. Ezt a művét egyfelől elragadtatással ünnepelték, másfelől fölháborodva kárhoztatták.

A legnagyobb energiát patrisztikai művek kiadására és tolmácsolására fordította. Számos szentatyát szólaltatott meg, írásait fáradszónaként tanulmányozta; *Szent Jeromos* napi olvasmánya volt. Harmincas éveiben bukkan rá *Origenes* Logos-teológiájára, s úgy érzi, megtalálta benne klasszicitás és kereszténység, sőt minden emberi gondolat egybefoglalásának kulcsát. Kezdetben volt az Ige, és a második Isteni Személy megtestesülése előtt sem volt néma: kifejeződött már az ókor nagyjainál; és az idők folyamán megnyilatkozik a kereszténységen kívül is. *Euripidész*, *Plutarchosz*, *Seneca* sajtó alá rendezésével üt evangéliumi pecsétet a „bonae litterae” etikai értékére Erasmus, aki így is tudott fohászkodni: „Szent Szokratész, könyörögj értünk!”

Legkedveltebb műfaja az egzegézis volt: zsolttármagyarázatok, apostoli levelek, szentírási szövegek modern elemzése. Nem a teológia elméletét akarta gyarapítani, hanem az evangéliumot életté valósítani. Szerinte a *philosophia Christi* inkább élet, mint tanítás, s inkább a szív, mint az ész ügye. Ezért írt annyi lelki kalauzt és gyakorlati kézikönyvet. Már csak magyar vonatkozása miatt is említést érdemel közülük a *II. Lajos* özvegyének ajánlott *De vidua christiana*: a szomorúság és magány fájdalmát viselő asszony vigasztalása. (Egyébként a magyarsághoz és magyar humanizmushoz fűződő kapcsolatairól értékes és bőséges irodalmunk van.)

A legtöbb ellenséget alighanem a *Colloquia* nyolcvannyalc párbeszéd jelenete szerezte neki (találó magyar címmel: *Nyájas beszélgeté-*

sek). A napi élet tipikus helyzeteiben jellegzetes alakokat szólaltat meg: iparosokat, diákokat, hivatalnokokat, egyháziakat, különféle rendű és rangú nőket, remek — mint ma mondanánk — „kritikai realizmussal” ábrázolva kortársait. A beszélgetések témája úgyszólván minden, az egész egykorú élet, de leginkább mégis annak fonákságai és téveszméi. Mind-ebből epés körkép kerekedik ki; a kép szerzője a társadalom egyetlen rétegét sem kíméli. El-elmarasztalja a teológia szórszállhasogatóit, de pellengérré kerülnek a koldulóbarátok is, akiknek „nagy része egyáltalán nem barátja a hitnek”. Nem lehet csodálni, ha a sértettek ádáz ellenségei lettek, és személyi sértődöttségüknek igyekeztek elvi szint kölcsönözni.

Útja a történelemben

Szellemi poggyászatát a *devoitio moderna* (*modern jámborság*) névvel jelzett irányzat világából hozza; ennek intézményeiben telt ifjúsága, egy *Cusanus*, egy *Kempis Tamás* árnyékában: azok is ebből a mozgalmából származnak. Szerepük különbözősége jelzi, milyen széles skálán hatott ez az áramlat. Az egyházban továbbbő Krisztus arcát immár hosszú emberöltők óta mind torzítóbb fátylak leplezték. Erasmus első harminc éve egybeesik *Torquemada*, *Kolumbusz*, *VI. Sándor*, *Savonarola* korával: már maguk a nevek is elég beszédek, jelzik a réginek és újnak, sajátos feszültségű együttélését. A világ úton van a pluralizmus felé. *Wiclif*, *Husz* öröksége változatlanul tovább él; és színrelép Európa-szerte a polgárság. Mikor Erasmus, Colet ösztönzésére, igazi hivatására eszmél, egyúttal azt is megingathatatlanul érzi, hogy a kereszténység lényegét kell megragadni, különben elvész egysége, és azzal együtt a béke. Küzdelmeit is, kudarcait is csak ennek a fölismerésének a jegyében lehet igazán megérteni.

Kezdetben szinte diadallal fogadták: kézzől kézre adták az ifjú humanistát; szívesen ott marasztották volna Rómában is, ami egy „északi barbár” iránt kivételes megbecsülést jelent. Ekkor már megtette első lépéseit a humanizmus krisztianizálása felé: a XVI. század első éveiben jelent meg *Enchiridionja*, melynek gondolataitól később sem tért el soha, akármilyen „korszerűtlennek” minősítették is egyes megállapításait a birtokon belül lévők. Így az egyházi hierarchiáról tett megjegyzéseit, hogy például „pápa, apát: szeretettel, nem pedig hatalommal járó elnevezések”; Krisztus követése fontosabb, mint a hatalom gyakorlása; vagy a szerzetességről: az nem életszentség, hanem életforma, s mint ilyen, egyikünknek hasznos, másikunknak haszontalan. Egyelőre azonban csak kevesen olvassák ezt a munkát, s legkevésbé azok, akik magukra vehetnék. *Utrechti Adorján* azonban pápa korában is értékeli; pedig akkor már javában dühöng a vihar a munka és szerzője körül.

Még a harcias *II. Gyula* pápa Rómájában sem keltett feltűnést Erasmusnak ez az első „vétké”. Alighanem úgy könyvelték el, mint az akkori divatos, pápát sem kímélő gúnydalok halvány, prózai változatát. A Kúria sokáig veszi még hallatlanra az új eszméket. Amíg Róma kifosztásában, amit 1527-ben a német császár serege művelt, Isten büntető kezét nem vélik felfedezni, addig Desideriusban is legfőljebb csak a szellemes író és — *Luther* kiközösítése után — a szokatlan észjárású gondolkodót látják, ez utóbbit azonban növekvő gyanúval.

A *balgaság dicséretét* Erasmus itáliai élményei ihlették; *Morus* Tamás házában veti papírra, csak baráti szórakozásul, de a házigazda bizta-

tására mégis nyomdába adja. Morus mint cenzor: nem rossz ajánlólevél; tudjuk, X. Leó pápa is derült a munkán. A teológusok és koldulórendek azonban már fölfigyelnek az ironikus hangra. A spanyol *Stunica* szerint az ördög diktálta ezeket a mondatokat; a ferences harmadrendi *Carpi* szerint ilyesmit csak vallástalan ember írhatott. Morus Tamás kiáll mellette, Erasmus védőiratot szerkeszt egy löweni magister támadására, és sikerül is meggyőznie ellenfelét: holtig tartó barátság kerekedik vitájukból. A szószerékek és kolostorok világában, katedrákon és még fogadók közönsége előtt is föl-fölhangzanak azonban Erasmus ellen a vádak; a következő évtizedben aztán úgy elterjednek, mint az áradat.

Bonyodalmas, már-már követhetetlen polémia ez; csupán Erasmus *apológiái* hatalmas kötetre rúgnak. Mikor Újszövetség-fordítása megjelenik, az indulatok még jobban nekitüzesednek; írásmagyarázatait apróra elkezdik vizsgálni, rostálni, bírálni. Ő azonnal válaszol a támadásokra, néha tárgyilagosságát is el-elveszítve. Ha valóban tévedett, a szentatyákra utalt, mondván, hogy tévedtek olykor azok is, anélkül azonban, hogy ezzel Krisztus ereje csorbult volna. Ma „mikroteológiának” neveznénk azt a szférát, amelybe ellenfelei vonták: s ő jó érzékkel mutatott rá, hogy ezzel a kicsinyes és epés módszerrel akár a Miatyánkban is ki lehet mutatni eretnekségeket. „Atya? Ennek ariánus szaga van, mintha egyedül csak őt kellene igaz Istenként imádni, és nem egyformán a Fiút és a Szentlelket. — Mi Atyánk? Ebből az következik, hogy mi természetes gyermekei vagyunk Istennek, mint Krisztus. Az ima kifogástalan szövege csak ez lehetne: Mi örökbefogadó és nemtermészetes Atyánk, stb.”

Eszközeikben a támadók nem voltak válogatósak. A párizsi *Beddáról* például keserűen állapítja meg Erasmus, hogy írásában 181 hazugsággal, 310 rágalmmal, 47 gyalázással vádolja és illeti. Azt bizonyára nem kell hangsúlyozni, hogy az Inkvizíció árnyékában e vitáknak egyáltalán nem volt kicsiny a tétjük. Egyik lelkes hívét például a francia *Berquin*-t 1529-ben könyveivel együtt megégették Párizsban.

Életében 1517 fordulatot jelent: Leó pápa végleg föloldja szerzetesi fogadalmait alól. Ez *Luther* föllépésének éve is, amivel aztán olyan viharba került, amely még haló porát is sokáig zaklatta. *Luther* először kedvező benyomásokat keltett mindenkiben, aki a kátyuba került teológia és a mind formálisabb hitélet megújítását kívánta. Erasmus is ezt kívánta, de az új teológia türelmetlen híveit mérsékletre intette, ugyanakkor korholva a maradiakat is csökönységük miatt. Mikor 1520-ban pápai bulla bélyegzi meg *Luthert*, Erasmus ismételten ír a pápának, és kéri, kezdjenek beszélgetést vele, és ne úgy kezdjék, mint *Eck* a lipcsei dispután, hanem legyenek iránta tárgyilagosak. „A szabad és nemes szellemeket inkább tanítani kell, mint elnyomni” — írta.

Rómában azonban, sajnos, a hagyományos eretnek-formulák szerint kezelték az ügyet, csupán két választást engedve: visszavonulás vagy a máglya. A császár sújtson le pallosával, irtsza ki a métebelt! Hogyan sikerült volna ezen a fölfogáson Erasmusnak változtatnia, mikor a történet századainak is csak nagykésőre sikerült? Fáradozásainak az lett az eredménye, hogy ő maga is gyanússá vált; békéltető buzgalmát *Lutherrel* való cinkosságnak minősítették. Sőt, kinevezték *Luther* előfutárának, és műveiben nyomozni kezdték a „lutherista eretnekségeket”. Ez történelmileg fontos tény: nem a lutheránusok hivatkoztak elsősül Erasmusra, hanem az ortodoxia túlzói nevezték titkcs lutheristának. Irataiból a párizsi teológia 30 tételes eretnekség-jegyzékét állított össze, akkor, ami-

kor ő maga még mindig Róma és Wittenberg közelítésén fáradozott. Eck „teológus infantilisnak” nevezi (s ő válaszul, szelidebben, Ecket „teológus militansnak”).

Közben a protestantizmus mind nagyobb teret hódít és Rómában is fölmerül a belső reform és a Lutherral való tárgyalás szükségének gondolata. Erasmus nézeteinek elfogadását a legmerevebb gondolkodók egyike *Cajetan* bíboros sürgeti. De Erasmus is elhatározza, hogy átnézi írásait és megvilágítja, vagy kijavítja bennük a félreérthető helyeket. A szabadakaratról Luther ellen írt könyve óta amúgyis két tűz közé került: a protestánsok is támadják. „Utrique parti sum haereticus” mindkét fél előtt eretnek vagyok — panaszkodik baráti leveleiben. Vetése azonban már csirázik. *III. Pál* pápa, a trienti zsinat későbbi egybehívója, már erasmista egyéniségeket gyűjt maga köré (*Contarini, Sadoletto, Giberti, Pole*), hogy előkészítsék az egyházi reformot. Erasmust is bíborossá akarja kinevezni és örömet bevonná a munkába; ő azonban ekkor már a sír szélén áll.

A Tridentinum Erasmus „rehabilitálásának” jegyében indult; *Nausea* bécsi püspök azt mondta az akkor már halott Erasmusról, hogy boldoggá avatásán sem csodálkoznék. Később azonban a hozzá hasonló „erasmista” szellemek fokozatosan háttérbe szorultak és a harcot kereső erők nyomultak előtérbe. Ez már az úgynevezett ellenreformáció mentalitása, mely a közel húsz évig tartó zsinaton mind nagyobb mértékben érvényesült és Erasmus gondolatait már csak a belső reform terén vette figyelembe, ám így is neve mellőzésével; művei jórésze is indexre került s Újszövetség-fordítását csak *Canisius* és *Lainez* föllépésére törölték a jegyzékből.

A mának szemléletében

Erasmus kora egyházára nem hatott eléggé, s ezért Lutherra sem hathatott. A szakadás után pedig új helyzet keletkezett, Erasmus viszont a régi maradt és így az új körülmények közt „időszerűtlen” lett, illetve annak nyilvánították. Az is maradt, elfeledve, vagy gyanú árnyékában, míg az idő lassanként vissza nem kanyarodott hozzá. Körülbelül az *Orleansi Szűz* kanonizálása és *Galilei* rehabilitációja közti legújabb korszakban következett be észrevétlenül az egyház új tájékozódása Erasmus szellemében. „Krisztus nem egyéb, mint szeretet, egyszerűség, türelem, tisztaság, röviden az, amit tanított” — olvassuk az *Enchiridionban*. S ez az, amit korunk egyháza is hangsúlyoz, a múltbeli, részben támadva harcoló, részben védekezve bezáruló magatartás után.

Erasmusban a legátfogóbb katolikum valósult meg, egyházhűség és világerzés ritka egysége. Gondolataiból föloldott pluralizmus árad. Evangélium és klasszika, biblia és teológia, patrisztika és dogmatika, kétely és főhajtás, egység és tolerancia, racionalizmus és spiritualizmus, egyház és világ ellentétei közt teremt szintézist gondolkodása, jelleme, „lelkisége”.

Nietzsche Erasmust *Petrarca* és *Voltaire* közé helyezi, s ebben — tekintve haladó szellemét, szépérzékét, babonaiszonyát — sok igazság van. Mások *Senecával*, *Boethiusszal*, *Goethével* állították párhuzamba, szintén nem jogtalanul. De sem ezek, sem azok nem látták meg az egész Erasmust. Azt a katolikus Erasmust, akinek a helye alighanem arrafelé lehet, ahol *Szent Jeromos*, *Szalézi Szent Ferenc*, *Newman* és *XXIII. János* állnak.

A KATOLIKUS HIT KORSZERŰ BEMUTATÁSA (I. rész)

Az itt következő szöveget a fenti címmel a Nem-keresztények Titkársága tette közzé. Az elaborátum célja, hogy minden apologetikai él mellőzésével mutassa be a katolikus hit leglényegesebb vonásait.

MARELLA BÍBOROS ELŐSZAVA

A kereszténység e rövid bemutatását a Nem-keresztények Titkársága határozta el és azt Mons. Pietro Rossano, a titkárság helyettes titkára állította össze több konzultor közreműködésével, abból a célból, hogy egyszerű, lojális és tárgyilagos tájékoztatást nyújtson a keresztény életéről, ahogy azt a katolikus egyház hirdeti és ahogy legkiválóbb fiai valósítják meg. A kik, függetlenül életük szellemi állapotától és attól, hogy milyen vallásos szervezethez tartoznak, meg szeretnék tudni, hogy valójában ki az a keresztény, azok számára íródott ez a könyv. A humanitás és barátság szavaival a kereszténység lényegi és nem felületesebb megismerését ajánlja föl a nem-keresztény embernek, mintegy alapul a minden emberrel folytatódó dialógushoz, amely a katolikus egyháznak egyik legmélyebb törekvése napjainkban.

A tömör és egyszerű kifejtés, a nyelvezet, amelynek alaphangját a bibliai források, a tapasztalat kategóriái adják meg, szándékosan kerülve a teológiai nyelv formuláit, valamint a pontokba szedés, a szöveg megértésének megkönnyítését célozzák és alá kívánják húzni minden állítás lényegi jellegét.

A kereszténység három szempontból kerül bemutatásra, amelyek három fokozatnak tűnhetnek, s amelyek mindegyike bensőséges kapcsolatban van a másikkal, noha bizonyos mértékben önmagukban is teljesek. Van egy történelmi esemény, amelyből egy új életszemlélet és egy új életmód következik, hála a Lélek adományainak, aki Istentől jön és Istenhez vezet.

A keresztény vallás azonban élő és megélt dolog; nem darabolhatjuk föl anélkül, hogy meg ne fosztanánk az élettől. Ezért csak az értheti meg az itt kifejtetteket, aki egyszer vagy kétszer az egész elolvasta és a maga egészében elmélkedett róla. Fölmerülnek majd kérdések és bizonytalanságok, hangot adnak majd az óhajnak, hogy további részleteket ismerhessenek meg, és leghelyesebb eljárás ilyenkor az lesz, ha minden esetben a szóban forgó kérdés specialistájához fordulnak. Végül soron azonban, minthogy az evangélium „élet, béke és öröm az Isten lelkeiben”, a kereszténységet teljességgel nem értheti meg más, csak aki az életében is kipróbálta.

Paolo Marella bíboros

A Nem-keresztények Titkárságának elnöke

A KERESZTÉNY ESEMÉNY

Jézus Krisztus

1. A kereszténység egy történelmi személyiségtől, Jézus Krisztustól ered, aki a három kontinens és civilizáció, Ázsia, Afrika és Európa találkozási pontjában fekvő, antik Palesztinában született, élt és halt meg. Az ő létezésétől számítják a modern kor századait.

2. Jézus Krisztus Betlehemben született, Izrael törzséből. Történelmi tanúságtételek szerint az édesanyja, egy Mária nevű szűz, csodálatos körülmények között foganta. Krisztus, életének túlnyomó részét csöndben és mindennapi munkában töltötte el, a Názáret nevű kis faluban.

3. Mintegy 30 éves volt, amikor földijeinek körében tekintélyt sugárzó nyilvános prédikációba kezdett, mindenkihez eljuttatva ezt a döntő üzenetet: „Isten hív benneteket, hogy térjete meg, higgyetek benne és lépjete be az ő országába.” A szellemi megújulást sürgető fölhívás ez, de ugyanakkor a fölszabadulás és az öröm üzenete is: Jézusban Isten fordul az emberekhez, hogy meghívja őket, lépjenek közösségre vele és nyerjék el tőle azt a boldogságot, amelyre törekszenek.

4. Krisztus boldognak mondotta az alázatosokat, a szelídeket, az igazakat, az irgalmasokat, a béke szeretőit, az egyszerűeket és az őszintéket; a szakítás bátorságát követelte a bűn minden formájával, a legnagyobb áldozatok árán is, megnyitva a jövő élet távlatait, mondván: „Mit használ az embernek, hogy az egész világot megnyeri, ha utána lelkének kárát vallja?” Mindenkinék azt tanította, hogy Isten előtt kicsinek érezze magát, hogy a többieket testvéreinek tekintse és kész legyen a megbocsátásra, mint ahogy Isten is valóban megbocsát minden embernek. Ily módon mindenkinék megadta a reménységet és annak lehetőségét, hogy bizalommal tekintsen Istenre.

5. Megáldotta a munkát és a családot, megosztotta velünk az élet fájdalmát és tapasztalatait, egyértékűnek tekintette a férfi és a nő méltóságát. Különösen kedvelte a gyermekeket, méltányolta a barátság és a nemzet értékeit. Mielőtt meghalt volna, ezt az utasítást adta tanítványainak: „Szeressétek egymást, mint ahogy én is szerettelek benneteket: az emberek abból ismerik meg, hogy a tanítványaim vagytok: ha szeretitek egymást.”

6. Az emberek szenvedése iránti együttérzésből és hogy kimutassa, hogy az Isten üdvössége jelen benne, sok csodat tett, gyógygyítva született vakokat, járóvá téve nyomorékokat és bénákat, föltámasztva halottakat: tényekkel bizonyította be így, hogy valóban Isten küldötte a földön.

7. Önmagáról és küldetéséről személyesen tárt föl tanítványainak annyit, amennyit megérthettek, halála után megígérve, hogy Isten elküldi a Lelket, aki az igazság teljes megértésére vezeti el őket. Istent mindenkor Atyjának nevezte és önmagáról, mint a Fiúról beszélt, akit az atya küldött, az övével azonos hatalommal, de aki mindenben alá van vetve az atya akaratának, amelyből, mint mondotta, úgy táplálkozik, mint az élelemből.

8. Életének célja az volt, hogy betöltse azt a küldetést, amelyet az engedelmesség és szeretet szellemében önként vállalt. Azt mondotta „nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem, hogy szolgáljon és életét adja váltságul az emberekért”. Önmagát a jó pásztor képével ábrázolta, aki életét adja juhaiért és halálát az elvetett maggal állította párhuzamba, amely feloszlik a földben, hogy végül kikeljen és bő termést hozzon.

9. Szavai és magatartása gyanakvást keltettek népének vallási vezetőiben, akik elhatározták, hogy megsemmisítik; ő azonban, noha tudomása volt az életét fenyegető veszélyről, semmit sem tett annak érdekében, hogy elkerülje, egészen addig a napig, amikor elfogták és fogolyként adták át Poncius Pilátus, római kormányzónak. Ez utóbbi, gyöngeségből és számításból, a megszégyenítő kereszthalálra ítélte, s a kereszten halt meg, életét az Atyára bízva és megbocsátva azoknak, akik keresztre feszítették. Az a római tiszt, aki a kivégző osztagot vezette, miután meghalni látta, felkiáltott: „Ez az ember valóban Isten fia volt.”

10. Néhány tanítványa eltemette, és ellenségei biztonsági intézkedéseket rendeltek el sírja körül; ennek ellenére a harmadik napon a sírt üresen találták, és Jézus feltámadottan jelent meg, ahogy megígérte, és több ízben is nyilvánvalóan megmutatta magát tanítványainak, akik később tanúságot tettek róla, hogy saját szemükkel látták és saját kezükkel tapintották feltámadottan. Később egy napon a jelenlétükben az ég felé emelkedett és eltűnt, végét vetve látható küldetésének a földön. Bejelentette, hogy ünnepélyesen visszatér az idők végén, hogy begyűjtse vetésének gyümölcsét és megadja mindenkinek, ami cselekedetei szerint jár neki.

11. Jézus szavait és legfontosabb cselekedeteit tanítványai az evangéliumok négy kis könyvében gyűjtötték össze; a keresztények számára ezek alkotják az Újszövetség legbecsesebb részét, és azt az üzenetet és örökséget tartalmazzák, amelyet az apostolok tőle kaptak. Az evangéliumokból folyamatosan a történetbe emelkedik alakja, minden ember számára fölvetve személyének és küldetésének fő kérdését: „És ti kinek tartotok engem?”

Jézus tanítványai

12. Jézus, miközben egyedülállóan bensőséges ima és társalgási kapcsolatban élt Istennel, az Atyjával, állandóan mélységes együttérzést (szolidaritást) mutatott az emberek iránt. Jótékony és üdvös kapcsolatban volt mindenkivel, férfiakkal és nőekkel, igazakkal és bűnösökkel, szegényekkel és gazdagokkal, honfitársaival és idegenekkel; ha különösebb vonalmat árult el, az a szenvedőkre, a kétségbeesettekre, az alázatosokra irányult. Olyan tisztelettel volt az emberi személyiség iránt, amelyet soha senki még előtte nem mutatott; nagy és egészséges szabadság uralkodott állandóan körülötte.

13. A tömeg a nyomában tolongott, úgy követte lépéseit, ő azonban kezdettől fogva kiemelt tanítványokkal és munkatársakkal vette körül magát. Mint az evangéliumok beszámolnak róla, miután előbb az Atyához imádkozott, magához hívta azokat, akiket akart, és kiválasztotta a Tizenkettőt, hogy vele legyenek, majd elküldje őket, hogy hirdessék üzenetét. Ezért nevezte el őket apostoloknak, ami azt jelenti, hogy „küldött”. Velük közölte részletesen üzenetét, saját küldetését és hatalmát; látjuk tehát őket, hogy még Jézus életében, prédikálnak Palesztina falvaiban és helységeiben. Az apostolok csoportjában különös figyelmet szentelt Péternek, akire rábízta mindazoknak igazgatását és őrzését, akik hisznek őbenne, mondván: „Erősítsd meg testvéreidet”.

14. Péternek, a Tizenkettőnek a Szentlélek különös segítségét ígérte meg, hogy az megvilágítsa és az igazság felé irányítsa őket, abból a célból, hogy hűségesen továbbítsák és értelmezzék üzenetét minden emberhez. Ők lesznek a letéteményesei és felelősei a földön az ő általa kezdeményezett üdvösségnek. Ebből a célból adta nekik a hatalmat, hogy hatékonyan végezhessek el az olyan jelentős cselekedeteket, mint amilyen a keresztség, a bűnök megbocsátása; az üdvösség misztériumának szertartása, annak mintájára, amelyet ő végzett el letartóztatásának előestéjén, amikor a Tizenkettővel együtt elköltött utolsó vacsora során, megáldotta a kenyeret és a boros kelyhet mondván: „Ez az én testem, amely értetek adatik... Ez a kehely az új szövetség az én vérem által, mely értetek kiöntatik: ezt tegyétek az én emlékezetemre.”

15. Mielőtt elhagyta volna a földet, a föltámadás után, megígérte az apostoloknak a Szentlelket, aki hamarosan rájuk száll, hogy hírvivői és

tanúi legyenek a földön; majd ezt az alapvető megbízást adta nekik: „Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát, tanításokat minden népet, megkeresztelvén őket az Atya, a Fiú és Szentlélek nevében, tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek; és ime én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.” És az emberek előtti tekintély jeleként hatalmat adott nekik, hogy Isten nevében csodákat tegyenek, mint ahogy az valóban meg is történt.

16. Az apostolok hozzáfogtak küldetésükhöz és azon a napon, amikor elnyerték a Szentleket, a Pünkösöd zsidó ünnepén, 50 nappal Jézus föltámadása és néhány nappal a földről történt távozása után. Péter, a Tizenkettő és első munkatársaik nyilvánosan és bátran hirdetni és tanítani kezdték az Isten által Jézus Krisztusban följánlott üdvösség „jó híréért”. „Tudjátok meg tehát teljes bizonyossággal, hirdette Szent Péter, hogy Isten úrrá és üdvözítővé tette azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek.” „Krisztus követeiként működünk, írta Pál apostol, és Isten tanít a mi szájunkkal; Krisztus nevében hívunk hát titeket: béküljete meg Istennel.” Szent János apostol pedig így ír: „Azt, ami történt, amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk, amit kezeink tapintottak... azt hirdetjük nektek, hogy közösségben legyetek velünk és a mi közösségünk közösség legyen az Atyával és az ő Fiával, Jézussal... hogy teljes legyen az örömtök.”

17. Azok, akik elfogadták az apostolok tanúságtételét, elnyerték a keresztséget és ők alakították ki Isten „egyházának” első magját. A történeti tanúságok világosan megmutatják, hogy az ősegyház Ázsiából, Afrikából és Európából származó embereket gyűjtött össze. Egy korabeli okmány így írja le a kezdeti egyházat: „Állhatatosan kitarítottak az apostolok tanításában és a közösségben, a kenyértörésben (eukarisztia) és az imádságban... örvendező és tiszta szívvel fogyasztották eledelüket, dicsérve Istent és élvezve az egész nép rokonszenvét. És az Úr napról-napra növelte a közösséget azokkal, akik az üdvösséget keresték.”

Az üdvösség története Krisztus előtt

18. Bejelentve, hogy Jézus Krisztus az emberek megváltója, az apostolok tudatában voltak annak, hogy Istennek egy már a múltban jelzett és előkészített tervét fedik fel, amely Jézus Krisztusban most a csúcspontjára érkezett. Ezt az ismeretet a bibliából merítették, amelynek értelmezését Jézus iskolájában, majd a Szentlélek fölvilágosításának segítségével sajátították el. Az első keresztények viszont, amikor hívőkké lettek, úgy érezték, hogy személyesen érinti őket egy olyan esemény, amelyet a magasból illesztettek az emberi történetbe, s amely a történet egészére rányomja bélyegét; különösen a zsidók, Jézus Krisztusban annak az ígéretnek beváltását látták, amelyet Isten atyáiknak adott; a nem-zsidók úgy érezték, hogy egy rendkívüli isteni jóakatart tárgyai lettek, amely noha sohasem hagyta el őket, most egészen meglepő módon nyilvánul meg. Krisztus személye és műve úgy tűnt fel, mint egy hatalmas gondviselő terv központja, amely tervnek eredete a világ kezdetére nyúlik vissza és amelynek végcélja egybeesik a történet befejeződésével.

19. Isten, a világegyetem és az emberek teremtetője, mindenkor szemmel tartotta teremtményeit, atyai gondossággal, szelíden vagy keményebben vezetve mind az egyeseket, mind a nemzeteket, sorsuk beteljesítése felé, az egységben éppúgy, mint a változatosságban. Annak ellenére, hogy a lázadás és a bűn, és velük együtt a szenvedés és a halál az emberek hibájából kezdettől fogva belépett a történetbe, Isten mindenkor szeretettel

hajolt le az emberiségre, megismertette magát művein keresztül, „megadva mindenkinek az életet és a lélegzetet és minden dolgot”. „Az egész föld telve van az ő szeretetével” olvassuk a bibliában, amely ékesen szólan bizonyítja Istennek e szüntelen szeretetét az emberiség iránt. „Növekedjétek, sokasodjatok, töltsétek be a földet... mindaz ami rajta található, rátok van bízva.”

„Az egész világ az ószövetség hitével imádkozik, hozzád képest azonban, ó Isten, annyi ez, mint egy atom a mérlegen és mint egy csöppnyi harmat, amely reggel a földre hull. Te azonban irgalmas vagy mindenkivel, mert mindent megtehetsz és lehúnyod fél szemedet az emberek bűneinek láttán, hogy magukba szálljanak, minthogy szereted a teremtményeket és semmit sem vész meg abból, amit alkottál. És valóban, ha bármit is gyűlölnél, nem hoztad volna létre. Aztán meg hogyan lehetne tartós valami, ha te nem akarnád? vagy miként tarthatná fenn magát, amit nem te hívtál létre? Te azonban tiszteletben tartasz minden dolgokat, hiszen a tiéd, ó Uram, aki szereted az életet, hiszen mindenben ott van a te romolhatatlan lehelleted.” Isten gondviselő működése ott van a nemzetek keletkezése, a civilizációk és az emberek vallási hagyományai mögött, amelyekkel megismerteti magát a természet és a lelkiismeret rendjén keresztül, megérintve az emberek szívét „hogy keressék őt és tapogatózva valaha megtalálják.” Amikor az apostolok tovább haladtak a világban, hogy az evangéliumot hirdessék, tudták, hogy olyan területre lépnek, amely Isten tulajdona, s ennek nyomait is fölfedezték, mégha Isten hatékony és csöndes működését el is homályosította a bűn szolgaságában selymő emberek önzése és rendtelensége. Ezért hívta Szent Pál az üdvtörténetnek ezt a fázisát az isteni türelem és állhatatos kivárás korszakának.

20. De nem minden ember élt ebben az állapotban Krisztusnak és az evangélium hirdetésének eljöveteleig. Az apostolok tudták, hogy Isten már a múltban is tett néhány rendkívüli lépést az emberek érdekében, kiválasztva egy népet, amely elismeri őt és terveinek végrehajtásában szolgál neki. Valóban mintegy 2000 évvel Krisztus előtt, a nagy történelem kezdetén, Isten kiválasztotta Ábrahámot, aki szemita volt és igaz ember, hogy ő legyen az alapköve egy hatalmas vallási építménynek, nemzeti ségi feje Isten népének. Vele és az ő családjával kötötte meg azt a szövetséget, amelyben, cserébe az engedelmségért és a szabadon elfogadott erkölcsi elkötelezettségért, megígérte áldását, amely kiterjed leszármazottjainak egész sokaságára, és utánuk a föld valamennyi nemzetére. Beavatkozás történt így a gondviselés egyetemes gazdálkodásába és sajátos párbeszéd kezdődött Isten és Ábrahám között: „áldottak lesznek a népek az ő ivadékaiban”.

21. Ábrahám ivadékaiban sorában Mózes, néhány évszázaddal később, létre hozta a nemzeti öntudatot, amely egyrészt az ő érdekében megvilávanuló csodatételek isteni beavatkozások megtapasztalásán, másrészt az Ábrahám Istenével megkötött kollektív szövetségen alapult. Az ő törzse kötötte ezt, „egy szent nemzet, és egy papi királyság”, „hogy Isten nevét hirdesse minden népeknek”.

Ennek a szövetségnek alapköve volt az engedelmség annak a „tíz parancsolat”-nak, amelyet Isten adott át Mózesnek, akaratának kifejezéseként: „1. Ne legyen más Istened rajtam kívül. 2. Ne ejtsd ki hiába Isten nevét. 3. Emlékezzél rá, hogy a szombat napját megszenteljed. 4. Tiszteld apádat és anyádat. 5. Ne ölj. 6. Ne törj házasságot. 7. Ne lopj. 8. Ne szólj hamisat. 9. Ne kívánd meg felebarátod feleségét. 10. Ne kívánd el felebarátod dolgait.”

22. Isten e különös beavatkozásának az volt az értelme és célja, hogy kialakítson egy népet, amely hirdeti őt a földön, előkészületül az egyetemes új szövetségre és egy tökéletesebb kinyilatkoztatásra, amelyet Isten az idők teljességében ad majd, küldöttjének, a Messiásnak révén. Ez a héber szó azt jelenti: „fölkent”, „fölszentelt”. Az új szövetségnek jellegzetessége és fő adománya Isten bensőségebb jelenléte lesz az emberek között, továbbá az ő megismerésének és szeretetének elterjedése az egész földön. Jeremiás próféta egyik alapvető szövege így hangzik: „Íme eljönnek a napok, mondja az Úr, amikor új szövetséget kötök Izraellel és Júdával... És ez lesz a szövetség, amelyet Izraellel kötök: szívükbe ültetem törvényemet, és beleírom elméjükbe; én leszek az Istenük és ők lesznek az én népem... Mindnyájan, nagyok és kicsik, elismernek majd engem, mondja az Úr.” Ezékiel próféta egyik hasonló szakasza hozzáteszi: „Új szívet adok majd nektek és új szellemet helyezek belétek... Belétek helyezem az én szellememet és gondoskodom róla, hogy az én törvényeim szerint járjatok.”

23. Ez az új szövetség az, amelyet Isten Jézus Krisztus által hozott létre. Pál apostol így mutatja be a nagy eseményt: „Amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született, s a (mózesi) törvény alattvalója lett, hogy elnyerjük az Isten fiaivá fogadást.” Ettől a pillanattól kezdve a zsidó néppel kötött szövetség felfedi valódi jellegét, hogy előkészítője legyen egy új és egyetemes uralomnak, amelynek középpontjában Jézus Krisztus, az Istenember áll, mint megváltó és az üdvösség közvetítője minden ember számára. Benne Isten jelenik meg az emberek között és azt az ígét és életet ajánlja föl nekik, amely átalakítja és a magasba, hozzá emeli őket.

Az üdvösség története Jézus után

24. Az első idők egyházában minden keresztény Krisztus hírvivője és tanúja volt. Néhány év leforgása alatt a Krisztusba vetett hit. Palesztinából elterjedt Ázsia, Európa és Afrika mindama népei között, amelyek a Földközi-tenger medencéje körül laktak és elkezdte behatolását a kontinensek belsejébe is. Péter apostol Szíriában és Rómában működött s az utóbbi helyen halt vértanú halált; Pál bejárta a görög-római világot, János és Tamás Ázsia nyugati részeiben hirdették az evangéliumot, míg Jakab a megtért zsidók egyházát szervezte meg. Beigazolták Izaiás próféta szavait, aki sok századdal előbb megjövendölte Jeruzsálemben: „Íme a népek, akik nem ismertek téged, hozzád sietnek.”

25. Az apostolok a Szentlélek tekintélyével hirdették egyesek ingadozásával szemben, hogy Krisztus üdvösségének adományai nem kötődnek semmiféle származási vagy evilági nemzeti kiváltsághoz; elegendő, ha valaki hiszi és a gyakorlatba ülteti át Krisztus ígétjét. Mindenegyes ember és minden nemzet elhivatott az evangéliumra, saját tapasztalatainak és szellemi géniuszának egész örökségével együtt. Pál apostol ezért tette magát „zsidóvá a zsidók, görögé a görögök között” és kijelentette: „Nincs idegen sem a zsidó, sem barbár, sem szkíta, sem szolga sem úr” Isten szemében, hanem mindnyájan egy családot alkotnak Krisztusban. És továbbá: „Egyetlen az Úr, egyetlen a hit, egyetlen a keresztség: egyetlen mindenki Atyaistene, aki mindenki fölött, mindenkiért és mindenkiben ott van.” A nemzeti és kulturális különbséget nemhogy elnyomná, hanem inkább megérti az egyház, hogy virágozzanak mindenki előnyére.

26. Az egyház ilyen egységes és egyetemes jellegének hála, az első keresztény nemzedéktől kezdve a kifejezések pluralitása és változatossága

alakult ki az egyetlen keresztény családon belül, Jeruzsálemben és Rómában, Efezusban és Korintusban, Antiochia és Alexandria és Egyiptom lakosai között. Bárhova érkeztek is, a krisztusi üzenet képes arra, hogy beépüljön az őt megelőző szellemi örökségbe; a minden népnél föltalálható emberi értékek felszabadulnak és fölemelődnek Krisztusban, Szent Pál szavainak megfelelően: „Minden dolgok a tieitek, ti pedig Krisztuséi vagytok és Krisztus Istenné.”

27. Ha az ezután következő történetben a kereszténység fejlődését akarjuk fölvezetni, a következő főbb vonalakat rajzolhatjuk meg: A Krisztus utáni első négy évszázadban a keresztény üzenet a római birodalom mindama területein elterjedt, amelyek a Földközi tenger mentén feküdtek és ezenkívül még Afrikában, Mezopotámiában, és Perzsiában. A római állam vallási abszolútizmusával kapcsolatba kerülve, az egyetlen Isten és Jézus Krisztus urunk imádása, a keresztény elnevezés üldözését váltotta ki, míg el nem sikerült érne a vallás szabadságát. A Krisztus utáni V. században, amikor a római birodalom fölbomlani kezdett, az egyház három nagy kultúrterületre terjedt már ki: a latin nyugatra, Róma befolyása alatt, ahol Péter utódai „elnökölnek az egész keresztény család fölött” (Szent Ignác levele a rómaiakhoz), ahol „Péter él és beszél utódai által”; a görög keletre, Bizánc befolyása alatt; és a szír kultúrterületre Antiochia-Edessa befolyása alatt. Mindezekben a körzetekben a kereszténység úgy fejlődik, hogy összegyűjti és magába olvasztja a vonatkozó népek nemzeti géniusát, a rómaiak pragmatista hagyományát, a görögség spekulatív örökségét és a szírek aszketizmusát. E területek mindegyikéről a keresztény hit békésen tovább sugárzik. A római egyháztól indul el a frankok, az írek, angolok, a germánok, a szlávok, a magyarok és a skandinávok evangélizációja; a bizánci görög egyház fő érdeme a hit elterjedése Kelet-európa népei között; míg Antiochia-Edessa, Mezopotámia és Perzsia vidékei felé lett az evangélium nagy kisugárzási központja, s azokon keresztül Krisztus üzenete hamarosan elérte Indiát, Kínát és a Csendes Óceán partjait. Ugyanakkor az egyiptomi Alexandriából és Afrika északi vidékeiről a kereszténység tovább terjedt Etiópiába és Afrika egyéb részeibe. Néhány nagy szent alakja bizonyítja az egyház életképességét ebben a korszakban, s azt, hogy megfelelt a kor szellemi igényeinek és a szellemi megtapasztalások különféle ségeinek, amelyeket e szentek tükröznek: az afrikai Ágoston, a lángelkű és zseniális teológus; az ázsiai Krizosztom, a szónok és aszkéta; a római Benedek, az imádság és a munka embere, a nyugati szerzetesség atyja. Személyiségük és művük magának a kultúrának történetével azonosul.

28. Sajnos azonban, az emberi versengések, nacionalizmusok és meg nem értések folytán a nagy keresztény család kebelén belül is nézeteltérésekre, elszakadásokra került sor, amelyek nem a mindkét oldalon álló emberek hibája nélkül, a katolikus egység szétszakadására vezettek. Így történt, hogy a Krisztus utáni V. és X. század között, a keleti egyház elvált a rómainál. Ugyanezekben a századokban a keleti és nyugati keresztény társadalom egyaránt szembetalálta magát az Iszlámmal, amely győzedelmesen terjedt Ázsiában, Afrikában és Európában. A kényszerhelyzet, amelybe a kelet és a nyugat keresztényei a saját függetlenségük védelmében kerültek, és a hit rendjének, valamint a politikai-állami rendnek azonosulása folytán, a dialógust és az eszmék békés szembe állítását, hadseregek összecsapása és ideológiai vita helyettesíti ami megakadályozza a kölcsönös megértést.

Védelemre kényszerült a keresztény világ a mongolokkal szemben is, akik a XIII. században Európa szívéig előre hatolva, felszámolták a keresztény jelenlétet Ázsiában; mindenesetre ezekben a századokban, Nyugaton az egyház a kortársi társadalom átalakításának szentelhette magát, és ebben a társadalomban a hit nagyszerű társadalmi és lelki fejlődést ért el, mozgalmakat és művészi alkotásokat hívott életre; Asszisi Szent Ferenc föllevenítette kortásai között az evangélium szentséget és túlvilági boldogságot hirdető üzenetét; Aquinói Szent Tamás szintézisben egyeztetette össze az isteni kinyilatkoztatás igazságait és az emberi értelem követelményeit.

29. A középkorból a modern korba történt átmenet során, Európában az egész egyházban jelentkezett a megújítás szükségességének érzése, amely megújítás egyidejűleg a szokások megtisztítására, a szellemi újjászületére és egy tudatos humanizmus követelményeihez való alkalmazkodásra irányult.

Egy reform mozgalom, amelynek Luther állt az élén, s amelyet a német fejedelmek is előmozdítottak, protestációba torkollott, amely a katolikus egyháztól való elszakadásra vezetett Észak Európának szinte valamennyi keresztény területén. Ugyanakkor az egyház kebelén belül is széles és őszinte megújulási és reform mozgalmat kezdeményeztek a pápák és a püspökök; ennek a mozgalomnak alapja a tridenti zsinat volt, amelyen tisztázták és meghatározták a keresztény tanítás lényeges pontjait, amelyek az emberre, az üdvösség belső valóságára és az egyház hierarchikus jellegére vonatkoztak, és amelyeket a protestánsok tagadtak. A szentek virágzása, misztikusoknak, mint Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János, a lelki vezetés embereinek, mint Szent Ignác, Borromei Szent Károly és Szalézi Szent Ferenc, és a lelkiéleti, karitatív és szociális mozgalmak kezdeményezőinek föllépése követte a tridenti zsinatot, miközben az egyháznak az a feladat is osztályrészül jutott, hogy az evangéliumi üzenetet tovább terjessze Afrika és Amerika ama területein, amelyeket az európaiak akkor ismertek meg.

30. A jelen korban, egy szabadságra és humanizmusra szomjazó, de belsőleg szétszaggatott és nyugtalan emberiséggel szemben, a katolikus egyház azon fáradozik, hogy a maga teljességében és a maga fölszabadító, egyesítő és fölemelő erejében mutassa be az evangéliumi üzenetet. Tudatában azoknak a korlátoknak és tökéletlenségeknek, amelyek a történet során elhomályosították tanúságtételének hatásosságát, jelenleg azon fáradozik, hogy nagy pápák, Péter utódainak vezetésével a belső megújulás mélyreható munkáját végezze el abból a célból, hogy minél közelebb jusson Krisztus szelleméhez és a ma élő ember igényeihez. Sürgetővé vált benne a vágy, hogy visszataláljon a teljes egységbe a Kelet és a Nyugat elszakadt keresztényeivel és nagy szeretettel és bizalommal tekint a nem-keresztények tömegeire, akiknek számára, ezt így tudja, az élesztő és a só szerepét kell játszania. A II. vatikáni zsinat az egyház legnagyobb erőfeszítése volt a modern időkben arra, hogy alkalmasabbá tegye magát annak a küldetésnek végrehajtására, amelyet Krisztus bízott rá minden ember érdekében. Emberi tartalékok hiányában egyedül Krisztus jelenlétére számít, aki mielőtt láthatóan is búcsút vett volna az apostoloktól, biztosította őket: „Íme én veletek maradok az idők végezetéig.” Ebből a biztató hitből születik meg az ima és elkötelezettség „hogy az Úr igéje terjedjen és megdicsőüljön”, gyümölcsöt hozva minden ember számára addig, amíg elkövetkezik az Isten országának dicsősége, amikor, mint ahogyan a bibliában ol-

vassuk, minden igaz ember, az elsőtől az utolsóig az egyetemes egyházban egyesül az Atyánál. „És Isten az emberekkel lakik majd, és ők lesznek az ő népe... És minden könny fölszárad a szemeikből és nem lesz többé halál, sem gyász, sem sírás, sem fájdalom, mert ezek a régebbi dolgok mind elmúlnak.”

A KERESZTÉNY BÖLCSESSÉG

A keresztény ember bölcsessége

1. Az embernek szüksége van a tudásra, hogy élhessen. Ezért, amikor a technikai ismeretek segítségével kielégítette a saját életével kapcsolatban jelentkező anyagi igényeket, tovább kérdez, feleletet keres létének rejtélyére, a véges világba merülő, de a végtelenre irányuló vágyainak kielégítetlenségére. Mi az élet célja és értelme? Miért van jelen benne a jó és a rossz? Mi a fájdalom és a halál eredete és értelme? Vajon van-e út, amelyen elérhető a boldogság, vajon nincs-e más felelet a szellem nyugtalan kérdéseire, mint a kozmosz csöndje és közönye. Kezdetől fogva az egész földkerekségen és a szívük legmélyén, az emberek tudni szeretnék, miért élnek.

2. Jézus jött és tekintéllyel jelentette ki: „Én vagyok az út, az igazság és az élet; aki engem követ nem jár sötétben, hanem megkapja az élet világságát.” „Krisztus lett számunkra a bölcsesség és a megszentelődés és az üdvösség”, magyarázza Szent Pál apostol. A keresztény ember bölcsessége Krisztus. Ő az a híd, akin keresztül lehetővé vált az ember közössége Istennel, az Ige, akinek hála a keresztény ember megismeri Istent, az ő Atyjának szívét és gyermeki párbeszédbe elegendhet vele. Krisztus világságánál a keresztény ember megoldja azokat a rejtélyeket, amelyek létét körülveszik.

A keresztény bölcsesség dokumentumai

3. A keresztény bölcsesség nem emberi kutatásnak, nem is filozófiai spekulációnak, hanem Isten kinyilatkoztatásának gyümölcse. „Isten, miután sokszor és sokféleképpen szólott régen az atyákhoz a próféták révén, írja Pál apostol, a legutóbb Fiában, Jézus Krisztusban szólott hozzánk.” A Krisztus előtt történt kinyilatkoztatást az Ószövetség 45 könyve dokumentálja; a Krisztus után történt az Újszövetség 27 írásműve; ezek a keresztény emberek szent iratai, és együttesen alkotják a bibliát, amely lankadatlan tanulmányozás és tisztelet tárgya az egyházban. A bibliai könyvek szerzői, tekintettel az általuk tárgyalt anyag nagy fontosságára, írás közben különös segítségben részesültek Isten részéről, ezt nevezik „sugalmazás”-nak. A kinyilatkoztatás megőrzése és továbbadása, s ennek folytán az azt magukba foglaló könyvek hiteles értelmezése, az egyház feladata, amelyet Jézus Krisztus azért alapított, hogy „Isten háza, az igazság oszlopa és föntartója” legyen. Az a tevékenység, amellyel az egyház minden ember számára továbbadja és bemutatja a kinyilatkoztatást, alkotja a keresztény hagyományt.

4. Az isteni kinyilatkoztatásban lényegében olyan tényekről és tanításokról, olyan eseményekről és spirituális jelentőségükről van szó, amelyek mindenkor az Istennek az ember felé irányuló cselekvésével kapcsolatosak. Gyakran mesélik, hogy az ilyen tényekkel és igazságokkal szemben az emberi elmének be kell vallania, képtelen megérteni őket; olyan

szent területtel áll szemben, amely meghaladja képességeit, és amely a maga transzcendens teljességében elérhetetlen számára; csak annyira tudja átlátni, amennyi elegendő ahhoz, hogy életének és gondolkodásának normájává tegye. Éppen ezért, a kereszténység igazságainak nagy része „misztérium”, vagyis szent és rejtett valóság, amelyet csak homályosan ismerünk, hála a kinyilatkoztatásnak és a hitnek, amelyet Isten kelt fel az emberben.

Isten misztériuma

5. A keresztény ember tudja, hogy mindennek, ami létezik, eredeténél Isten van, aki egyetlen, élő és igaz, mindenható, örök, irgalmas; értelmében, akaratában és minden minőségében a legtökéletesebb. Különbözik a világtól és ezért láthatatlan, és meghalad minden róla kialakított elképzelést és eszmét, mégis, közel áll az emberekhez és minden létezőhöz, ami általa jött létre, mert „megadta mindennek az életet, a lélegzetet és minden dolgot”. Ezért megismerhetjük őt már a teremtményein keresztül is, amelyek tükrözik őt, mint létüknek és tökéletességüknek forrását: „Amit Istentől ismerhetünk, jelenti ki Szent Pál, az az emberekben nyilvánul meg; Isten maga nyilvánította meg. A világ teremtése óta az ő láthatatlan tökéletességeit személhetjük műveiben, éppúgy, mint örök hatalmát és istenségét.”

6. Az embernek ez a reális lehetősége, hogy Istent megismerje, valamint a bizonyosság, hogy Isten közel van az emberekhez, tesz lehetővé a keresztény ember számára, hogy pozitívan ítéljen meg minden, az emberiség körében fennálló hiteles kultuszformát és spirituális vallást, és hogy bennük Istennek az emberi nem körében megnyilvánuló gondviselő munkáját lássa, hiszen, mint Szent Pál tanúsítja, „ő népesítette be a föld egész felszínét emberekkel, megszabva az időket és az itt lakás határait, hogy keressék őt, majd tapogatózva megtalálják, minthogy ő egyikünkől sincs távol: valójában benne élünk, mozgunk és vagyunk”.

7. Isten belső életének misztériuma túlcsoportul a megismeréstől és szeretettől. Gazdagsága és tökéletessége önmagának ismeretében és szeretetében árad ki, amely anélkül, hogy érintené létének abszolút egységét, élő és személyes valóságokat forrasztat belőle. Isten belső életének e gazdagságát Jézus úgy fedte fel, hogy az emberek életéből vett képeket és szavakat használt: azt mondta, hogy az Atya szeretetből küldte el egyszülött Fiát a világba, hogy Hozzá vezesse az embereket, és hogy az Atya és a Fiú küldik a Szentlelket, hogy az embereket szentté és Isten fiaivá tegye. Ezért a keresztény ember hisz az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben, az egyetlen Istenben, aki három személyben él és ezek mindegyike ugyanazt az isteni természetet bírja. Az emberi értelem a maga elégtelenségét tapasztalja meg e misztérium előtt, de a keresztény egzisztenciát mindenestül meghatározza ez a misztérium, mert az ezeknek az isteni személyeknek mindegyikével fennálló kapcsolat hozza létre az üdvösséget.

8. Megfelelő képet keresve, a keresztény teológia olyasféle dinamizmust képzel el az isteni életben, mint amilyen az emberben áll fenn a gondolkodó szellem és a „létre hozott” gondolat között; (a második személyt ezért mondják az Atya Fiának és „Igének”, tehát gondolatnak-szónak); ami a harmadik személyt illeti, azt úgy képzelik el, mint a Szeretetet, amely a két másik személyt egymáshoz fűzi, (ezért nevezik gyakran a Szentlelket a Szeretetnek). Egy ókori keresztény költő így énekel: „Az Atya képét megtalálhatod a napban, a Fiúét annak ragyogásában, a Szent-

lelket a melegében. És mégis mindez egy dolog. Ki magyarázhatná meg a felfoghatatlant?" (Szent Efrém).

A teremtés misztériuma

9. Isten áll minden létezőnek az eredeténél, amelyek emelkedő fokozatokban jönnek létre. Az elemi anyagoktól kiindulva és áthaladva a szerves és élő létezők világán, az ember szellemi életének világába érkezünk, és a csúcspontot az angyaloknak nevezett létező szellemekben érjük el, akik tiszta szellemükkel a teremtett világ legfelsőbb szféráját alkotják. Minden, ami létezik teremtmény, és Isten azért hívta életre, hogy részesítse őt a maga tökéletességében és szeretetében. A biblia első oldalai egyszerű és képekben gazdag, de mélyértelmű nyelvezettel idézik fel a világegyetemet és az ember egyedül Istentől elindított eredetét. Azt az isteni cselekvést, amely a dolgokat létre hívta, kibocsátva őket a maga szellemi tökéletességéből „teremtésnek” nevezzük. Hogy ennek a cselekvésnek összehasonlíthatatlan hatalmát kifejezze, a biblia azt mondja, hogy Isten a szavával teremtett. Majd hozzáteszi, hogy „látta Isten mindazt, amit teremtett, és az nagyon jó volt”, vagyis minden, amit Isten teremtett, önmagában jó. A kinyilatkoztatás semmit sem mond arról, hogy mi módon ment végbe a kozmogenezis és az antropogenezis; ha érvényesnek bizonyul az emelkedő fejlődés folyamata, amelyet a jelenlegi tudomány rajzol meg, az tökéletesen beleillik a kinyilatkoztatás dinamikájába, amely az embert a teremtés felső fokára helyezi.

10. Isten végtelenül felsőbbrendű és különböző a világtól és az embertől, de azért nem idegen és távolálló, sőt inkább ott működik minden teremtményben, megőrizve őket a létnek és a fejlődésben jövő sorsuk felé, bensőségebb kapcsolatban velük, mint amilyenben az ember önmagával lehet. A teremtett világban, és különösen az emberben, mint tükrökben tükröződnek bölcsességének és nagyságának vonásai.

A zoltárok könyvében olvassuk:

„Ó, Uram, Istenünk, milyen hatalmas a te neved az egész földön!
Ha elnézem az eget, a kezed alkotását,
a holdat és a csillagokat, amelyeket oda helyeztél,
mi az ember, hogy megemlékezzél róla,
ő, az ember fia, hogy törődjél vele?
És mégis, alig kevesebbnek titted meg őt egy istennél,
dicsőséggel és fenséggel koronáztad meg,
kezed műveinek királyává titted meg őt,
alája rendelve minden dolgokat!”

Az ember nagysága és nyomorúsága

11. Az ember, a teremtés teteje és szintézise, azt a föladatot kapta Istentől, hogy tökéletesítse ezt a teremtést és feléje, célja és Ura felé irányítsa. Ezért kapta meg az Istennel való különös hasonlóság adományát az értelemben és a szabad akaratban, ami a szuverenitás jele. Valójában csak a szabad döntésből fakadó szeretet lehet kedves Isten előtt. Átláthatatlan misztérium, hogy a szabadság, az Istenhez való legnagyobb hasonlóság jele, tudatosan föllázadhat Isten ellen, ugyanízzal a könnyedséggel, amellyel alávetetheti magát neki. A tapasztalat azonban azt tanítja, hogy ez lehetséges és a kinyilatkoztatás tanúsítja, hogy ez be is következett. Hatalmas tragédia történt, ami megzavarta az emberiség és a történet rendjét.

Az emberek ősszülei, akiket Isten szeretetből teremtett, és azért, hogy eljussanak hozzá, önzésből és gőgből fölláztak ellene, önmagukat téve meg akaratauk céljává és normájává. Ez az értelme annak a jelképes elbeszélésnek, amely az első emberek, Ádám és Éva bukásáról szól, s amelyet a biblia első lapjain olvashatunk.

12. Ily módon az egész emberiség részesévé lett ősszülei bukásának. A kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy az első emberek nemcsak érzékeikben voltak jók, mint ahogy minden földi lény természetből az; hanem szentek is voltak, gazdagon telítve isteni adományokkal, barátsági és életközösségekben éltek Istennel. Az első embereknek éppen ez a szentsége és az Istennel való rendkívüli életközössége ment veszendőbe az eredeti bűn következtében. Az ember lemeztelenítve és megzavartan állt ott, az univerzumokhoz fűződő kapcsolatában éppen úgy, mint főképpen személyiségének belső rendjét illetőleg. Az első bűn a lázadás magját ültette el az emberi szellemben és hevennyé tette a feszültséget az érzékek és az akarat között; ennek következménye a rendetlenség a világban, és főleg az ember fizikai halála: „Egyetlen ember hibájából lépett be a bűn a világba, és a bűn által a halál” mondja Pál apostol. Ugyanilyen okból a lázadó angyal, a sáttán, aki az ősszüelőket a bűnre csábította, „ennek a világnak fejedelme lett”, ahogyan Jézus jellemezte.

13. Ez nem jelenti azt, hogy az ember és a világ, mint olyan, önmagában rossz lett; ők továbbra is Isten teremtményei és ezért alapvetően „jók” maradnak. Azt olvassuk a bibliában: „Te hoztad a létre mind a dolgokat, és az üdvösségre alakítod a föld valamennyi népét.” Az eredeti bűn után is, az emberi természet képes marad a jóra; szabadon dönthet arról, hogy elfogadja-e vagy visszautasítja azokat a néha fájdalmas adottságokat, amelyekben él, és mégha nem is tudatosan, gyógyíthatatlan vágyakozást őrizz Isten és a vele folytatandó halhatatlan élet iránt. Ez az eredete a minden népnél tapasztalható vallásos keresésnek és az emberi szív gyökeres nyugtalanságának, ami kielégítetlen marad mindaddig, míg meg nem nyugszik Istenben.

A krisztusi üdvösség misztériuma

14. Az eredeti bűn nem szüntette meg Isten szeretetét az ember iránt. Isten megígérte az emberiségnek a Megváltót. Ily módon a történet kezdetétől fogva kirajzolódik annak az isteni beavatkozásnak távlata, melynek célja az, hogy helyreállítsa a teremtés művét. Ezért imádkozik így az egyház: „Ő Isten, aki csodálatos módon megteremtetted az emberi természet méltóságát, és még csodálatosabb módon megváltottad”, és „boldognak” meri nevezni az eredeti bűnt, amiért olyan nagyságú Megváltót érdemelt ki, mint Krisztus.

15. Az üdvösség történetének középpontja és főszereplője Jézus Krisztus. Az emberiség egész jövődjéje, Isten terveiben, feléje összpontosul, akiben minden dolgot meg kell újítani és föl kell emelni. Isten részéről a türelmes és előrelátó szeretet, az ember részéről a bizonytalanságok és a fájdalmas előre haladás története ez. A biblia igazolja ezt az isteni engedenységet az emberiség iránt, amikor egymást követő „szövetségek”-ről beszél, amelyek Isten ingyenes kötelezettség vállalásai az üdvösség érdekében, előbb az egész emberiséggel szemben, amelyet sohasem fosztott meg gondviselésétől, majd egy külön terv keretében Ábrahámmal, a zsidó nép atyjával és Mózesrel, e nép felszabadítójával és törvényhozójával szemben.

16. Isten végül döntő és rendkívüli módon közeledett az emberiséghez: Isten Fia személyesen, egy valódi, teljes és tökéletes emberi természetet vett föl Szűz Máriától, Isten akaratának megfelelően és a Szentlélek közreműködésével. Ezért Jézus Krisztus, Mária fia, igazi Isten és igazi ember, Szent János szavainak megfelelően: „Az Isten igéje testté lett és közöttünk lakott, láttuk dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal.”

17. Istennek ez a közössége az emberekkel Krisztus személyében, az egész emberiség számára a szüntelen öröm és kimeríthetetlen reménység forrása. Krisztusban az istenség teljessége van jelen, benne érzékelhetően nyilvánult meg Isten szeretete az emberek iránt. Krisztusban Isten magáévá teszi a teljes emberi egzisztenciát, azokkal a félelmekkel és reményiségekkel együtt, amelyek a születéstől a halálig kísérik, hogy bemutassa az embereknek, milyennek kell lennie az igaz embernek, aki Istennel és testvéreivel közösségben él. Krisztusban minden ember megtalálja az üdvösségét, csatlakozva hozzá a hitben, igazodva az ő életéhez és igéjéhez, abból a célból, hogy személyesen részesüljön az ő művének gyümölcseiben.

18. Halálában Krisztus valóban úgy viselkedett, mint pap és ugyanakkor, mint az emberiség képviselője, helyettesítő és engesztelő áldozatul hozva életét az emberekért. Ajándéku adva magát az Atyának, a fiúi engedelmesség és szeretet szellemében, helyreállítva a veszendőbe ment közösséget az emberek és Isten között. „Megszentelődünk az ő akaratában Jézus Krisztus testének váltságáért.” „Amint hogy egyetlen embernek engedetlenségéből sokan váltak bűnössé, úgy egyetlen embernek engedelmsége által sokan jelentetnek majd ki igaznak... Ahol túlaradt a bűn, ott túlaradt a kegyelem.”

(Folytatjuk)

GYALOG ZSOLTÁR

*Legyen áldott a neved
a kéken ácsorgó katángvirágért
az útifű hajlongó alázatáért
a kertbe tévedt lóhere parazsáért
s a harmatért amint elsistereg a parázson
zuhogó reggeli fényben Füreden
a zöldellő felébredt özönben
míg fonott fehér székekben ülök
s lesem hajnali sétatid nyomát
a mindenségben
Uram*

*Legyen áldott a neved
a kis nádereszű házért
hol vesződésem s botlásaim sebhelyeit
hosszú békés álomban
simította le kezed megkarcolt szívemről
s hol csendesken zubog a tea a tűzhelyen
míg kioldom fáradtságom görcseit
s kimosdom a tegnapi gondjaiból
hogy felfrissülten a világra
szeplőtlen arcod villanásait
tisztábban verjem vissza rád
Uram*

Legyen áldott a neved
a kerítés mellett ügyelgő szilvafákért
a rájuk fanyaron nevető szederindákért
a támadásra kész csalánbokrokért
a miniatűr ápolt sziklahegyért
amelyen kivirágzott éjjel a kövirózsa
a szomszédban vakkanó kutyáért
amint rárimel az úton loholó autókra
a szőlőtőkét gaz-bolyhaiból szabadító asszonyért
a vénülő még dús diófáért
amely megadással tűri magán a kaszát
oldalán a rothadó venyigét
míg vidáman termi olajos fürtjett
és nap-melegű muzsikáló
embernek való világodért
millió szép szagodért
földön felejtett ég-illatodért
a szív áldozat-füstjét küldöm feléd
Uram

Legyen áldott a neved
jó István királyért
mert hűen az illanó időhöz
méltón a századokba épülő műveidhez
lakhatóvá mentette e tájat
és begyalogolhatóvá az eget
míg kardja élén villogva
elénk járta a kettős-egy utat
pannóniai utadat
Uram

Legyen áldott a neved
a könnyű-súlyos tájért
az erős borokért s a szelíd dombokért
a parton veszteglő szigonyos bronzhalászáért
a lapátos révészáért
az arboretum árnyaiért
s idegen sóhajú virágaiért
a szegény Szabó Lőrincze valló márványlapért
a Szívkórházért s a lubickoló strandokért
a dohogó hajógyárért s a nyüzsgő boltokért
a kerektemplomért s a sikitó vasúti sínekért
Berzsenyiért Jókaiért Blaha Lujzáért
Széchenyi itt lebegő nyugtalan lelkéért
s ki ide hiába echózott Csokonaiért
az összesűrített nagyküllőjű határáért
a gyermekként szepegő időért
sokszinű titkos dolgaidért
Uram

S a vizért a vizért
a kék lángban fürdő
csillag-remegésű
messzenéző vizekért
csak áldva áldhatlak
Uram

Hajdók János

Prokopp Gyula

II. LAJOS KIRÁLY PECSÉTTYŰRŰJE

A magyar történelem egyik sokat emlegetett, újra és újra megvizsgált, de valamennyi részletében még mindig nem tisztázott eseménye II. Lajos király tragikus halála. Érdeklődésre tarthat számot így minden újabb adat, vagy a már ismert adatok újabb értékelése és megvilágítása. Egy ilyen részletre kívánunk rámutatni *Báthori István* nádornak 1527. június 24-én kelt oklevelével kapcsolatban. Ez az oklevél nem ismeretlen ugyan, de eddig inkább csak régészek és művészettörténészek hivatkoztak rá, a történetírók azonban nem részesítették kellő figyelemben.¹

Mielőtt közölnök az oklevél szövegét, röviden összefoglaljuk azt, amit II. Lajos király holttestének megtalálásáról tudunk *Sárfi Ferenc* győri várnagy leírásából.

A csatából menekülő király kísérői közül *Czetrik Ulrik* kamarásnak sikerült megmenekülnie, ő vitte meg a király halálhírét. Amikor *Szolimán* szultán seregével együtt elhagyta az országot, *Mária* királyné *Czetriket* küldte el, hogy megkeresse és eltemesse a király holttestét. Kíséretül 12 lovaszt rendelt mellé a győri vár őrségéből. *Sárfi Ferenc* várnagy nemcsak megadta a kíséretet, hanem ő maga is velük tartott. A Csele patakhoz közeledve *Czetrik* már messziről megmutatta a szerencsétlenség helyét, mikor pedig odaértek, nyomban az iszapba gázolt és keresni kezdte a király holttestét, de csak a fegyvereit és a lova tetemét, valamint a királlyal együtt a vízbe vesztett kísérők holttestét találta meg. Végre egy frissen hantolt sírt vettek észre a közelben. Bontani kezdték a sírt. Először a jobb láb tűnt elő. *Czetrik* lemosta a lábat és az azon lévő jegyről felismerte a király holttestét. Mikor pedig az egész testet kiásták, a fogakon talált jelek is megerősítették, hogy valóban a király tetemét találták meg. Megmosták a testet, beburkolták a magukkal hozott golycsba és koporsóba téve *Székesfehérvárra* szállították. Fehérvárott a prépostsági épület egyik boltozatos helyiségében helyezték el ideiglenesen a koporsót, a *Czetrik* társaságában volt *Horváth Márton* pedig *Fehérvárott* hagyták a koporsó őrzésére.²

Mikor 1526. november 9-én *Szapolyai János* a királyválasztó országgyűlésre *Fehérvárra* érkezett, még nem történt meg a temetés. *Szapolyai János* eltemettette a holttestet. Másnap megtörtént a királyválasztás és az ezt követő napon királlyá koronázták *Szapolyai Jánost*. Egy évvel később, 1527. november 11-én *Ferdinánd* király megismételtette a temetést.

Ezek előrebocsátása után olvassuk el az említett oklevelet, amely latinból magyarra fordítva ekként hangzik:

„*Báthori István, Magyarország nádora és a kunok bírása ezennel tanúsítjuk, hogy nemes mlatoviti Horváth Márton néhai felséges Lajos király úrnak a pecsétgyűrűjét — amelyért felséges Mária királyné úrnő a Miklós mester, pécsi kanonok pecsétje alatt kelt írással őt küldte el a közelmúlt napokban azokhoz a jobbágyokhoz, akik néhai Lajos király úrnak az öltözékét a mohácsi mezőről magukkal vitték — jelenlétünkben hűségesen átszolgáltatta a királyné őfelségének, amelyet azután őfelsége a tanácsos urak jelenlétében szétváगतott. Őfelsége mentesítette őt ezzel az ügyvel kapcsolatban, most pedig őfelsége példáját követve mi is a jelen oklevelünkkel teljességgel feloldjuk őt minden felelősség alól. Kelt Pozsonyban, Keresztelő Szent János születésének ünnepén, az Úrnak egyezeröttszázhuszonhetedik évében.*”

Sárfi Ferenc leírásából kétségtelen, hogy amikor a király holttestét megtalálták, az ruhátlan volt. Ez tehát segíti az oklevélnek azt az állítását, hogy a király öltözeke — és gyűrűje is — a környékbeli jobbágypokhoz került, nyilván azokhoz, akik a király holttestét először találták meg és el is temették. Ha a gyűrű a király kezén lett volna akkor, amikor Sárfi és társai a holttestet megtalálták, ezt is megemlégtették volna a többi ismertetőjegy mellett és a gyűrűt magukhoz vették volna.

Van ugyan olyan adat is, hogy Lajos király holttestét az ujján lévő pecsétgyűrűről ismerték fel. Ez az adat azonban nem dönti meg, hanem inkább megerősíti mind Sárfi elbeszélését, mind az oklevél adatait. Ezt az értesülést ugyanis *Ryma* Károly és *Ungnad* Dávid császári követek út-leírásából ismerjük, akik 1571, illetőleg 1572 évben — útban Konstantinápoly felé — a Mohács környéki lakosoktól hallották ezt.³ Ekkor még élhettek azok, akik megtalálták és eltemették Lajos király holttestét. De ha nem is közvetlenül az utóbbiaktól hallották az utasok ezt a hírt, ez mindenesetre tőlük terjedt el a környéken. A megtaláló egyszerű falusi emberek pedig nem tudhattak a király testén lévő jegyekről, tehát csak egyéb jel, elsősorban a gyűrű segítségével ismerhették fel a halottban a királyt. Mivel pedig a gyűrűt és a holttesten talált egyéb dolgokat magukkal vitték, Sárfi és Czetrík már csak a testi jegyek alapján azonosíthatták a királyt.

Nem vehető ellene az oklevél adatainak az sem, hogy a szöveg szerint a „mohácsi mezőről” vitték el a király öltözetét, holott a király a Csele pataknál vesztette életét. A mohácsi síkság ugyanis éppen a Csele patak torkolatánál kezdődik és az innen induló, nyugat, délnyugat, dél majd délkelet irányában kanyarodó 20—40 méter magas partvonulatot terasz mintegy 10 kilométer hosszúságban, félköralakban fogja körül ezt a dunamenti mély síkságot.⁴ Hogy a csatamezőn, vagy a csata előtti táborhelyen, esetleg éppen a királyi sátorban találták volna meg a gyűrűt, az teljesen valószínűtlen, mert itt a törökök zsákmányoltak. De ellentmond ennek az oklevél szóhasználata is, mert az „exuviae” latin szó jelentése: amit a testről levetettek, lehúztak.

A nádor oklevele hallgat arról, hogy Horváth Márton a gyűrűvel együtt egyebet is magával hozott a király testén talált dolgokból. Hallgat, mert hivatalával kapcsolatban csak a jogi jelentőségű pecsét sorsa érdekelte. De mégis úgy kellett történnie, hogy a gyűrűvel együtt a királynéhoz került az az arany szív is, amelyet II. Lajos király a testén viselt. Mária királyné végrendeletében ugyanis a következőket olvashatjuk:

„Férjem, a király halála óta arany szívet hordtam magamon, amelyet ő is élete végéig viselt volt. Parancsolom, hogy ez a szív a láncocskával együtt, amelyen függ, beolvastassék és a szegények között szétosztassék. Két ember társa volt azok haláláig, kik az életben szeretetben és hajlamban soha elválasztva nem voltak, azért semmisüljön meg az és változtassa meg alakját, éppúgy, mint az egymást szeretők teste.”⁵

A történeteket tehát így rekonstruálhatjuk: Mikor a török sereg tovább vonult Buda felé, a rejtekükből előmerészkedő környékbeli lakosok megtalálták és a megtalálás helyén eltemették a király testét, amit pedig a testen találtak, azt a gyűrűvel és az arany szívvel együtt magukhoz vették. Ezután történt, hogy 1526 októberében Sárfi és Czetrík megtalálták és Fehérvárra vitték a holttestet. Utóbb, valószínűleg csak 1527 tavaszán eljutott Pozsonyba a hír, hogy a király testén találtak dolgok, köztük a nagy jogi jelentőségű pecsétgyűrű is, a Mohács környéki jobbá-

gyoknál vannak. Ekkor küldötte el Mária királyné *mlatoviti Horváth Márton* — aki nemcsak kamarása volt Lajos királynak, hanem mint póhárnok és étkefogó a belsőbb szolgálatot teljesítők közé tartozott —, hogy megszerezze a pecsétgyűrűt. Az erre vonatkozó megbízólevelet *Oláh Miklós* pécsi kanonok és királyi titkár — a későbbi esztergomi érsek — a saját pecsétje alatt állította ki. Horváth Márton teljesítette a megbízást, sőt a gyűrűn kívül a szívet is átszolgáltatta a királynénak: Mária királyné a gyűrűs pecsétet — a jogszokásnak megfelelően — a királyi tanácsosok jelenlétében szétvágással megsemmisítette, az arany szívet pedig magához vette és haláláig viselte. A királyné a gyűrű átvételekor élő szóval mentesítette Horváth Mártont a neki adott megbízással járó felelősség alól és ezt a mentesítést a nádor a fentebb közölt oklevélben megismételte.

Ezt az oklevelet bizonyára értékes emlékként őrizte a *mlatoviti Horváth-család*,⁷ majd az oklevél utóbb a *Mérey-család* birtokába került. Bizonyosan csak annyit tudunk, mégpedig magára az oklevélre vezetett feljegyzésből, hogy Mérey László Budán, 1849. október 13-án Döbrentei Gábornak ajándékozta az oklevelet. Döbrentei Gábor hagyatékából 1857 őszén Hamar Pálhoz, a primási uradalom ügyészehez került az oklevél, aki azt nyomban felajánlotta Scitovszky János primásnak. Azóta az esztergomi primási levéltár őrzi az oklevelet.⁸

II. Lajos király pecsétgyűrűjéről szólva nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a múlt század közepén Jankovich Miklós gyűjteményében ismeretessé vált egy arany pecsétgyűrű a magyar címerrel és „S(igillum) Ludovici Regis” körirattal. A Jankovich-gyűjtemény elárverezésekor Andrassy Manó gyűjteményébe jutott a gyűrű és innen került kiállításra az 1876. évi árvíz károsultjai javára rendezett történeti kiállításon. Azóta nyoma veszett. Így tehát nincsen mód arra, hogy a gyűrűt újabban és alaposabban megvizsgáljuk és csupán Andrassy Manó közlésére vagyunk utalva.

Szerinte „több avatott bécsi bűvár” XVI. századi ötvösmunkának minősítette a gyűrűt, figyelemmel főleg a gyűrű karikáját borító zománra. Andrassy ismerte Báthori István oklevelét, de annyira meg volt győződve a gyűjteményébe került gyűrű valódiságáról, hogy inkább ahhoz a feltevéshez folyamodott, hogy II. Lajos királynak két gyűrűspecsétje volt, amelyek közül az egyiket megsemmisítették ugyan, de a másik megmaradt. Ez a feltevés azonban teljesen valószínűtlen. A királynénak és a nádornak ugyanis egyaránt tudnia kellett arról, hogy egy vagy több pecsétgyűrűje volt-e a királynak. Ha pedig a mohácsi mezőn elveszett egyik példány megszerzésére annyi fáradságot, a megsemmisítésre pedig oly nagy gondot fordítottak, mint az az oklevélből kitűnik, akkor a másutt — és bizonyára könnyebben hozzáférhető helyen maradt második példányt aligha hagyták meg az esetleges oklevélhamisítók eszközzeül. És ha a második pecsétgyűrű valamilyen okból mégsem lett volna megsemmisíthető, úgy nem maradt volna ki az oklevélből az óvás és a tiltakozás annak jogosulatlan felhasználása ellen. De ellene szól a két pecsétgyűrű feltételezésének az a tény is, hogy II. Lajos királynak gyűrűspecsét alatt kiadott és reánk maradt oklevelein nem az ímént leírt gyűrűspecsét lenyomata, hanem más pecsétkép látható.⁹

Jegyzetek: 1. Gr. Andrassy Manó: Kiadatlan magyar érmék és pecsétgyűrűk. Archeológiai Közlemények II. kötet (1861.) 62. l. — Hlatky Mária: A magyar gyűrű. Budapest, 1938. 79. l. — Gyalokay Jenő: A mohácsi csata. Mohácsi emlékkönyv. Budapest, 1926. 246—254. l. 326. jegyzet. — 2. Sárffi Ferenc a Brodarics István püspökhöz írt levelé-

ben mondja el II. Lajos király holttestének megtalálását. A levél Győrben kelt 1226. október 18-én. Nyomtatásban kiadva: G. Pray: Annales regum Hungariae. Bécs, 1770. Pars V. 120—127. l. — 3. Margalits Ede: Horvát történelmi repertorium. Budapest, 1902. I. kötet, 89. l. 233. tétel: Mathkovics Péter: Két konstantinápolyi császári követség — Ryma Károly 1571. évi és Ungnad Dávid 1572. évi utazása. — 4. Papp László: A mohácsi csatahely kutatása. Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1860. 169. l. — 5. Sacher-Masoch: Ungarns Untergang und Maria von Österreich. Leipzig, 1862. 162. l. — 6. Ortway Tivadar: Mária, II. Lajos magyar király neje. Budapest, 1914. 186. és 430. l. — 7. Fogel József: II. Lajos udvartartása 1516—1526. Budapest, 1917. 54—56. l. — 8. Kempelen Béla: Magyar nemes családok V. kötet (1913) 122. l. — Nagy Iván: Magyarország családjai V. kötet (1859) 153. l. — 9. Scitovszky-levéltár. Cat. H. No. 4978/1857. — Magát az oklevelet AEV. No. 1160/2. jelzet alatt őrzi a levéltár. — 9. Kumorovitz Lajos szíves közlése, amelyet ezúttal is megköszönök.

BENEY ZSUZSA VERSEI

SÍRFELIRAT

*Odafent csillag az égen
idelent örökre árva maradsz.
Tested szétszórta a tenger,
felitta a lelked a nap.
A csontom, a testem, a lelkem,
az életem élete vagy.*

SE NAP...

*Se nap, se éj
nem olvasztja le többé
a lakatot. —
Se tél, se nyár
nem szökkeneti virágba
az elfagyott magot. —*

SIRATÓ

*A rózsának, mely veled ébredt,
hamuvá hült hó parazsa.
A kristály tó, ahonnét ideszálltál
tavaszi sár-pocsolya.
Ég s föld közt leng cérnagyökéren
életed pillanata.*

*Se föld, se ég
nem szüli meg helyetted
holt gyermeked. —
Isten, ember
nem tőri le a sorsról
a ráütött, arany pecséteket.*

SZERELLEM

*Szárnycipőjét az Isten néked, téged
nékem adott.
A tenger, amely csontjaimat őrlé
befogadott.
Sorsod a csillagok lengő egében
megmérgetett.
Könnyű vagy. Vedd el súlynak, ha ítélnek,
életemet.*

KESERVES

*Jajgat valahol egy láthatatlan erdő
ott születted, te szegény.
Szikláról égre verődik, kilobban a tajték
hiába védtelek én!
Kis testtelen lélek, vergődsz világunk
vas kelyheiben,
fénytelen szállal fojtásig befontad
elporló éveimet.*

VESZPRÉMI MŰEMLÉK

(Egy önéletrajzból)

Írta Bohuniczky Szefi

Évtizedek után ott álltam megint a Toborzó utcai épület előtt, s most úgy tűnt, mintha az idő összezsugorította volna a jól ismert házat és mint öreg harcos mellén a vitézségi érem, falán kitüntetés díszleg: műemlék. A ház rokonaim tulajdona volt: Cholnoky Feri bácsi, a kórház igazgató főorvosa élt itt, felesége apám testvérhúga, Irén volt, és egyetlen lányukkal, Máriával itt töltöttem leánykorom vidám farsangjait. A ház a XIX. század első éveiben épült, külsejével nem hivalkodott, és most nemcsak egy eltűnt kor igénytelen stílusát képviseli, de azt az eltűnt embert is, aki nem tartotta fontosnak a külsőt és igényeit falakon belül fejlesztette. Két szerény ablak tekint az utcára, ezek adtak valaha világosságot az orvosi rendelőnek, a hat szoba többi ablaka az árkádos folyosóra nyílt, melynek széles párkányán tavasztól—őszig virágok és zöld növények gyönyörködtettek. Ma üres a folyosó, a homályos ablakokból idegen, gyanakodó tekintetek néztek rám, mintha kérdeznék: mit akarok, kit keresek? Csak magamnak mondhattam: régi napok dallamait keresem, az ebédlő sarkában a zongorát, a Chopin noktürnököt, melyek fél évszázad előtt arra tanítottak, hogy az álom több a valóságnál, és ez a tudat segített át gyermekkoromból nagyleánnyá.

Mit kerestem az árkádos folyosón? A régi merész szárnyalást, izzó hitet, letört illúziókat. És panaszkodtam: tékozló élet, hogy szórtad kincseidet, s mert cinkosaid voltunk, megbüntettél szigorúan. Árnyékokká változott arcokat idézem, elmém lépett Berky Károly bácsi, Veszprém hajdani táblabírája, láttam vendéget csalogató, levegőben koszorúzó sovány karjait, és feleledtek meséi: — „Titokban öltöztem honvéd attilába, kislányaim, mert rettegtem édesanyám bánatától; és mikor meglátott, esdve kértem bocsásson meg nekem, de el kell mennem segíteni Görgeynek! Az én jó édesem könnyes szemmel így felelt: féltelek fiam, de ha nem ezt tennéd, szégyelném, hogy anyád vagyok! Mert akkor nagy hősök voltak a nők! Szép arám is biztatott: büszke vagyok rád, Károly, és meg foglak várni! — Megvárt, feleségem lett! Pedig az a gaz szoknyavadász Ötvös Károly el akarta ütni a kezemről! De akkor a nők erénye még szilárd volt: kitartott mellettem az én kedves galambom!”

Hallgattuk az öreget és nyeltük a nevetést, mert a hajdani honvédhős akkor már Veszprém figurája volt. Minden keddi napon Fata kertész rózsacsokrot hozott Károly bácsinak: a ház előtt fiakker állt, az aggastyán átvette a csokrot, felkapaszkodott a fiakkerra és virágait me-reven maga elé tartva a temetőbe hajtattott.

— Milyen volt Cholnoky Ilka néni, hogy Károly bácsi ennyire hű hozzá? — kérdeztem.

— Krudélis boszorkány! De szegény vén bolond azt hiszi, ha felül csokorral a fiakkerre, sokan látják, és ezzel érvényesíti magát Veszprém-ben — felelte Irén néni bölcsen, eltalálva az igazságot.

Irén néni mindig ilyen volt: nem szerette a nagy hangot, a látványcs tetteket, a gyorsított ritmust, nem szerette az izgalmakat.

— De nagy zajt csaptok! — szólt leintőleg amikor felhevített bennünket a hír, hogy Ferenc József császár, király Veszprémbe érkezik hadgyakorlatra és Hornig püspök vendége lesz. Feri bácsinak, mint a püs-

pöki rezidencia orvosának kellett megvizsgálnia a Bécsből érkezett használati tárgyakat. Kezét dörzsölgetve mesélte:

— Olyan kemény matracokon, mint Ferenc Jóska, mi nem aludnánk, de olyan csúf vaságyat sem állítanék a szobámba! Még a Bécsből hozott klozetba is bele kellett hajolnom, nehogy egy bomba felrepítse az öreget!

Feri bácsi hivatalos volt az udvari ebédekre; kértük, hozzon nekünk valami emléket, legalább egy szaloncukrot. De nem hozott semmit, mulatott rajtunk és pótebédet kért. Irén néni csodálkozott:

— Nem adtak eleget enni?

— Adtak, csak nem tudtuk megenni! A király gyorsan falt és keveset, aztán ha letette a villát, mindenkinek abba kellett hagyni; nekem ottmaradt minden a tányéromon. Mikor aztán ebéd végén felkelt az öreg az asztaltól, az inasok olyan gyorsan elrántották alólunk a székeket, hogy ha meg nem kapaszkodom, asztal alá gurulok. Nem való nekünk udvari ceremónia!

Mi is láttuk a királyt. Illés takarékgigazgatóék nyitott ablakaiból lestük a püspöki vár elé gördült fogatokat. A királyt négy fehér lipicai lóval hozta az udvari hintó. Az aggastyán katonás eleganciával ugrott le a lépcsőről, de hiába ágaskodtam, azután csak azt láttam, amit színes sokszorosított fényképekről igen jól ismertem: ősz pamacsok között megpuhult, vörhenyes arcot. És mégis óriási izgalomban voltunk, és egész Veszprém viharosan tárgyalta a nagy eseményt.

Csak a Toborzó utcai Cholnoky ház benső nyugalmán, szigorú mértékén és öröklött szabállyal kormányzott ritmúsán nem tudott változtatni semmi. Az ebédlő vastag plüss függönyei nappal is homályt szóttek, a homályhoz remek ételek illata tapadt és nemes borok zamata. Irén néni úgy ült finom méltósággal az asztalfőn, mintha egy németalföldi festő képéről lépett volna le. Annyit beszélt, annyit mosolygott, amennyit benső törvényei megengedtek, és úgy, olyan közvetlenül fogadta vendégeit, ahogy ezt a nagypécseli házban megszokta. Nagypécseletről hozta a közmondását is: „Csak a jótett fizet, jótettel.” A közmondást cselekedettel igazolta: a szűk előszobában minden délben helyet foglalt két-három veszprémi szegény; otthonosan elfogyasztották a főtt marhahúst körettel, mert az aszatra csak pecsenye került. Ha jól laktak a szegények zsebre vágták az ablakpárkányra tett hatosokat, aztán Isten áldását kívánva, eltávoztak.

Kivánságuk, úgylátszott, meghallgattatott: Cholnokyék voltak a város leggazdagabb emberei. De életmódjukban a pénz nem hozott változást, törvényük szilárd maradt: kifelé szegénység, belül jómód, az asztalnál bőség. Hangos szó, vita vagy nevetés csak akkor éledt, ha vendég mesélt az asztalnál.

Egy délben vidékről érkezett rokon volt a mesemondó:

— Feri bátyám, tudod te azt, hogy a törökverő Hunyadi Jánosnak egy Cholnokos volt a zászlótartója? Mi pedig cholnokos Cholnokyak vagyunk!

Feri bácsi, mielőtt felelt, torokhangon nevetgélt. Mint minden Cholnoky, ő is macskaarcú volt; s ha nevetett, kék szemében apró kékcsillagok villogtak. Ezek a kékcsillagok most a vendéget vagdosták:

— Szép meséid vannak öcsém! Ha jól esik, csak mondd tovább!

— Miért lenne mese? Tégedet, bátyám a múlt, a régi dicsőség már nem érdekelt?

— Nem érdekelt, de a meséket szívesen hallgatom!

A vendég beugrott: beszélt, magyarázott, lelkesedett.

— Mennyi boldonságot találtok ki — mondta ebéd végén Feri bácsi és felkelt az asztaltól.

— Bátyám, azt hiszed, Viktor is csak boldonságokat talál ki?

— Nem! Viktor álmodozik és a szép álmokat szívesen elhiszük — mondta Feri bácsi és szeme elszelídült.

Rossz híreket kaptam róluk: isznak, züllenek, kéregetnek — morgott a rokon.

— Az ő dolguk! Szépeket álmodnak, hát éljenek, ahogy nekik jól esik!

Pár évtized múltával — akkor már kezdő író voltam — Schöpflin Aladár véleménye megegyezett a Feri bácsiéval.

— Cholnoky Viktor nagy álmodozó, akárcsak Laci! Ezek nem törődnek a közvéleménnyel, úgy élnek, ahogy nekik tetszik. Viktor tanított meg arra, hogy a tehetséges magyar ember akkor is tisztességes, ha mások züllöttek látják; őbenne ismertem meg az ízig-vérig tehetséges ember legkülönösebb példányát. Azt, hogy a Cholnokyak isznak és időnként felbosszantják a kiadóikat, nem látom züllöttségnek. De az, hogy Pekár Gyula szeméttel keres ezreket, nemcsak az író züllöttsége, de irodalmunk sivársága is!

Schöpflinben az akaratgyenge, züllöttek mondott emberek, ha tehetségesek voltak, segíteni kész barátira találtak. Mint a Fraklin Társulat lektoránál, a hónap első napjaiban mindig megjelent nála néhány labilis sorsú író és átvette tőle a négy, vagy a hat pengőt. Aszerint takált, hogy viszonzásképpen ki mulattatta jobban.

— Cholnoky Laci ér köztük a legtöbbet, busásan visszafizeti nekem a hat pengőt: tréfáin napokig mulatok — mondta Schöpflin.

Egy este vendégeink voltak, Schöpflin szokatlan jókedvvel érkezett közénk és nyomban mesélni kezdett:

Ma délben Cholnoky Laci járt nálam. Képzeljétek, üzletet ajánlott nekem! Letettem eléje a hat pengőjét, de nem nyúlt hozzá. Megkérdeztem: — Laci, talán nyert a lutrin? Legyintett: nem nyertem Schöpflin úr, de most egy jó üzletet kínálok magának! Számoljuk össze: magától én egy év alatt hetvenkét pengőt kapok; ha most mindjárt nekem adja az évi összeg felét, a másik részét elengedem! Ha kívánja, erre írásban becsületszavamat adom! — Azt feleltem Lacinak: — Látom, maga a jövővel optimistább, mint a jelennel, de baj van: ennyi pénzem egyszerre nincs! Hanem tudja mit: kifizetek most két hónapot, és jövő elsején megint jöhet, nem vonom le. Laci eltette a pénzt és feltűnően komolyan mondta: — Hát akkor Isten áldja meg Schöpflin úr! — Utánaszaladtam: valami baj van, Laci? — Nincs semmi Schöpflin úr.

Azon az estén késő éjszakáig vendégeink a két Cholnoky író életéből szedtek össze furcsa történeteket. Másnap Schöpflin komor arccal érkezett hozzánk és megrendülve szólt:

— Képzeljétek, mialatt mi éjjel a Cholnokyak dolgain mulattunk, Laci öngyilkos lett! Szegény ezért akart velem tegnap üzletet kötni! Eiztosan a családján kívánt ezzel segíteni. A Margit-hídorú ugrott a Dunába, de előbb követ kötött a nyakába, hogy a víz lesodorja a mélybe. Néhány hatost, pár ruhadarabot és egy cédulát hagyott a hídon: a hatosait cholnokyas csúfolódással a Baumgarten alapítványra hagyta.

Később Mári unokanővéremtől megtudtam: azért kívánczolt a folyó mélyébe, mert nem akart rokonainak a temetésével gondot okozni. Vaion mi volt ez tőle gyengédség, fintor vagy lenézés? Talán mind a három. Mert a két

Cholnoky ugyanolyan bőséges világnak, ugyanolyan kimozdíthatatlan elveknek és megszabott életmértéknek fordított hátat, hogy izzásaival az elpusztuló szabadságba kószoljon, mint amilyenből mi, fiatal lányok késztünk akkor kirepülni. — Nagy festő leszek! — mondta Mári tizenhét éves korában. — En pedig író! — vallottam tizenhat éves koromban.

— Te írsz? — kérdezte Mári.

— Igen, verseket!

— És azt hiszed közölni fogják?

— Kettő már megjelent a Kaposvári Hírlapban!

— Kaptál pénzt is?

— Nem kaptam, mert kértem a szerkesztőséget, ne küldjön honoráriumot, félttem édesanyámtól. Mindig azt mondja: csak a nagy tehetség írhat, a kisebb alkalmazkodjon az élethez. Ezért álnéven jöttek a verseim!

— Te csacsi, lemondnál a pénzről! — nevetett Mári.

Ekkor lépett a szobába Irén néni:

— Igaza van édesanyádnak: ami a nagy tehetségnek emelkedés, a kicsinek züllés! Jó példa Viktor és Laci! Alaposan nekilendültek, de dicsőséget nem sokat hoztak: isznak, mulatnak, szertelenek! Nem ismernek féket, a boldonságaikat nem állítja meg senki! Viktor kölcsön biciklin szökött el Veszprémből: nem vitte sokra, halljuk, azóta is kölcsönökből él; Laci sem fért a bőrébe, Veszprém neki is kalitka volt! Tisztességükre váljék: ha néha hazalátogatnak, úri embert mutatnak: tiszták, jól öltözködnek, gondozottak. Viktor már nem viszi soká, sírba temeti az ital. Pedig de jó családból származnak! Apjuk, az öreg László, Veszprém első ügyvédje volt, de a fiúknak kaland kellett és szabadság.

Lesütött szemmel hallgattuk Irén nénit. Mikor magunkban maradtunk, csak azért is azt mondtuk: — festő leszek! Író leszek! Csillogott, játszott bolondozott velünk a láthatatlan élet: képesnek éreztük magunkat, hogy hátat fordítsunk a plüss függönyök homályának: lelépjünk a nyugalmat, bőséget biztosító útról, félrecsapjuk a múltba kapaszkodó hagyományt: szabadok legyünk! Pedig de sokszor hallottuk a Cholnoky írók példáját! Aki túl mert lépni a konvenciók határán, fejcsóválást kapott. Szigorú mérték kötelezte a megalapozott törvényt, ezeken túl nem lobbantott semmi.

— Okulj az esztelenek sorsán — figyelmeztetett édesanyám is. Ezért évekig álnéven adtam le írásaimat. Mert mindent könnyebben megbocsátottak, mint azt, ha a család egy tagja kiugrott a mértékek világából. S milyen biztosak, makacsak voltak az igazságaikban! Milyen kegyetlenek az ítéleteikben! S milyen kevés maradt meg mindebből! Az idő malma összezúzta a mértéket, a követést kívánó példaképek elfakultak, a makacsság, melyből valaha két izzó lélek a művészet merész kalandjához menekült, porrá vált, a szellő játéka lett. De Cholnoky Viktor Tammuz-a máig őrzi az álmok varázsát, és a szerencsétlen Cholnoky László novellái helyet kaptak az új világ hangversenyében. Nehéz életük volt? Kétségtelenül. S mégis, mert maradt belőle valami, feltehetjük, hogy a két szerencsétlen író időnként elérte a földi „üdvösség” nagy pillanatait.

Kiléptem az árkádos folyósóról, visszaneéztem a műemlékre és Berzsenyivel együtt éreztem: „Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül, S minden míve tűnő szárnya körül lebeg.”

A BARÁT ÉS A RABLÓ (Hangjáték)

Irta Heinrich Böll

SZEREPLŐK:

Eugen	Könyvtáros	I. Férfi
Mulz-Milutin	Püspök	II. Férfi
Portás	Plébános	I. Vámőr
Bunz	Özv. Baskoleitné	II. Vámőr
Ágnes	a szobaasszony	I. Ivó
Raimund	Kocsmárosné	II. Ivó
	Egy asszony	

EUGEN Sok érdekes dolog történt velem. Ha mind el akarnám beszélni, sokáig tartana, valamit azonban mégis el kell mondanom. Tizenöt-éves koromig apám teheneit őriztem. Felhajtottam őket a Bajthára, néha október közepéig tartott ez a munkám: a Bajtha, nagy puszta fennsík fönn a hegyekben; ritkásan nő ott a fű s nehezen telik a tehének tőgye, és szegények ott az emberek; sokat ér egy liter tej, a sajt minden kilója pénzt jelent, és voltak évek, amikor még a tél elején is fönt a Bajthán kucorogtam a deszkából és kőből épült kunyhóban, teljesen egyedül, én, a gyermek; süvöltött a szél és arcomba csapta a füstöt, ha tüzet raktam. De volt ott fenn egy még nálamnál is szegényebb valaki: Mulz, a rabló fia, ugyanolyan idős, mint én. Átfázva és rongyosan küszött olykor hozzám, és én már régóta nem féltem tőle, pedig Bunznak, a rablónak a fia volt. Kemény az ősz a Bajthán és hitvány a rabló jövedelme.

(Akusztika-változás. Tűz sistergése hallatszik.)

EUGEN Olyan hallgatag vagy ma, Mulz, egyáltalán semmit sem mesélsz nekem.

MULZ Majd később, Eugen, olyan éhes vagyok.

EUGEN Honnan jössz?

MULZ A városból.

EUGEN A városból és éhes vagy? Úgy gondolom, a városban...

MULZ Igen, bementem a városba. Beküldött az öregem, mert országos vásár volt, és a vásár, tudod, jelent valamit egy rabló számára. Ha szerencséje van az embernek... na igen, tudod már, Néha egy zsíros paraszt kerül útjába...

EUGEN Gyere, add ide a csészédet. Azt hiszem, kész a leves. (A levest kitölti) Kérsz kenyeret?

MULZ Ha maradt.

EUGEN Van itt elég, tessék...

MULZ Köszönöm.

(Akusztika-változás.)

EUGEN Máskor történeteket mesélt Mulz, azok mindent elfeledtettek velem: a teheneket, a hideget, a szél süvöltését. A történeteket apjától és nagyapjától hallotta, vásárokról és rablócsínyekről; de ezen az estén egyet sem mondott el. Evés után cigarettát sodort magának, nekem is átadta a zacskót, aztán szóltanul bámultunk a tűzbe és hallgattuk a szél zúgását. Ilyenkor, tudtam jól, Mulz énekelni szokott. Mulz gyakran énekelt, amikor így kettesben üldögéltünk...

(Akusztika-változás.)

MULZ *(énekel)*

*Mi cséveltük a gabonát az uraknak,
tömlőikbe hordtuk a bort roskadásig,
most a lábunk fájik, ők meg cipőt hordanak
s száraz torkunk elszomjazhat a halálig.*

EUGEN De mért nem mesélsz valamit, Mulz...

MULZ Bosszankodom az öregem miatt. Együtt mentünk be a városba, az országos vásárra; minden jól ment, estére volt két aranyunk rengeteg garasunk és fillérünk, két birkabőrünk és egy nagy bödön zsírunk télire, de az öregem...

EUGEN Mi van az öregeddel?

MULZ Mindent elvitt ahhoz a nőhöz, ahhoz az Ágneshez. Most aztán semmink sincs télire, és Gyertyaszentelő előtt ez volt az utolsó országos vásár. Te... tudod te, mi az a bűnös nő?

EUGEN: Mint nálunk a faluban a Kata, úgy gondolod...

MULZ Igen, olyan, azt hiszem. Mint a Kata, Kata a falutokban. És a Katát mért nevezik ott nálatok bűnös nőnek?

EUGEN *(habozva)* Mivelhogy ő... a plébános mondja... azt hiszem, a férfiakkal.

MULZ Természetesen, a férfiakkal... ezek a bűnös nők...

(Elűzés, akusztika-változás.)

EUGEN Ez volt az utolsó estém Mulzcal: soha többé nem láttam őt, csak apját gyakran, az öreg Bunzot. Azóta ötven év múlt el. Másnap este apám visszavitt a faluba, és a telet úgy töltöttem, mint a többi telet: etettem az állatokat, segitettem a fejésnél, gyúrtam a sajtot és este a fonószobában ültem. Mint azelőtt minden télen, most is segitettem a plébánosnak a templomban: ministráltam a misén, énekeltem a litániákon, elláttam a sekrestyési teendőket, és a plébános juttatta apám eszébe azt az ötletet, hogy barátnak való vagyok. A plébános tanított latinra, egyháztörténelemre, és két évig nem kellett a tehennel a Bajthára mennem. Amikor aztán tizenhat éves lettem, a városban lévő nagy kolostorba mentem, amelyet Pál atya kormányzott. Ott *(habozva és halkán)*, igen, ott hamarosan nagy tudomány és jámborság hírébe kerültem. Nem voltam még húsz éves, még pappá sem szenteltek, amikor Pál atya azzal bízott meg, hogy segítsen munkájában. Itt találkoztam Bunzcal, Mulz apjával.

(Akusztika-változás, bent.)

PORTÁS Van itt valaki, Eugen testvér, aki sürgősen beszélni szeretne Pál atyával.

EUGEN Te azonban megmondtad neki, hogy...

PORTÁS Mondtam, hogy Pál atya elutazott, testvérkolostorunkba ment látogatóba. De a férfi feltétlenül beszélni akar atyánk helyettesével, azt mondja, nagyon sürgős ügy.

EUGEN Ki az? Ismered?

PORTÁS Mindenki ismeri őt, testvér, Bunz, a rabló az.

EUGEN Bunz? Azonnal megyek... én... vezess hozzá...

(Akusztika-változás.)

EUGEN Már régen nem is gondoltam a Bajthára, sem Mulzra, sem a kunyhóra, sem a szél süvöltésére. Most egyszerre érezni kezdtem torkom mélyén a dohány édes zamatát, a rabló dohányának ízét, és követtem a portás testvért, sőt elébe vágtam és hamarabb ott vol-

tam a fogadószobában, mint ő. Megijedtem, amikor Bunzot meg-
láttam: megöregedett, nagyon öreg lett...

(*Akusztika-változás, bent.*)

BUNZ (*izgatottan*) Köszönöm, hogy ide fáradt, atyám.

EUGEN Nem vagyok atya, Bunz, Eugen testvér vagyok, és pár napig helyettesítem Pál atyát.

BUNZ Egészen mindegy, testvér... itt ez a pénz, maguktól loptam, a kolostor perselyéből. Tegye el, gyorsan!!

EUGEN Mért hoztad vissza?

BUNZ Azt hiszem... én... nem hoztam volna vissza, de... testvér...
a (*abbahagyja, majd gyorsan folytatja*) a bűnös nő, Ágnes... hozzá akartam menni ezzel a pénzzel... ő...

EUGEN Ő küldött vissza?

BUNZ Igen, Eugen testvér, (*habozva*) megtagadta tőlem szerelmét, amikor megtudta, hogy honnét való a pénz.

EUGEN Azt mondják, rabló vagy... igaz ez, vagy hazudnak az emberek?

BUNZ Nem hazudnak az emberek, uram, én valóban rabló vagyok.

EUGEN Mióta vagy már rabló?

BUNZ Már harminc éve, uram...

EUGEN És hány éves vagy?

BUNZ Negyven éves, uram.

EUGEN Tízéves korodtól vagy rabló?

BUNZ Igen, uram. Mi mindnyájan rablók vagyunk. Ismeri maga a Bajthát?

EUGEN Nem, nem ismerem a Bajthát.

BUNZ Ott születtem, uram, de a szülőfalum nincs többé: felfalta a nyomor, szétrombolta a szél és a hó. Amikor öt éves voltam, anyám elküldött, hogy vágjak gabonát a parasztok földjéről: ezért három órás utat kellett megtennem, uram, és éppen csak annyit hoztam, hogy két napig futotta a levesbe. Amikor nyolc éves voltam, akkor kellett első ízben segédkezni egy paraszt tehenének a levágásában, éjszaka a mezőn: hideg volt és sok pofont kaptam, mert fáradt voltam és elaludtam, miközben apám a barom bőrét lenyúzta. Tizenkétéves koromban vágtam le először egy paraszt pénzeszacskóját, és amikor tizenhároméves lettem, Murdiába kellett mennem, túl a határon, onnét csempésztük nagy tömlőkben a piros bort; apám meg is kóstoltatta velem azt a bort, és ízlett nekem, uram, nagyon ízlett...

EUGEN És állandóan éhes voltál?

BUNZ Szüntelenül, és senki sem tanított meg dolgozni. A munka, számomra lopást és csempésztést jelentett... és a bor ízlett nekem.

EUGEN És most is éhes vagy?

BUNZ Igen.

EUGEN Nesze, vegyél vissza egy dukátot — abból a pénzből, amit elloptál. A portás testvér ad majd kenyeret, s ha ismét megéhezel, mindig gyere hozzám — és hagyd abba a rablást.

Azt mondtad, hogy jártál Ágneshez, a bűnös nőhöz?

BUNZ Igen, Uram... ha nem volnának bűnös nők, hogyan tudhatná egy szegény rabló, mi a szerelem?

EUGEN Nincs feleséged?

BUNZ Volt, uram... de a mi asszonyaink hamar elhasználnának. Húsz

éves korukra megbetegszenek. Az enyém már régen meghalt, és másikat nem szereztem, mert nem jó a rablónak, ha házas...

EUGEN Ne járj többé a bűnös nőkhöz és hagyd abba a rablást.

BUNZ Köszönöm, testvér... én... én megkísérlem...

EUGEN *(félbeszakítja)* És mi lett Mulzcal, a fiaddal?

BUNZ Maga ismerte a fiamat, Mulzot?

EUGEN Igen, a Bajthát is ismerem. Bocsáss meg, hogy becsaptalak. Sokszor üldögéltünk Mulzcal együtt nálam a pásztorkunyhóban.

BUNZ Hát maga az Eugen... persze, Mulz gyakran beszélt magáról, *(hevesebben)* maga tudja, hogy soha semmit se vittünk el a maga falujának parasztjaitól, sem a maga apjától.

EUGEN Tudom... de mi lett Mulzból?

BUNZ Semmit sem tudunk róla, uram. Egy murdiali csempészútról nem tért vissza, két éve... bizonyára elfogták.

(Akusztika-változás.)

EUGEN Később, amikor visszatért Pál atya, Bunzot magunkhoz vettük a kolostorba. A portás-testvérnek segített fát vágni, begyűjtött a vendégszobák kályháiba és segített a sütésnél. De öreg és beteg volt, és amikor meghalt, megsirattam: ismét éreztem a torkom mélyén a cigaretták ízét, amiket Mulzcal együtt sodortam, a rablódohány édes ízét. Ezt éreztem, míg Simon atya Bunz nyitott sírja fölött mormolta a szertartást; és a testvérek mind csodálkoztak könnyeimben. De már ennek is negyvenöt éve. Meghalt Makarius atya, meghalt Simon atya, és a testvérek engem választottak meg a kolostor előljárójává. Éppen akkor szenteltek pappá, huszonöt éves voltam, és Ágnes, a bűnös nő akkor is még sok férfit tönkretett. Romlóságának a híre mindenhová eljutott, a kolostorunk kapujában siránkoztak az asszonyok, akiknek férjét elcsábította, ott sírtak a gyermekek, akiknek örökségét apjuk Ágnesnél, a bűnös nőnél hagyta. Akkor kegyelemért könyörögtem Istenhez, a testvérek imádságaiba ajánlottam magamat, világi ruhába öltöztem, és meglátogattam Ágnest, a bűnös nőt. Megijedtem tőle, mert nagyon szép volt.

(Akusztika-változás, bent.)

EUGEN Meg kell hagyni, szobád félreeső és elrejtett, de még sincsen egészen az ízlésem szerint. Még félreesőbbnek, még elrejtettebbnek kellene lennie.

ÁGNES Biztosítalak, hogy teljesen el vagyunk rejtve az emberek tekintete elől.

EUGEN Elhiszem, de ez nekem nem elég. Tudnál-e olyan szobába vezetni, ahol biztonságban vagyunk Isten szeme elől is...

ÁGNES *(halkan és nagyon nyugtalanul)* Mit akarsz tőlem?

EUGEN Hogy mered Isten szeme előtt megtenni azt, amit az emberek szemelátára nem mersz megtenni?

(Akusztika-változás.)

EUGEN Akkor Ágnes térdreesett előttem, és sírt, és még aznap elégette ékességeit a piactéren, nyilvános bűnvallomást tett, és vagyonát szétosztotta a szegényeknek. Befalaztatta magát és ezután ott élt cellájában, s mi adtunk neki kenyeret egy kis ablakon át, és adtunk neki vizet és hallottuk fáradhatatlan imádságát:

ÁGNES Te, aki alkottál engem, könyörülj rajtam.

EUGEN Hallottuk ezt sok éven át, de már régen meghalt Ágnes is, és Leo testvérünk látta a nyughelyet, amelyet számára az égben ké-

szítettek. Majdnem ötven évig kormányoztam a kolostort. A Bajthán kolostort építtettem, testvéreket küldtem oda, ők megtanították a rablókat a földművelésre és az állattenyésztésre, és valahányszor a Bajthára gondoltam, vagy ezt a szót hallottam, éreztem a torkom mélyén a rablódohány édes ízének a kaparását. Munkában és imádságban töltöttem a napot és a féléljszakát, tartományunkban sok kolostort alapítottam, erdőket irtattam, falvakat létesítettem, mocsarakat csapoltattam, s messziről jártak oda emberek, hogy lássanak és hallgassák prédikációmat, és mindenki arról beszélt, hogy szent vagyok. Szüntelenül emlegették ezt, és állandóan ismételtették, harminc éven keresztül, míg aztán magam is, anélkül, hogy tudtam volna, szentnek kezdtem magamat tartani. Az emberek között, testvéreim között is magánosnak éreztem magamat a dicséret miatt, amivel elhalmoztak és egy napon, nem tudom már, milyen nap volt, így kezdtem imádkozni:

Uram, mutasd meg nekem ezen a földön azt az embert, aki a legjobban hasonlít rám.

Így imádkoztam hosszú éveken át, minden nap, s egyre erősödött a vágyam, hogy azt az embert valóban megismerjem, mert egyre tovább terjedt szentségem híre, egyre több ember özönlött kolostorunkba, hogy engem lásson és halljon, én pedig mindinkább magánosnak éreztem magam, míg Isten meg nem hallgatta imádságomat.

(Akusztika-változás, kopogtatás a cellaajtón.)

RAIMUND Eugen atya, bemehetek?

EUGEN Sürgős?

RAIMUND Sürgős, azt hiszem, sürgős.

EUGEN Azt hiszed?

RAIMUND Igen.

EUGEN Jöjj be.

(Cella ajtaja nyílik.)

EUGEN Olyan izgatott vagy

RAIMUND Álmodtam.

EUGEN Légy óvatos az álmokkal, testvér, nem mind az Istentől való.

RAIMUND Valamit mondtak nekem álmodban, amit közölnöm kell veled.

EUGEN Velem?

RAIMUND Igen, atyám, egy férfit láttam álmodban. Egy fehér, vég nélküli úton találkoztam vele. Nem volt arca. Éppúgy öltözött, mint mi, de nem volt arca. Megszólítottam, de ő hallgatott, — aztán hirtelen hozzám fordult és így szólt: mondd meg Eugen atyának, hogy azt a férfit, akit keres, Milutinnak hívják és egy Beguna nevű faluban lakik.

EUGEN *(nagyon izgatottan)* Nem mondta, hogy ő kicsoda?

RAIMUND Semmi mást nem mondott, atyám. Előbb többször is kérdeztem, de nem volt arca és semmit sem szólt. Csak annyit tudok, hogy a mi ruhánkat viselte.

Ahogy ezeket mondta, felébredtem és azonnal siettem hozzád.

EUGEN Világos nappal elaludtál és álmodtál?

RAIMUND Igen, bent a cellámban. Fáradt voltam és elaludtam a padlón. De vezekelni fogok. Feláldozom két éjszakai alvásomat, mert világos nappal elaludtam.

EUGEN Igen, most azért kell vezekelned, mert Isten egy kérdésemre a te álmodban válaszolt.

RAIMUND Engedd meg, atyám, hogy megkérdezzem: Te egy Milutin nevű férfit keresel?

EUGEN Én azt az embert keresem ezen a földön, aki legjobban hasonlít rám. Kértem az Istent, hogy mutassa meg, és most általad megtudtam, hogy Milutinnak hívják és egy Beguna nevű faluban lakik.

RAIMUND Nagyon szent ember lehet, ha rád hasonlít.

EUGEN Ne beszélj arról, hogy szent vagyok... Kérlek, hívd ide a könyvtárost. Nem ismerem Begunát. Sosem hallottam ilyen nevű helységről.

(Akusztika-változás.)

EUGEN Nagy örömet éreztem szívemben, előre megszerettem őt, ismeretlenül is. Milutin testvéremet. A könyvtáros elé siettem, együtt mentünk a könyvtárba, és kutattunk mindenféle könyvekben...

(Akusztika-változás, könyvtár)

KÖNYVTÁROS Begenich— Begeno — Begovia — Begroth — Beguna (nagyon élénken) Atyám, megtaláltam a Beguna nevű helységet.

EUGEN Messzire van innét?

KÖNYVTÁROS Bocsánat, előbb meg kell keresnem a térképen. Itt... Murdiában van, atyám, a szomszédos országban, (izgatottan) itt, itt van Beguna, Antonia és Tugra városok közt, ott, ahol a nagy ércbányák vannak.

EUGEN Hány mérföld odáig?

KÖNYVTÁROS Sok mérföld, atyám, kétszáz... De csakugyan el akarsz oda menni, mindenáron?

EUGEN El kell mennem oda, könyvtáros testvér, el kell mennem. Írd fel, milyen úton jutok oda, milyen kolostorok esnek utamba és hol tölthetem az éjszakákat.

KÖNYVTÁROS Felírom, atyám...

(Akusztika-változás.)

EUGEN A testvérek sírtak, amikor elindultam, elkísértek egészen a város széléig, és sok ember jött utánunk. Kértem mindegyik testvér áldását, a legkisebb rangúét, egy parasztleányét is, aki még diakonus sem volt. Sokan ajánlkoztak, hogy elkísérnek, de én egyedül akartam maradni a begunai úton, egyedül akartam Milutin testvéremmel találkozni: szerettem őt, ismeretlenül is nagyon szerettem őt, s mindennap hálát adtam Istennek a kegyelemért, amit kaptam tőle, hogy megmutatta nekem Milutin testvéremet. Utazásom híre megelőzött, s az utakon mindenféle emberek álltak és áldásomat kérték — a falvak lakói is, de olyanok is, akik poros utakon jöttek oda.

(Akusztika-változás, a szabadban.)

ASSZONY Áldj meg minket, Eugen atya.

EUGEN Honnan jöttök, lányom?

ASSZONY Murdiából jövünk, atyám.

EUGEN És elhagyjátok az országot?

ASSZONY Visszaköltözünk a hazánkba.

EUGEN Hol van a hazátok?

ASSZONY A Bajthán, fenn a hegyekben.

EUGEN De a Bajtha szegény vidék.

ASSZONY Az, szegény, de semmi sem olyan rossz, mint a munka az érc-

bányákban, a piszkos kunyhók, amelyekben laktunk és a részekek durva éneke, amikor éjszakánként az utcákon kóborolnak.

EUGEN Régen úton vagytok már?

ASSZONY Több napja, atyám.

EUGEN És nem jöttetek át egy Beguna nevű falun?

FÉRFI De átjöttünk, egy éjszakát töltöttünk ott. Olyan, mint a többi falu az ércbányák vidékén.

EUGEN Nem találkoztatok ott egy Milutin nevű emberrel?

I. FÉRFI Nem, atyám. Ki az, mivel foglalkozik Begunában?

EUGEN Nem tudom, talán pap.

I. FÉRFI Nem láttuk a begunai plébánost, atyám, csak a házát, szép háza van, mindjárt a templom mellett, ahol az orvos, a bányaigazgató, és a patikus is lakik. Könnyen megtalálható, atyám. De, hogy Milutinnak hívják-e nem tudjuk.

(Akusztika-változás.)

EUGEN Este volt, amikor elértem azt az országot, amelyben Beguna van. Országunk vámőrei ünneplőbe öltöztek, kijöttek a vámházból, leterdelték és áldásomat kérték. Száz lépéssel odább volt a murdiai vámház: ott azonban szegényes megjelenésűek, gorombák és elutasítók voltak a vámőrök. Csak egy válaszolt barátságosan, tőle kértem felvilágosítást.

EUGEN Egy kolostort keresek, testvér, ahol éjszakára megszállhatnék és valamit enni kapnék. Itt a közelben kell lennie.

I. VÁMÓR Nincs ennivalód?

EUGEN Nincs.

I. VÁMÓR Hm, kolostor, azt hiszem, van egy Tugrában, de az még három mérföldnyire van innét. Talán a legközelebbi faluba mehetnél inkább, a plébánoshoz.

EUGEN De az egyik testvérem felírta, hogy tíz mérföldre a határtól van egy kolostor, — Szent Helena.

I. VÁMÓR Igen, volt valamikor, de a barátok már évekkkel előbb elköltöztek, visszamentek a fővárosba: a püspök visszahívta őket.

EUGEN És hány mérföldet kell gyalogolnom a legközelebbi faluig a plébánoshoz?

I. VÁMÓR Ötöt, atyám. Tessék, fogadd el ezt a darab kenyeret, még több mint egy órát kell gyalogolnod. Bizonyára nem is ettél még ma.

EUGEN Nem ettem.

I. VÁMÓR No, itt van, egy darab kenyér, meg egy korty bor, ha óhajtod.

EUGEN Nagyon, köszönöm.

I. VÁMÓR Új le, itt van a bor is.

(A vámház belsejéből katonadal hallatszik.)

EUGEN Hallottál valamit a Beguna nevű faluról?

I. VÁMÓR Van itt valaki, aki sokáig volt ott csendőr. Halló, Simon, *(hangosabban)* Simon! Gyere már ide.

(Az ének abbamarad)

II. VÁMÓR *(a vámház belsejéből)*: No, mi az? Megint egy asszony, aki rád akasztott egy tömlő bort?

I. VÁMÓR Gyere már ki.

II. VÁMÓR Mi baj? Jó estét!

I. VÁMÓR Ugye, te csendőr voltál Begunában?

II. VÁMÓR Igen, öt évig. Hála Istennek, elkerültem onnan, nyomorult

- fészek, állandóan veszekedés az asszonyokkal meg a részegekkel...
- I. VÁMÓR Kit keresel ott, Begunában, atyám?
- EUGEN Egy Milutin nevű embert.
- II. VÁMÓR Milutin? Olyat nem ismerek. Nálunk nincs ilyen név. Sok mindenféle idegen batyu megfordul errefelé, de Milutin nevezetű emberrel még nem találkoztam. Mi ő tulajdonképpen — a bányánál van?
- EUGEN Nem tudom... talán a plébános... vagy a begunai kolostorban
- II. VÁMÓR Az nem lehet, a plébánost ismerem, Hubertnek hívják, kolostor meg nincs Begunában. *(Nevet)* Kolostor Begunában! Nem semmiféle Milutint nem ismertem ott, de amióta elkerültem onnét, sok idegen költözött oda.
- I. VÁMÓR Reméljük, nem hiába tetted meg a hosszú utat, testvér, Mióta is vagy már úton?
- EUGEN Két hete hagytam el suntori kolostorunkat.
- I. VÁMÓR Te a suntori kolostorból való vagy?
- EUGEN Igen.
- I. VÁMÓR És hogy hívnak?
- EUGEN Eugennek hívnak.
- I. VÁMÓR Eugen... Eugen... hallottátok... akkor te vagy Eugen atya a suntori kolostorból.
- EUGEN Igen.
- I. VÁMÓR Ó, már sokat hallottunk rólad, megtérítetted Ágnest, a bűnös nőt és szétküldted testvéreidet az egész világra, hogy segítsék a szegényeket. Ha te vagy Eugen atya, kérlek, add ránk áldásodat...
- EUGEN Megáldlak titeket, testvéreim, és köszönöm a kenyeret és a bort.
- (Akusztika-változás.)*
- EUGEN Kis ideig még elbeszélgettem a vámörökkel, majd felkészültem az útra. Késő éjszaka volt már és a kolostorig még hosszú út várt rám. De éppen, amikor indulni akartam, egy kocsi állt meg a vámház előtt. Murdia püspöke ült benne. Hallott tervemről, és elém utazott, hogy üdvözljön.
- (Akusztika-változás, a szabadban.)*
- PÜSPÖK Add rám testvéri áldásodat, Eugenius, szentséged híre Suntorból eljutott egészen Murdia fővárosáig. Hallottam szándékról és örülök, hogy tartományunk határán fogadhatlak. Az egész ország ismeri bölcsességedet, alázatosságodat, Istenben elmerült életedet, és a bűnös Ágnes megtérésének a történetét minden iskolában elbeszéljük a gyermekeknek.
- EUGEN Ne szomorítson meg, főtisztelendőséged, én vagyok a legutolsó az Isten szolgálói között.
- PÜSPÖK *(buzgón)* Azt mesélik, azért vállaltad ezt a hosszú utazást, hogy megkeresd azt az embert, aki legjobban hasonlít rád.
- EUGEN A mese kissé megváltozott, míg főtisztelendőséged füléhez eljutott. Kértem Istent, hogy mutassa meg azt az embert, aki legjobban hasonlít rám, és Raimund testvéremmel álomban közölte annak az embernek a nevét.
- PÜSPÖK Szabad kérdeznem, ki az?
- EUGEN Milutinnak hívják. Az önök országában, Murdiában lakik, Beguna nevű faluban.
- PÜSPÖK Milutin? Sosem hallottam ezt a nevet — és Beguna nincs olyan messzire innét, mint Suntor, ahonnan te jössz. A te nevedét

mégis mindenki ismeri itt, Milutinról azonban még sohasem hallottam. Beguna nem áll valami nagy jámborság hírében. Csúf, piszkos falu, amelyben az erkölcstelenség és iszákosság uralkodik.

EUGEN Főtisztelendőséged ismeri?

PÜSPÖK Ismerem. Hubertus, régi társam ott a plébános. Itt-ott meglátogatom, de állítom, hogy ritkán és nem szívesen teszek eleget meghívásának. Sok idegen lakik ott, különböző vidékekről jönnek dolgozni az ércbányákba. Piszkos kunyhókban laknak, s az Egyház legnagyobb ünnepein is pálinkát isznak és rossz nőkkel állnak össze. Biztos vagy, hogy Begunának hívják azt a helyet, amit neked mondtak?

EUGEN Biztos vagyok benne, de lehet két ilyen nevű helység is...

PÜSPÖK Lehetséges. Ha van ilyen másik, a könyvtárosom meg fogja találni. Mihelyt rezidenciámba érünk, meghagyjuk, hogy nézzen utána. De előbb még más valamit. Más meglepetést szántam neked. Hogy a haszontalan úttól megkíméld magad, rezidenciámba hoztatam három murdiai embert, akik nagy szentség hírében állnak, s meglásd, megtaláljuk Milutint.

(Akusztika-változás)

EUGEN Találkoztunk a három szenttel a püspök rezidenciáján, de egyikük sem volt az, akit kerestem. A püspök nagyon csodálkozott ezen...

(Akusztika-változás, bent.)

PÜSPÖK Egészen megzavarsz, Eugen. Meglátod, hogy senki sem ismeri Milutinodat, a nép pedig szomorkodni fog, hogy országunk szentjeit így lebecsülöd.

EUGEN (bátortalanul) Nem becsülöm le őket, püspök úr. Istent arra kértem, mutassa meg nekem, ki hasonlít rám legjobban, nem pedig arra, hogy Murdia szentjeit mutassa meg. Nem arra kértem őt, hogy szentet mutasson nekem, hanem azt az embert, aki ezen a világon legjobban hasonlít rám...

PÜSPÖK (mosolyogva) És aki hozzád hasonlít, az egyúttal szent is...

EUGEN Sőt, minél távolabb vagyok Suntortól, minél hosszabb és minél fáradtságosabb az utam, annál inkább kételkedem abban, hogy szent vagyok. Vágyódom az után az ember után, akit Milutinnek hívnak és Beguna faluban lakik.

PÜSPÖK De ott nem találod meg.

EUGEN Akkor megkérlek, vezess a könyvtáradba. Talán akad egy másik Beguna nevű helység.

PÜSPÖK Próbáljuk meg. Én azonban igazán nem tudok hinni a te Begunádban.

(Akusztika-változás)

EUGEN Késő éjszakáig ültünk a könyvtárban. Két óra volt, amikor fáradtan aludni tértem testvéreim kolostorában, s nagyon nehéz lett a szívem: másik Beguna nevű helységet nem találtunk, pedig a püspök könyvtárában megvoltak a legújabb térképek, a legjobb lexikonok. Egyetlen könyvben sem találtunk másik Begunát. Amikor másnap reggel elindulásomkor elbúcsúztam a kolostor testvéreitől, néhány testvér arcán gúnyt vettem észre, és elszorult a szívem. Útközben elkerültem a főútvonalakat. Este nem kolostorban szálltam meg, hanem betértem egy faluba, amit utamban találtam.

Fáradt és szomorú voltam, s valaki a sötétben megmutatta a járást a plébániára.

(*Akusztika-változás. Bent, ajtókopogás.*)

PLÉBÁNOS (bentről) Ki az?

EUGEN Egy vándorbarát.

PLÉBÁNOS Miféle vándorbarát. Mióta járnak erre felé vándorbarátok?

Én csak csöcseléket, korhelyeket és iszákosokat ismerek. Hogy hívnak.

EUGEN Eugennek.

PLÉBÁNOS Ne mondd, csak nem te vagy a szentéletű Eugen atya a sunteri kolostorból? Sokat emlegetik mostanában, hogy itt kell úton lennie.

EUGEN Eugen atya vagyok a suntori kolostorból.

PLÉBÁNOS Akkor vagy te vagy a legnagyobb család, aki itt valaha átutazott, — vagy pedig — nos igen — Isten mért rám büntetést!

EUGEN Isten nem mért büntetést Önre.

PLÉBÁNOS Nem bánom, — gyere be. (*Ajtó. Zavart csend.*) Bocsásson meg, atyám de ha tudná, mi megy itt éjszakánként az utcákon... Bocsásson meg, — de elsőnek mindig a plébánosnál kopognak. Lépjen beljebb. Legyen szerencsém, atyám, kérem, itt, a dolgozószobámban. Tetszik tudni, ilyesmi még nem fordult elő, mióta itt plébános vagyok. Még sohasem kopogott barát az ajtómon, pedig húsz éve vagyok itt plébános. Bocsássa meg nyerseségemet. Paptestvéreim látogatását eléggé felismerem, és ha valaki beteghez hív éj-jel, a hangjáról tudom már, hogy falubeli-e avagy idegen, aki be akar csapni. Ismerni kell ezt a népet: csak az itál, meg az asszony, meg a kártya számít, a hétvége csupa veszekedés, de ha valaki hal-doklik, akkor igyekeznek, akkor olyanok, mint a bárányok. Tulaj-donképpen hová utazik? Már hallottuk, hogy az országban tartózkodik és hogy keres valakit.

EUGEN Begunába igyekszem.

PLÉBÁNOS Beguna a legközelebbi falu, még négy órai út, de mi célból igyekszik oda?

EUGEN Egy Milutin nevű embert keresek.

PLÉBÁNOS Rokona talán?

EUGEN Nem.

PLÉBÁNOS Netán valamelyik testvérét keresi Begunában?

EUGEN Nem.

PLÉBÁNOS Akkor hát kit... szívesen segítenék... megmondaná miért keresi őt Begunában?

EUGEN Isten közölte velem a nevét. Imádkoztam ezért.

PLÉBÁNOS Nem értem. Nem, ezt igazán nem értem...

EUGEN (*nagyon fáradtan*) Több hónapig imádkoztam azért, hogy megtudjam annak az embernek a nevét, aki a földön a legjobban hasonlít rám. És akkor...

PLÉBÁNOS (*harsányan kacag*) Megmondták egy embernek a nevét, aki Begunában lakik. Nem akarom megszorítani, tisztelendő atya, Istent sem akarom megbántani, de hallgasson rám és higgyen nekem: félrevezették. Egyetlen ember sincs Begunában, aki hasonló lenne a szentéletű Eugen atyához, aki csak kicsit is hasonlítana rá, higgye el nekem. Mi itt nyers emberek vagyunk, az igazat mondom. Ismerem Begunát.

EUGEN Gyakran jár ott?

PLÉBÁNOS Gyakran?... Minden harmadik héten ott vagyok, legalább minden harmadik héten, de néha gyakrabban is. S én már húsz éve itt lakom. Elég ez Önnek? Azt tanácsolom, forduljon vissza: csalódás áldozata lett... Hogy mondta az előbb? Hogy hívják azt az embert?

EUGEN *(nagyon elcsüggedve)* Milutinnek.

PLÉBÁNOS Egyetlen Milutint sem ismerek Begunában. Imitt-ámost előfordul ilyen név, ez grúz név, s kevés grúz van erre felé.

EUGEN Én is grúz vagyok.

PLÉBÁNOS Tudom. Az egész kerületben, amelynek esperese vagyok, legfeljebb öt grúz akad. Azok is... na, igen, azok sem számítanak a legjámborabbak közé. Begunában pedig... van azért ott néhány jámbor lélek, minden bizonnyal, a templomlátogatás húsz százalékos és a mi vidékünkön ez elég jó arány. És valóban él néhány igazán jámbor lélek Begunában, végül is nekem ismernem kell őket: ott van például az aligazgató felesége, Annamáriának hívják: mindennap elmegy a templomba, és egyáltalán, jó ember és alázatos szíve van. Igen, aztán meg Heinz, a tanító, ez is jámbor ember, kicsit a szentség hírében is áll, és végül a plébános... de közülük senkit sem hívnak Milutinnek, egyáltalában, a grúzoknak itt nincs jó hírük: mondhatom Önnek, ne sértődjék meg: de gyenge társaság, a legtöbbször rosszul táplált, nem bírják a kemény munkát, és hamarosan a csavargók közé kerülnek. Megtakaríthatná a begunai utat.

EUGEN *(fáradtan)* Bízom Isten válaszában.

PLÉBÁNOS *(nagyon barátságosan)* Elhíszem, atyám, nem is akarom Önt megszorítani, én minden bizonnyal még arra sem vagyok méltó, hogy a lábát megcsókoljam, nem vagyok szent... de hogy Isten nevezett volna meg egy embert, aki csak egy kicsit is Önre hasonlítana, nem, én inkább azt hiszem, hogy az ördög tette boldondá Önt?

EUGEN Olyan biztos abban, hogy ismeri Begunát?

PLÉBÁNOS Igen, ismerem, persze nem mindenkit, de a jámbor lelkeket mind. Húsz mérföld körzetben minden jámbor lelket ismerek, *(nevet)*. Igazán nincsenek olyan sokan, hogy ne ismerhetné őket az ember.

EUGEN De hogy él-e ott egy Milutin nevű ember, azt nem tudja megmondani.

PLÉBÁNOS Nem tudom megmondani. Lehet, hogy él, de ha él, akkor csak grúz lehet, és a grúzok — ne vegye rossz néven — na, majd meglátja.

(Akusztika-változás)

EUGEN Keveset aludtam ezen az éjszakán. Szívem tele volt szomorúsággal, kétségbeesés gyötört és testem a fáradtságtól összetört. Bocsnátot kértem Istentől, könyörögtem megvilágosításért és a vigasztalás kegyelméért. Leborultam szobám földjére és sírtam, és amikor végre pár percre elaludtam, már derengett a hegyek fölött. Akkor hirtelen egy végtelen fehér úton láttam magam, az út mintha felhőn át vezetett volna, s mellettem haladt egy ember, akinek nem volt arca. Olyan ruhát viselt, mint én, s bár nem volt arca, mégis úgy tetszett, mintha rám mosolyogna. Szóltam hozzá, de nem válaszolt. Egymás mellett mentünk a hosszú fehér úton végig, és ami-

kor hirtelen felém fordult, felismertem Bunznak, a rablónak az arcát, de ez az arc teljesen más volt, mint Bunznak az arca, amelyet ismertem. Leguggoltam az útra Bunz mellett, eléje térdelem, s akkor láttam, hogy ellenkező irányból embercsapat jön s egyre jobban közeledik. A csapat élén a murdiai püspök menetelt. Arcán semmi fenség sem látszott, egészen sovány és fehér volt a félelemtől. Letérdelt Bunz előtt, s én megijedtem Bunz arcának szigorúságától.

(Akusztika-változás, a szabadban.)

PÜSPÖK Könyörülj rajtam, kegyelmezz nekem.

BUNZ Az egyedüli kegyelem, amit adhatok, az Úr kegyelme.

PÜSPÖK Add azt nekem.

BUNZ Nem tehetem: hét embertől, akikkel az életben dolgoztam, megtagadtam a szeretetet. Az egyik egy cseléd csecsemője volt. Vérébe esett, és a lány kitette őt palotád előcsarnokába. Te az orrodal fintorgattad, s végülis kórházba vitetted, ahol rövidesen meghalt. A másik egy tolvaj volt, aki palotaőrseged parancsnokától ellopta az arany kardbojtját. Nem akadályoztad meg, hogy halálra ne botozzák őrcsapatod katonái. A harmadik, akitől megtagadtam a szeretetet, egy asszony volt, Jadwigának hívták. Háztartásodat vezette...

PÜSPÖK Elcsábította az egyik kanonokomat!

BUNZ Te a kanonokot, aki magához akarta őt venni, amikor teherbe esett, egy távoli plébániára száműzted, Jadwigát pedig elkergetted. Kiűzted az utcára, s egy elvonuló sereg kíséretéhez került. Nemsokára azután nyomorultul elpusztult valahol az útszélen. A negyedik...

PÜSPÖK Ó, kímélj meg, kímélj meg!

BUNZ Én nem azért vagyok itt, hogy elítéljelek, hanem csak azért, hogy felfrissítem az emlékezetedet. A csecsemő fog téged elítélni, a tolvaj, Jadwiga, a szolgálód. Julius diákonus és a többi három, aki közben eszedbe jut még. Emlékszel rájuk?

PÜSPÖK Julius diákonust azért büntettem meg, mert túl sokat beszélt a szentírás egyik verséről: szegényeknek hirdetik az evangéliumot. Veszélyesnek látszott, amit mondott.

BUNZ Sok olyan dolog látszott neked veszélyesnek, ami veszélytelen volt és sok veszélytelennek, ami veszélyes volt. A te urad óvatossága egészen másfajta, s akik fölötted ítélkeznek, irgalmasabbak, mint te voltál. Menj tovább: mind a heten várnak rád.

(Akusztika-változás.)

EUGEN Így láttam álmomban, sok ember vonult el Bunz előtt: köztük királyok, szerzetesek, katonák, üzletemberek és lerongyolódott alakok, mindet figyelmeztette bűneikre, mielőtt tovább vonultak, s amikor a menet végetért, belenéztem Bunz szigorú arcába, félelem fogott el, de Bunz rámmosolygott és így szólt:

BUNZ Ne légy türelmetlen, kicsi Eugen, a férfit, akit keresel, Milutinnek hívják és a Beguna nevű faluban lakik: holnap az esti órákban találkozol majd vele.

EUGEN Felébredtem, s újra az az öröm lepte el szívemet, amit akkor éreztem, amikor először hallottam Milutin testvéremről. Felkeltem szobám földjéről, tiszta vízben megmosakodtam, letérdeltem és hála adtam Istennek az álmomban kapott felvilágosításért. A plébá-

nos háza még csöndes volt. Egy papírdarabra írtam köszönetemet, és csendben elhagytam a házat. Útközben találkoztam egy emberrel, aki éppen Begunába tartott.

(Akusztika-változás, a szabadban.)

II. FÉRFI Kár, van egy ember a falunkban, aki sört szállít Begunába. Magával vihette volna a kocsiján. Barát Ön?

EUGEN Igen.

II. FÉRFI Pap?

EUGEN Igen.

II. FÉRFI Ritkán jár errefelé barát. Mindig csak a plébánost látjuk. (Rövid hallgatás után.) Nem szeretjük őt, ő sem szeret minket. Ha igazgatóval találkozik, övig leemeli a kalapját, ha mesteremberrel, akkor a melléig, ha szatóccsal, épp csak megemeli, s ha közülünk valakivel, csak ujjával megböki, s hozzá szigorúan ránk néz és kiabál: megint berúgtál, mi? Kiabált-e már a plébános igazgatóval az utcán: részeg vagy megint, mi? Mert azok is berúgnak, s a plébános tud róla. De mit keres maga Begunában?

EUGEN Egy embert, akit Milutinnak hívnak. Ismered?

II. FÉRFI Milutin? Milutin?

(Akusztika-változás, halk, majd egyre erősödő kocsmai lárma. Közben a kocsmárosné susogva):

KOCSMÁROSNÉ Milutin! Hé. Milutin! Ébredj már fel!

MILUTIN-MULZ Igen. Mi baj?

KOCSMÁROSNÉ Játsszál valamit, ember, nem azért fizetlek, hogy aludj, az embereknek inni kell, menj, játsszál!

MILUTIN (játsszik és énekel.)

Grúz vagyok én, rabló fia,
a jó bort igen szeretem,
hegedülök, énekelek,
a zsebmetszés a kenyerelem.
Tehenet lopni jól tudok,
gyomrom mégis sokat korog,
szűk koszt a száraz gabona,
bocsáss meg, szép Szűz Mária.

KOCSMÁROSNÉ Hagyj föl a Szűz Máriáddal. Nem isznak az emberek, ha ilyet hallanak. Valami vidámat énekelj. Rajta! Énekelj!

MILUTIN (énekel)

Jochen Brütt egyszer egy éjszaka
munkából hamarabb ment haza,
a neje feküdt az ágyban, — az ágyban,
de sajna, nem egymagában,
Jochen testvére is ott feküdt,
így ketten voltak az ágyban.
Bizony nagy baj, ha az asszonyok
a szívük nagyon kitarják.
A férjük mellett van a helyük,
szeresse kiki a párját!

KIÁLTÁSOK Tovább, Milutin, tovább!

MILUTIN

Nem dühöngött, nem is ordított,
„Kelj fel” halkán ennyit mondhatott,
a kését övéből kihúzta,

*és egyszerűen leszúrta.
Bizony nagy baj, ha az asszonyok
a szívük nagyon kitárják.
A férjük mellett van a helyük,
szeresse kiki a párját!*

KIÁLTÁSOK *(nevetés, taps)* Sört Milutinnek... pálinkát Milutinnek...
Egy kört mindenkinek, a számlámra, Milutin, énekeld el a dalt a szegény parasztokról!

*Mi csépeztük a búzát a gazdagoknak,
tömlőikbe hordtuk a bort roskadásig,
most a lábunk fázik, ők meg cipőt hordanak
a száraz torkunk elszomjazhat a halálig... (Ajtó.)*

(Hirtelen csend, lélegzetfójtó hallgatás.)

KOCSMÁROSNÉ *(bátortalanul)* Keres valakit, atyám?

EUGEN *(nagyon halkán)* Voltam a plébánosnál, a polgármesternél, csaknem minden házban, de senki sem tudott semmit arról az emberről, akit keresek. *(Még halkabban.)* Csak most jutott eszembe, hogy Mulz egyik formája a Milutinnek: nálunk az anyák Mulznak nevezik gyerekeiket, akiket Milutinnek kereszteltek.
(Csend.)

MILUTIN *(aki lassan közelebb jön)* Te csak azt tudtad, hogy annak idején Mulznak hívtak, itt azonban Milutinnek nevezem magam. Engem keresel?

EUGEN Igen, hosszú utat megjártam, hogy veled beszélhessek.

MILUTIN Azonnal, Eugen?

EUGEN Azonnal Mulz, ha lehet.

MILUTIN Nem lehet, Eugen. Ezek nem engednek el, azért fizetnek, hogy énekeljek, és ha nem énekelek, nem isznak.

EUGEN És meddig kell énekelned?

MILUTIN Amíg mind haza nem mennek, lehet, hogy későn, Eugen, mert ma fizetést kaptak. Nagyon sietsz?

EUGEN Már nem, szívesen várok. Éjfél utánig kell várnom?

MILUTIN Jóval éjfél utánig, kicsi Eugen...

EUGEN Mért mondod azt, hogy kicsi Eugen, mint valamikor az apád?

MILUTIN Így mondom én mindenkinek, aki nem olyan rossz mint én...

I. IVÓ No, most már gyere, Milutin, gyónni reggel is gyónhatsz...

II. IVÓ Hagyd őket békében, nem látod, hogy régóta ismerik egymást?

MILUTIN Jobb, ha most elmész, Eugen, nincs itt semmi keresnivalód.

Várj meg a lakásomon, vagy van már más szállásod?

EUGEN Nincs más szállásom. Te hol laksz?

MILUTIN Az özvegy Baskoleitnénál. Ott kérdezd meg, melyik a szobám, téged beenged. És biztosan megvárj ám!

EUGEN Biztosan megvárlak.

KOCSMÁROSNÉ *(hevesen)* Gyerünk, Milutin, énekelj, kezd újra. Minden dalt, amit csak ismersz. Hallani akarnak valamit az emberek.

MILUTIN *(énekel)*

Grúz vagyok én, rabló fia,

(Lassan elhalkul, akusztika-változás.)

EUGEN Mulz szobája egyszerű volt: benne egy ágy, asztal helyett egy láda, székek nem voltak, és a falon egy szög a hegedű számára. A szög mellett az Isten anyjának kicsiny képe felfüggesztve. A kép valamikor elszakadt, de Mulz ragasztópapírral megfoltozta. Levet-

tem a falról, megcsókoltam, mert ez Milutin testvéremnek a képe volt, a kis Mulznak a képe, akivel együtt kucorogtunk fönt a Bajtán. Sem a püspök, sem a plébánosok, sem a jámbor lelkek nem ismerték őt. Bár minden idegen volt számomra, mégis a suntori kólostorban lévő cellámra emlékeztetett, és amíg néhány percig ott tartózkodtam, igazán a saját cellámba képzeltem magam.

(Akusztika-változás, vendéglő, énekkar kísérő énekével aláfestve, amely halkán, de érthetően énekel egy verset, mialatt Baskoleitné, a szobaasszony határozott hangja hallatszik.)

SZOBAASSZONY Készítettem valami harapnivalót. Biztosan éhes... tehát először is egyik rendesen. Nem tudom, mit akar Milutintól, egyáltalán nem is akarom tudni, de mondok egyet: ne tegyen ellene semmit: ő még sohasem tett rosszat. Ó, mit is mondok, rosszat, ez az ember olyan, mint valami szent. Nem... nem szégyenlem kimondani. Ha én elmondanám, amit még senkinek se mondtam el...

EUGEN Mondja el.

SZOBAASSZONY Ez mindent elajándékoz a gyerekeknek: a gyerekeket ugye, nem kérdezte meg, amikor Milutint kereste? Pedig akármelyik gyerek megmondta volna, hol lakik. Egyesek kicsit bolondnak tartják, mert mindenét szétosztja, és ha ideje engedi, a gyerekekkel megy sétálni. De én hiszem, amit hiszek, hogy ez félig szent. A plébános nem szívesen veszi, hogy mindig együtt van a gyerekekkel, mivelhogy sokáig börtönben ült.

EUGEN Börtönben is ült?

SZOBAASSZONY Nem tudta? Tíz évet ült, s tíz évig járt a bányába dolgozni... és már húsz éve van nálunk...

EUGEN És senki sem ismerte őt!

SZOBAASSZONY Senki sem ismerte. Mondom magának, csak kevesen vannak a faluban, akik nem ismerik, de magát éppen azokhoz küldték. Nem hiszem, hogy a plébános tudná a nevét...

EUGEN Nem tudja a nevét. Ezt mondta csak: nem ismerek névszerint minden szemét népet.

SZOBAASSZONY Úgy! És ő, a plébános, ezt nem mesélte el, hogy ebből a szemét népből valaki, még pedig Milutin, kitaníttatta a fiamat? Pap akart lenni, a Julius.

EUGEN Julius?

SZOBAASSZONY *(sírva)* Sajnos nem sikerült a dolog. Ellentétbe került a püspökkel a beszédei miatt, és később, ... később... elzülött és tönkrement. Többé semmit sem hallottam róla: valahol katonára lehet. Pedig már diákonus volt. Ó, mennyit mesélhetnék, itt mindenki tudja: hogyan jött egy hölgy kocsival, és itt a szobában térdre esett Milutin előtt és úgy hálálkodott...

EUGEN Semmit sem hallottam erről.

SZOBAASSZONY Nem fogja elhinni... pedig ez az igazság: itt térdelt, sírt, hálálkodott Milutinnak, mert ő...

EUGEN Mit tett érte?

SZOBAASSZONY Azelőtt rabló volt, ezt talán maga is tudja, s a hölgy annak a rablóbandának kezeibe került, amelynél Milutin volt. S amikor azok ártani akartak neki, megmentette a szegyénytől. Szép fiatal asszony lehetett. Titokban kiszabadította, és sok pénzt adott neki. Nagy öröm volt a faluban, mikor a hölgy itt járt: az összes pénzt visszahozta Milutinnak, s ő pedig... mit gondol, mit csinált

a pénzzel? Szétosztotta... itt a faluban minden szegény ördögnek adott, igen, erre volt képes, a Milutin... mondom magának, sohasem ártott senkinek, Milutin jó ember...

(Akusztika-változás.)

EUGEN Mialatt Milutinra várahoztam, hosszan elgondolkoztam a mondáson: sokan élnek gyűlöletben, akik azt gondolják, hogy szeretetben élnek, és sokan azt gondolják, hogy gyűlöletben élnek, akik szeretetben élnek. Mivel Milutin nem jött, elaludtam, s amikor hosszú, mély álomból felébredtem, besütött a nap a szobámba, és ott ült előttem az ágy szélén Milutin...

(Akusztika-változás, bent.)

MILUTIN (hallkan) Egész éjszaka azon töprengtem, miért tetted meg ezt a hosszú utat, hogy engem meglátogass...

EUGEN Kértem az Istent, hogy mutassa meg azt az embert, aki ezen a földön a leginkább hasonlít rám és a te nevedet nevezte meg...

MILUTIN (bosszúsan) Azt kell hinnem, hogy gúnyolódsz velem...

EUGEN Bocssáss meg, de ilyet én nem teszek, mert...

MILUTIN Hallgass! Ne mondj semmit. Nekem mindegy, miért jöttél. Örülök, hogy itt vagy. Egyébként mindig szerettelek volna viszontlátni, mert szép volt... valamikor ott fent a Bajthán... amikor együtt üldögtünk, este... akkor... emlékszel még?

EUGEN A dohányod...

MILUTIN A dohány, amit a Bajthán szívunk... Szereted még? Csinálok belőle egy cigarettát...

EUGEN Azóta se szívok.

MILUTIN Akkor szíjj most velem. Akarsz?

EUGEN Igen... adj egyet...

MILUTIN Ízlik?

EUGEN Nagyon, ízlik.

(Akusztika-változás.)

EUGEN Ízlett, az első cigarettát, amit ötven év után szívtam, s életemben az utolsó: újra éreztem a rablódohány kellemes kaparását mélyen a torkomban. Nem sokat beszéltem Mulzcal. Fáradt volt, nem sokára lefeküdt és elaludt. Én pedig bejártam az egész piszkos falut, beszélgettem az emberekkel, és szívem szomorú lett, mert sok ember szerette Begunában Mulzot, noha neve nem terjedt túl azon a tíz utcán, ahol Beguna szegényei laktak. Engem viszont, bár csaknem mindenki ismert, úgy látszott, nem szeretnek. Magammal akartam vinni a kolostorba Milutin testvéreimet, de este az emberek összefutottak a ház körül, a gyerekek kiugráltak piszkos ágyukból és jöttek szakadó ingben özvegy Baskoleitné háza elé, s Mulz rámosolygott és bocsánatot kért. Eltávoztam a faluból, mellékutakon lopóztam vissza Grúziába, és suntori testvéreim arcán is láttam a gúnyt, mikor hazaértem, mert megelőzött a hír, hogy csalódtam. Senki sem értette meg, hogy nem ért csalódás. Visszavonultam egyik kolostorunkba fönt a Bajthán, hallgattam, mint ifjú koromban, a szél süvöltését, néztem a tehenek sovány tőgyét, és életem hátralévő részét imádságban töltöttem és elmélkedtem ezen a mondáson: sokan gyűlöletben élnek, akik azt hiszik, hogy szeretetben élnek, sokan azt hiszik, hogy gyűlöletben élnek, akik pedig szeretetben élnek.

Csanád Béla fordítása

VI. Pál pápa, mint ismeretes, Szent Péter és Pál apostolok halálának tizenkilencedik centenáriuma alkalmából még február 22-én meghirdette a „hit évét”, amely most, június 29-én kezdődött és 1968 június 29-ig tart. A pápa óhaja az, hogy ebben az esztendőben a világ valamennyi katolikus templomában sorozatosan mutassanak be könyörgő és hálaadó szentmiséket a hit adományáért, a szózékról pedig előre kidolgozott terv szerint igyekezzenek megvilágítani és jobban megérteni a katolikus hit lényeges tartalmát, kitérve azokra a dogmatikai, erkölcstani és egyházkormányzati kérdésekre is, amelyek a híveket foglalkoztatják. Nyilvánvaló, hogy az ilyen irányú tájékoztatás fokozott mértékben feladata a katolikus sajtónak is ebben az időszakban. Hogy általában milyen körben és irányban, arra vonatkozóan az *Informations Catholiques Internationales* már június 15-i számában több figyelemre méltó írással lépett elő, amelyek közül főleg Maurice Bellet fejtegetéseit és a lap által megszólaltatott kilenc neves teológus nyilatkozatát érzem elgázítónak.

Nem ritkán hallani napjainkban, olykor fájó panaszként is a vallomást: „Elvesztettem a hitemet.” Többféleképpen érthető és magyarázható ez a kifejezés — állapítja meg Maurice Bellet —, az azonban bizonyos, hogy igen valóságos folyamatot jelöl. A hitől való távolodás, a közömbössé válás, majd a gyakorlati és elméleti ateizmus a XVI. század óta mind általánosabb jelenség, kiváltképpen a nyugati országokban. Az elszakadás mértéke így, már e sorrendiségből kitűnően, igen különböző lehet. Az első lépés hozzá a vallás gyakorlásának abbahagyása azok részéről, akik egyébként hívőnek mondják magukat, mert kicsoda alapokra támaszkodhat annak a keresztény embernek a hite, akinek szemében a szentségek nem számítanak semmit? Könnyen bekövetkezhethet a második lépés, amikor az ilyen „hívó” előtt kifejezetten kérdésessé válik maga a hit is, éspedig az egyház irányában vagy Krisztus irányában, vagy mindazt illetően, amit a kereszténység értéknek tekint.

Bellet főleg azt igyekszik feltárni dolgozatában, hogy az ő személyes észlelései szerint mivel magyarázzák hitüknek ilyen, előbb úgyszólván „tudattalan”, később pedig szinte „automatikus” elvesztését ezek a keresztények. Az alábbi öt pontban összegezi érveiket:

1. A vallás a dolgok elavult és kezdetleges felfogása. Tartozéka egyénileg a gyermekkorban, az emberiség vonatkozásában egy túlhaladott világképnek. A felnőttkorba jutás és a nagyobb tudás tehát szükségszerűen megrendíti a hitet. A tudomány világa nem fér össze a hit világával, mert a vallás nem állja ki a bírálatot. A keresztény hit ennek nyomán olyan ábrándnak látszik, amely az értelmi gyöngeség állapotát jelzi.

2. A vallás nemcsak a múltban lehetett eszköz másoknak szolgátságban való tartására, de a vele kapcsolatos politikai maradiság miatt ma is ellene van a feltörekvő népeknek vagy néprétegeknek, a meghunyászkodást hirdeti nekik és csak akkor nyugszik bele jogaik elismerésébe, amikor már megszerezték maguknak ezeket a jogokat, valójában tehát nem gondol másra, mint a saját életbenmaradására. Amellett a vallás táplálja a neurozísokat is, mert ellensége az ösztönek. Azzal az ürüggyel, hogy felemeli az embert, egészségtelen kényszert alkalmaz irányukban, rögeszméssel és keserűséggel telíti őket.

3. A katolikus vallásban kétségkívül vannak pozitív értékek is. Így például a testvériség kinyilvánítása és kívánalma, magának Krisztusnak példaadása, Istennek szeretetként való felfogása: mindezek valóban nagy értékek, csak sajnos, elérhetetlenek. Legáltalábbis a gyakorlatban. A kereszténység által javasolt eszmény túl magas, vagy annyira vegyült túlzott előírásokkal, hogy légüres térben lebeg.

4. A vallás mindenképpen „résztleges”, vagyis nem egyetemes, hanem egy adott társadalmi környezetet, csoportot vagy kultúrát jellemez. Nem kivétel a kereszténység sem, holott amit hangoztat, éppen az egyetemesség, a cél pedig, amelyet kitűz, az az állapot, amikor az egész emberiség egységben és békeességben él. A valóságban viszont intézményeivel és dogmái-

val úgy hat, mint féke a szabad emberi kapcsolatoknak.

5. A hitben az az értelme fontos, amellyel túlhaladja az egyszerű humanizmust, ez az értelme azonban nem jut ténylegesen kifejezésre. Amint Krisztus meglátásainak és felismeréseinek lehet mondani, azokat a vallás nagyonis többértelműen juttatja kifejezésre.

Nagyjában ezek az öt pontba foglalt állítások és feltevések, amelyek oly könnyen hangzhatnak el napjainkban, szülik Bellet szerint azt az elfordulást, majd lázadást és ellenségességet, a „túlhaladottságnak” azt az érzését, amely a hit elvesztésére vezet. Nem kétséges azonban, hogy a hiteles hitnek le kell tudnia győzni a felhozott nehézségeket. A hitet azonban a maga „hiteles” voltában és „hitelesen” kell hirdetni — szögezi le Bellet. Le kell tehát lántani róla az olyan értelmezéseket és a hozzájuk kapcsolódó szellemi beállítottságokat, amelyeknek gyakorlati kihatásai tápot adhatnak a negatív megítélésnek. Mi volt itt a helytelen és mi most már a tennivaló?

1. Az elengedhetetlen hűség a hitletéteményhez és a szent hagyományhoz nem jelentheti azt, hogy a keresztény ember minél jámborabb, annál inkább hátra nézzen és a jelent meg a jövőt illetően gyermekded magatartást tanúsítson. Ki kell domborítani annak az újszerűségnek állandó vonását, amely a kereszténység sajátja, hiszen az „új vallás” csak akkor maradandóan „új”, ha mindig újabb. Nem szabad tehát a kereszténységet semmiféle politikai és társadalmi rendszerhez, semmiféle kulturális időszakhoz kötni. A keresztény embernek cselekvően kell törekednie már az időben is „Isten országa” felé, különben megtagadná a kinyilatkoztatást, amely a folytonos haladást tette az emberiség feladatává.

2. A vallás valóban „embertelenné” válnék, ha az értelem kikapcsolásával útját állná bármi téren a kritikának az ember szemleli érlelődésének. Az embernek folyvást kutatnia kell az igazságot, vállalva ekként a kutatással járó kockázatokat is. Nem szabad bizalmatlanságot tanúsítani a szabadság iránt, mert ha igen, akkor a kereszténység könnyen ellentétbe ke-

rül nem csupán az „emberi” vagy „természetes” értékekkel, hanem a saját értékeivel is. Végére az evangélium nem valami lehúzó kegyesség könyve, hanem az ember felszabadulásának bejelentése.

3. Ovakodjunk attól, hogy a „természetfölöttire” való hivatkozással a szigorúan vett hittételeken kívül bárminek is abszolút tekintélyt tulajdonítsunk. Elég példa adódott már arra, hogy amit egyes egyházaiak abszolútnak nyilvánítottak, később már előttük is viszonylagos lett. Gondoljunk csak a szentírasmagyarázatokra, vagy a demokrácia kárhóztatására. Ha tehát mi, keresztények, sziklaszilárd meggyőződésünknek valljuk, hogy a hit nem kerülhet ellentétbe a tudomány igazolt eredményeivel, akkor ne nézzük gyanakvással az értelem önálló működését. El kell ismernünk a „tévedés jogát” is, mert enélkül méltán vádolmának minket azzal, hogy korlátozni szeretnők a kutatást. Tudományos feltevések elbírálásában csak befelé és mellékesen érvelhetünk dogmatikus igényekkel.

4. Ha az ellenségesség sajnálatos módon még mindig egyike az alapvető viszonyoknak az emberiség életében, nekünk az egyetemes szeretet jegyében mindenkor a „legegyetemesebb jóért” kell síkra szállnunk. Ennek munkálása és nem az „egyház érdeke” itt a keresztény magatartás első szabálya, mert különben szándékosan figyelmen kívül hagyhatnánk bizonyos igazságokat, csakis azért, mert feszélyezők.

5. Sokan azok közül, akik elszakadtak a hittől, főleg azt vetik a kereszténység szemére, hogy a valóságban nem az, aminek magát mondja és aminek lennie kellene. Egyetlen hiteles és hatályos cáfolata ennek az egyéni és a közösségi tanúságtétel. A feladat, amely reánk hárul, egyáltalán nem könnyű — hangoztatja Bellet. Könyörtelen bírálat alá kell vennünk mindenekeelőtt a saját hitünket és ennek megnyilvánulásait, mert állandó az eltorzulás veszélye. Meg kell találnunk továbbá és ki kell dolgoznunk a keresztény hit tartalmának és értelmének időszerű bemutatását, újra átgondolva mindent aszerint az igazság szerint, amely az kezdetben kinyilvánított és ma is mond Jézus Krisztus Lelke.

A kilenc teológus, aki elmondta, hogy mit várna a „hit évétől”, *Christian Duquoc, Yves Congar, Hans Küng, Johannes Metz, Jorge Mejia, Edouard Schillebeeckx, Xavier Murph, Karl Rahner* és *Roberto Tucci*.

Duquoc szerint a legfőbb feladat az áthagyományozott hit elmélyítése. Erre vonatkozóan VI. Pál pápa azt a kívánságát fejezte ki, hogy az előadók inkább a teológia régi mestereit kövessék, de nyilván hiba volna ezt úgy értelmezni, hogy zárkózzunk el azoknak a legújabb kérdéseknek tárgyalásától, amelyeket kortársaink, hívők és nem-hívők tesznek fel a katolicizmusnak. Rá kell mutatni arra, hogy a mi hittételeink mennyiben jelentenek erőforrást a gondolkodás és a cselekvés számára. Világos azonban, hogy egyedül a szavak nem elegendők. Amíg például a katolikusok békevégya csupán általános szólamban jut kifejezésre, addig még e béke tekintetében sem igazoltunk semmit. S így vagyunk a kor legtöbb drámai problémájával. A „hit éve” akkor lesz sikeres, ha a világ közvéleményének tényleges befolyásolása irányában „galvanizálja” a katolikusokat. Okosság és bölcsesség mellett bizonyos merészségre is szüksége van ma a hitnek.

Congar a „hit évének” meghirdetését részben a nyugtalanság légkörével magyarázza. Ennek a nyugtalanságnak eloszlátása bátor előrehaladást, egészen pozitív kezdeményezéseket követel. Elsősorban a hitnek olyan korszerű megvilágítását és kifejtését kell nyújtani, hogy azt minden jóakarató felnőtt ember megértse és elfogadhassa. Elengedhetetlen ehhez az alapvető hitgazságok megkülönböztetése a belőlük levezetett másodlagos hitgazságoktól és az előbbieknél homloktérbe állítása, ami a hit tartalmának nem a csökkentését, hanem az újrendezését hozza magával. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy miután a hit körül tapasztalható nehézségek zöme a múltból örökölt bizonyos megfogalmazások miatt keletkezett, valóban itt az ideje, hogy olyan új fogalmazásokat keressünk, amelyek figyelemmel vannak a mai gondolkodási módokra.

Utóbbinak szükségét Küng is kiemeli, amikor két kívánalmat jelöl meg. Az egyik az, hogy szembesítsük

hitünket magának Jézusnak üzenetével és az apostoli egyház üzenetével, „még akkor is, ha ez megpróbáltatással járhat a jelenlegi egyház számára”. A másik az, hogy „lefordítsuk” hitünket a modern gondolkodás nyelvére és számára. „Elengedhetetlenek továbbá a cselekedetek is, éspedig nem egy egyházpolitika szükségletei, hanem Jézus Krisztus evangéliuma szerint.”

Nem kétséges — mondja Metz —, hogy a pápa a „hit évének” meghirdetésével a hit megerősítését célozta a hitet fenyegető bírálatokkal szemben. Ennek azonban meg lehet az a kockázata is, hogy zárolja az egyház megújulását. „Én mindenesetre azt kívánom, hogy ez az év segítse elő az egyháznak és teológiának megújulását, főleg ami a modern, szekularizált és ateista társadalommal szemben való felelősségét illeti. A történet folyamán az egyház nem mindig tett eleget a szeretet követelményeinek. Azokat a történelmi hibákat, amelyek a társadalom irányában terhelik, nem teheti jóvá csupán egy új elmélettel, sem a dolgok új megértésével, hanem csakis új gyakorlattal. A *Populorum Progressio* körlevél megadja egy ilyen gyakorlat programját. Szeretném, ha ezt a körlevelet nem csupán úgy tekintenék, mint emlékeztetőt a világ számára, hanem mint új feladatot is az egyház számára. Újból meg kell találnunk a módot keresztény hitünk teremtő és kritikai tevékenységére a modern világban. Ezt a világot semmiféle teológiai elmélkedés nem győzheti meg egymagában, tanúi is kellene a katolikus szellemiség új típusának. Én mindenesetre bízom a hitben, nemcsak a keresztények, de magának az egyháznak a hitében is. A holnap problémáit ugyanis nem oldhatják meg elszigetelt egyének. Azokat csakis intézmények oldhatják meg, amelyek megértették, hogy nem az ember kritikai szabadsága ellen létesültek, hanem azért, hogy biztosítsák és szolgálják ezt a kritikai szabadságot.”

Mejia az egyik legfőbb feladatot a hit megtisztításában és megszabadításában látja az olyan elképzelésektől, amelyek nagyon elemiek és gyermekesek. A hitnek tudatos és határozott állásfoglalással kell válnia Isten és a világ irányában, ami a keresztény em-

ber életvitelét is megszabja. Bizonyos, hogy a hitet ma nehezebb élni, mint az elmúlt időkben. Ámbár nem volt még memzedék, amelyet meg ne kísértett volna ez a gondolat, nem vitás, hogy napjainkban a keresztyény hívőket jobban fel kell készíteni a tan és ezzel kapcsolatos hivatásuk tekintetében.

A nagy probléma, amellyel ma szembekerültünk, annak megállapítása és tudatosítása, hogy valójában mi a keresztyény hit tartalma — jelentette ki *Schillebeeckx*. Tegnap még a hívek elfogadták a hitet és meghallgatták a tanítóhivatal oktatását anélkül, hogy próbálták volna értelmezni annak tartalmát. Egészen más a helyzet napjainkban. Az az ember, aki keresztyénynek vallja magát, hinni akar a hiteles dogmákban, de főleg a fiatalok, köztük a fiatal papok is, egyre inkább felteszik a kérdést: mi a hit szilárd, csorbíthatatlan magva? A problémát súlyosbítja az a szakadék, amely mind észrevehetőbb a múltból örökölt megfogalmazások és a jelenkori gondolkodás fogalmai között. „Nem hiszem, hogy a *Bultmann*-féle mítoszalanítás megfelelő és kielégítő megoldásokat hozna. Nem megoldás a siránkozás sem azon, hogy veszendőbe megy a hit, s nem megoldás a múltbeli formulák egyszerű ismételtetése sem. Újra kell értelmezni a dogmákat, éspedig hűségesen — a szó katolikus értelmében — a hagyományhoz és az egyház tanítóhivatalához. Amikor az egyház valamely hitigazságot tévedhetetlenül meghatároz, mindig szorgosan meg kell vizsgálni, hogy mi is az, amit az egyház valójában meghatározott. A keresztyény hit ma kétségkívül válságon megy át, ami esetleg sokba kerülhet. Én magam azonban derülátó vagyok, mert meggyőződéseim, hogy ez a mai válság éppen a növekedés válsága.”

Murphy szerint a „hit évében” nem annyira a hittételek fejtegetésével kellene foglalkozni, mint sokkal inkább azzal, hogy miként nyithatjuk meg a hívek szemét és fülét embertársaik szükségletei és szenvedései iránt, bárhol is legyenek ezek. A múltban a keresztyény hívő mindenekelőtt azt tanulta, hogy kincsként ölelje magához a hitet, védje meg azt a világ ártalmaitól. A teológus ugyanakkor főleg

a kifejezések és a tanbeli magyarázatok tisztaságán és szabatoságán fáradozott. Maga a Szentszék is mintha nagyobb gondot fordított volna a hagyomány megőrzésére, mint Krisztus jelenlétének tanúsítására a világban. Most tehát elsősorban az a kötelességünk, hogy ne csupán hangoztassuk Krisztus jelenlétét köztünk és az egyházban, hanem igyekezzünk megvalósítani azt, amit ez a jelenlét mond. Ebből az okból az egyháznak is felül kell vizsgálnia gondolkodási és cselekvési módjait és erőteljesen keresztyénné megújítását. S bármennyire igaz, hogy szükség van a hittételek korszerű megvilágítására értelmi szinten is, ma még szükségesebb, hogy a keresztyény emberek valóban odacsatlakozzanak Krisztushoz, vagyis hasonló magatartásra törekedjenek, mint amilyen Krisztusé volt.

Rahner a sok kívánalom közül, amelyeket felsorolhatna, csupán egyet említ föl, azt nevezetesen, hogy az evangélium hirdetői ebben az évben tőlük telően igyekezzenek úgy előadni a régi és hiteles hitet, hogy azt valóban megérthessék a mai emberek. Ebből következik, hogy amikor beszédre készülnek, ne a jámbor emberekre gondoljanak, illetve azokra, akiket jámboroknak vélnek, hanem elsősorban azokra, akik nem ülnek ott a szószék alatt: a kételkedőkre, a habozókra, a nem-hívőkre, az ateistákra. Ha ezt a sokféle mai embert tartják szemelőtt, akkor majd rájönnek arra, hogy fejtegetéseiket a hit lényeges tartalmára kell összpontosítaniok. Amit meg kell ragadniok, a keresztyény hit központi magva: Isten, az igazi vallási megtapasztalás lehetősége, Jézus Krisztus. De mindenekelőtt és mindig Krisztusról kell beszélni, annál is inkább, mert egyáltalán nem nyilvánvaló és magától értetődő a modern ember előtt, hogy az emberiség egész története és üdvössége egyetlen „emberre” összpontosuljon. A kérdés nagyon mély átgondolására van szükség, hogy ezt a sarkalatos keresztyény tételt elhíhetővé tudjuk tenni a mai szellemiség számára.

Végül *Tucci* abból indul ki, hogy a „hit évének” meghirdetése nyilván főleg lelkipásztori és hitterjesztői okból történt. Nem lehet szó csupán arról, hogy a keresztyények megőrizzék

hitüket, hanem hogy akként erősöd-
jék meg bennük ez a hit, hogy ne egy-
szerű és törékeny lemezként ússzék
mindennapi életük felszínén, hanem
mélyen belegyökerezzék életükbe. Csak
ebben az esetben nem rendítik meg a
hitet azok a változások és problémák,

amelyekkel a mai nemzedék vívódik.
Vajon a hit valóban hozzásegíti-e az
embereket, hogy megtalálják helyüket
a mai szekularizált emberi közösség-
ben és ugyanakkor előbbre is vigyék
annak fejlődését? Ez számunkra a kor
egyik legnagyobb kérdése.

A KIS ÚT

„Többször hallottam idősebb lelkipásztort panaszkodni, hogy nem jönnek a hívek litániára. Komoly önvizsgálat után rájöttem, hogy jómagam is csak udvariasságból maradok ott, különösen, ha szentmise után tartják. Úgy érzem, hogy a litánia már elavult, a mai kor emberének más az igénye. Helyesen gondolkodom-e? Beszélhetek-e így hívő katolikus létemre?”

A litánia valóban ósrégi imaforma. Litániáink tartalma keresztény, formájuk azonban még a kereszténység előtti időkre nyúlik vissza. A „litánia” szót görögökből közvetítette a latin. Anynyit jelent mint könyörögni. A keresztény ókor végefelé a kérésimának bizonyos meghatározott formáját mondják litániának. Az előimádkozó személy könyörgéseket, szándékokat, ké-
sőbb megszólításokat sorol el, a nép mindig ugyanúgy válaszol „irgalmazz nekünk” és „hallgass meg minket”, mindig ugyanúgy válaszol: „irgalmazz lényegéhez tartozik az ismétlés. Az előimádkozó elmondta a választ is, amelyet a nép egyszer, háromszor, ötször vagy akár hétszer is megismételt. Szellemesen jegyezte meg valaki, hogy a litánia olyan levél, amely címzésekből és megszólításokból áll, tartalma pedig egyetlen mondat: a könyörgés.

A litánia eredetileg magánimádság volt. Az egyházilag jóváhagyott litániák közül is egyedül a *Mindenszentek litániája* került be az egyház hivatalos liturgiájába (keresztjáró napok, papszentelés, Nagyszombat stb.). A többi öt jóváhagyott litánia nem szorosan vett liturgikus imádság, hanem a népi ájtatosság körébe tartozik. A litánia keletről származott át a nyugati egyházba, s annak köszönheti itteni diadalútját, hogy a nép nyelvén végezték. A keleti egyházban, ahol a hívek jóval hosszabb ideig értették a liturgikus nyelvet, mint nyugaton, a litánia sohasem játszott akkora szerepet, mint a latin egyházban. A litánia széleskörű elterjedésében pszichológiai

okok is közrejátszottak. Freud mutatott rá először, hogy a monoton ismétlések, amelyek oly jellemzők a litániákra is, mekkora tisztító erőt rejtenek magukban. Megszabadítják és kitisztítják a lelket a benne lerakódott agresszív és egoista törekvésektől. A megszólítások (invokációk) érzelmi töltésű képei és szimbólumai a tudatalatti gátlásrendszerekre vannak jótekonny hatással, ezek a képek ugyanis még akkor is (vagy annál inkább) kifejtik nyugtató hatásukat, ha nem értjük tökéletesen jelentésüket.

A litánia az emberi vallásosság közkincse. Épp úgy ismerik a Batusoföldi, írással nem rendelkező primitívek, mint a magas kultúrájú babilóniaiak, a fogság után zsidók (2. Málk 1, 23-29) vagy a Jézus korabeli pogányok. „Amikor pedig imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok, azt gondolják ugyanis, hogy sok beszédükért nyernek meghallgatást” (Mt 6, 7). Ovidius és Horatius szerint azért halmozták az istenek neveit és címeit, hogy a sok szóval kifárasztják az isteneket („*fatigare deos*”) s ezzel mintegy kikényszerítsék kérésük teljesítését.

Ezt a felfogást kárhoztatja Jézus a vallásos zsidóknál is, akik „színlag nagyokat imádkoznak” (Mk 12, 46). Az Úr Jézus szavai természetesen nem magyarázhatók úgy, mintha nem lenne értékes, jó és üdvösséges imádság a litánia. Jézus nem ezt az imaformát kárhoztatja, hanem azt a helytelen és mágikus szándékot, amikor valaki nagy szavak áradatával kényszert

akar gyakorolni Istenre. Aki éjeleket töltött el imádságban, nem helytelenítheti azt, hogy sokat imádkozunk, hanem az ima „inflációját” akarja meggátolni. Azt mondja, hogy aki Istenhez szól, tegye szíve egyszerűségében, teljes bizalommal és belenyugvással Isten akaratába. Ne akarja saját akaratát rákényszeríteni Istenre. Ne mondjon többet, mint amennyire belső fedezete van, máskülönben elértéktelenednek még a legszentebb szavak is. Olykor azonban méltó és üdvösséges az ismétlés is. Amikor nagyon örülünk, vagy nagyon szomorokunk például, az embereknek is többször egymásután mondjuk el ugyanazt. S jól tesszük, mert annak, ami valóban él a szívben és kikívánczik onnét, nem biztosíthat elegendő teret egy rövid szó vagy mondat.

Persze az lenne a tökéletes, ha oly sok mondanivalónk lenne, hogy Istenrel is annyit tudnánk beszélni, mint egy jóbaráttal, ha felfoghatnánk az ő választát, és együtt lennénk vele ebben a szent kapcsolatban. De ki tud így imádkozni? A keresztény áhitat ezért lépett mindjárt kezdetben arra az útra, hogy néhány tiszta és tisztító, jó és tartalmas szót ismételve imádkozzék. A válasz magába fogadja a megszólítást, ennek tartalma pedig kicseng a válaszokban. Az ismételten visszatérő válaszok felerősítik a tartalmi rezgéseket, a megszólítások méltóságteljesen előrehaladó tartalma pedig feloldja a válaszok egyhangúságát. Az egyszerű kérdésnek túl hamar vége szakadna, a pusztá ismétlés elfárasztana, így azonban ismétlésből és előrehaladásból olyan erőter jön létre, amelyben elidőzhet és megpihenhet a hívő szív.

A litánia olyan mély és egyetemes vallásos megnyilatkozás, ami sohasem avul el, feltéve, hogy jól imádkozzák. Az előimádkozó ügyeljen arra, hogy tisztán, világosan ütemesen ejtse ki a megszólításokat. Az utolsó szótág indokolatlan és bántó elnyújtása helyett egy ütemnyi csönd kövesse a megszólítást. Arra kell ez a csönd,

hogy kicsengjen és elegendő teret kapjon benne a megszólítás tartalma. A litánia ritmusa megkívánja, hogy a válasz és az újabb invokáció között is legyen egy ütem csönd. A ritmus megóvja a litániát, mind a gépiességtől, mind pedig attól, hogy szerteszét folyó hangzavar legyen belőle. Ha ritmikusan imádkozzuk a litániát, akkor majd Isten békéje és nyugalma árad ki imánkra. A litánia gyümölcsöző imádkozásához időre és türelemre van szükség. Ezért van az, hogy aki végighallgatott egy mai, népnyelvű szentmisét, annak rendszerint nincs már utána elég ideje és türelme még egy litániára is, nem szólva arról, hogy ezt a közös imádságot egyébként is könnyen paródiává, locsogó szószaporitássá teheti a legkisebb fegyelméletlenség.

A litánia „helye az életben” a szentmise elején, vagy a vecsernye, illetve a reggeli ima végén volt. Az esti misék újbóli bevezetése szükségképpen csökkentette a litániák jelentőségét, hiszen a szentmise elején két litániát is mondunk: a *Kyrie*-t és a *hívek könyörgését*. Igen jó szolgálatot tehetnek azonban a litániák ott, ahol felszentelt papok hiányában nem tartható szentmise. Igaz ugyan, hogy a II. vatikáni zsinat ilyen esetekben az Ige liturgiáját tartja kívánatosnak (a litániákról említés sem esik a liturgikus konstitúcióban), azonban ez olyan ideál, ami gyakorlatilag még nagyon hosszú ideig kivihetetlen. Marad tehát a litánia, amit a hívek maguk is imádkozhatnak. Egyébként is kár lenne, ha veszendőbe mennének a litánia értékei. Az Úr Jézus maga biztat a könyörgésre: „Kérjétek és adnak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak” (Lk 11, 9). Az állhatatos imádságról szóló hasonlata pedig kifejezetten felszólít a kérdés és kopogtatás megismétlésére: „Mondom nektek: ha azért, mert barátja, nem is kelne föl, hogy kielégítse, alkalmatlankodása miatt mégis fölkel és odaadja amire szüksége van” (Lk 11, 8).

Nyíri Tamás

Az ember a hit által sóhajt Istenhez: „Hiszek. Adj Uram valamit, amiben higgyek.” És Isten, az ő istensége, elküldi neki a reményt, egy másik élet reményét, hogy abban higgyen. A remény a hit jutalma.

Miguel de Unamuno

NAPLÓ

HOLENDA BARNABÁS EMLÉKEZETE. 1967. február 27-én távozott el az élők sorából és benne a *Vigilia* régi, értékes munkatársát veszítette el. A modern fizika egyik legalaposabb hazai ismerője volt, és mint ilyen másfél évtizeden keresztül lelkes munkával igyekezett megismertetni a *Vigilia* olvasóit azokkal a forradalmi változásokkal, amelyek a természettudományokban végbementek. Írásainak nagy szerepük volt abban, hogy a magyar katolikus közvélemény kezdettől fogva helyesen tudta értékelni a legújabb természettudományos eredmények világnézeti vonatkozásait.

Holenda Barnabás a Szent Benedek Rend tagja volt. Szerzetestamári pályafutása során különböző gimnáziumokban tanított matematikát és fizikát, majd a pannonhalmi főiskolán az elméleti fizika tanára lett, végül, közel egy évtizedig, a győri bencés gimnáziumot igazgatta. Lelkes tanár volt, aki szerette az iskolát és tanítványait, példaadóan lelkiismeretes volt mint igazgató. Kiváló munkát végzett, amikor az új követelményeknek megfelelően átdolgozta neves rendtársának, *Borossay* Dávidnak *Algebráját*. Tanulmányainak eredményeképpen szép számmal tett közvéleményes cikkeket és szívesen tartott népszerűsítő előadásokat. De igazi szenvedélye az olvasás volt, a tanulás, eszmélkedés: Isten világát akarta megismerni a tudomány fényénél.

Ez a világ éppen az ő fiatal éveiben kezdett egészen új oldalról megmutatkozni. Főiskolai tanulmányai során még a régi, ún. klasszikus fizikát tanulta — de közben a tudós világ már nem tartotta kielégítőnek a természeti jelenségek magyarázatára a régi elképzeléseket. A kísérletek során például kiderült, hogy nem az atomok az anyag legkisebb építő kövei: ezek maguk is kisebb részekből vannak összetéve és ezen felül az atom belsejében más törvények uralkodnak, mint a makrokozmoszban. De a régi felfogás kozmikus méretekben sem érvényes teljesen: a tér és idő nem független egymástól, mert nagy sebességgel mozgó testeken megváltozik az idő folyása. A tudományban módosult a fényről és az anyagról szóló felfogás. Mint kiderült, a fény bizonyos körülmények között úgy viselkedik, mintha anyagi részecskék áramló raja volna, viszont az anyag részecskéi hullámtermészetet mutatnak. A jelenségek objektív megfigyelhetőségével szemben is kételyek merültek fel és bebizonyosodott, hogy minden fizikai mérésnek megvannak a természet-szabta határai és ezért ismereteinkben szükségképpen van valamelyes határozatlanság. Ebből aztán az következik, hogy a természet-törvények sem fejeznek ki mindenképpen érvényesülő szükségszerűséget, hanem csak statisztikai valószínűséget.

Érthető, hogy az idősebb tanári és tudós generáció nehezen tudott megbarátkozni ezekkel a merészen új gondolatokkal, sőt nagyon sokan meg sem értették az elvont matematikai formulákba öltöztetett forradalmi eszméket. *Holenda* Barnabás a fogékony fiatalok sorába tartozott. Kitűnő matematikai képzettsége volt és így közvetlenül az eredeti forrásokból ismerhette meg az új elméleti fizikát, szellemi frissességével gyorsan bele tudott illeszkedni az új gondolat-világba és ragyogó tehetségével a különböző tudományos közleményekben szétszórt eredményeket logikus összefüggésekbe tudta hozni. Ez tette lehetővé, hogy alig egy-két évvel a nagy felfedezések után (1927-től kezdve) már összefoglalóan értelmezi és magyarázza az új fizikát szakfolyóiratokban megjelent cikkeiben.

A természettudományban végbement felfogás-változás azonban nemcsak a szorosan vett szakterületeken érezte a hatását, hanem igen hamar kiderült, hogy annak mélyreható világnézeti következményei is vannak. Amint nyilvánvalóvá vált, hogy a XIX. század mechanisztikus determinizmusa nem tartható fenn a fizikában, elkerülhetetlenné vált, hogy a filozófia is levonja ebből a következtetéseket. Ennek a felismerésnek a nyomán hatalmas szellemi megmozdulás támadt: fizikusok, filozófusok, teológusok igyekeztek a tudomány eredményeit világnézeti szempontból elemezni. Sajnos, mint ez hasonló esetekben máskor is megtörtént, most is sokszor illetéktelenül avatkozott be egyik tuda-

mány a másiknak a kérdéseibe — vagy az egyik tudomány képviselője kellő felkészültség nélkül akart a másik tudományáról véleményt mondani.

Holenda Barnabás ezen a téren is a szerencsés kivételek közé tartozott: mint elméleti fizikus alaposan ismerte a tudomány álláspontját, mint pap kellőképpen fel volt verteve filozófiai és teológiai tudással. Ennek birtokában fogott hozzá tulajdonképpeni életműve megvalósításához: mindenki számára érthetővé akarta tenni az új világképet és katolikus szempontból igyekezett bemutatni annak jelentőségét. A klasszikus fizika egyik megteremtője, a hívő és tudós *Newton* volt ebben példaképe. *Newton* szellemében kereste a világban a lélek nyomait, aztán az alkotásból igyekezett következtetést levonni az Alkotóra vonatkozólag.

Az emberi szellemnek a világban való megnyilvánulásait nyomozza a „Tudat és reális világ” című összefoglaló tanulmányában a *Vigiliában*. Jellemző módon nem kész eredményeket közöl, hanem az egymással szemben álló véleményeket sorakoztatja fel, hogy ezekből mintegy önként bontakozzék ki a végső következtetés: „A tudománynak el kell fogadnia az anyag fölött álló szellem létezését”. Ugyanerre az eredményre jut „A fizikai tapasztalat határai” című cikkében. „A tudomány bebizonyítja, hogy még az anyagi világot sem ismerjük teljesen — pedig az anyagon túl még ott van a szellem, a lélek világa...” Bizonyos szellemi tevékenységet természetesen a régi természettudomány is elismert, de az nem látott mást, mint a természettörvény szigorú érvényesülését. „A legújabb felfogás szerint azonban a természettörvényből hiányzik a szoros megkötöttség, csak valószínűség van és nem merev előrendelés. Az új fizika helyet enged a világban a szabad választásnak, az emberi szabad akaratnak is” („Az atom titkai felé”).

De ahol az ember nem nyúl bele a dolgok menetébe, ott határozatlanság, a véletlen uralkodik. Ennek ellenére a világban még sincs anarchia. „Bámulattal látjuk, hogyan alakul a látszólagos zűrzavarból legfőbb rend...” — idézi *Einstein*t és mint végső következtetést ezt vonja le: „Ha ilyen csodálatos rendet találunk a világban, akkor még csodálatosabb rendet kell a jelenségek mögött keresnünk. A mű és alkotója egymásra utalnak” („A mindenség élete”). Közvetlenül erre az Alkotóra mutat, sőt azt szinte kézzel érinthető közelségbe hozza „A csillagvilág kora” című tanulmány. A modern fizika kutatói szinte teljes egyértelműséggel vallják, hogy a világban kellett lennie egy kezdeti állapotnak, amelyből a fejlődés elindult — ezelőtt csak „időtlen állapot” lehetett. Ennek az értelmezése azonban már kívül esik a szaktudományok területén. „A keresztény felfogás szerint az időtlen létező az Isten” — írja és idézi Szent Ágostont: „Minden idő a Te alkotásod!”

Mindezekkel azonban Holenda Barnabás nem állítja, hogy a modern természettudomány bebizonyította az Isten létét, vagy az emberi lélek halhatatlanságát. Mint hívő nemcsak elfogadja ezt, hanem őszinte meggyőződéssel vallja is, de mint tudós — tiszteletreméltó tartózkodással — csak annyit állít, hogy a tudomány nincs ellentétben a keresztény hittel. „A fizika eredményei megkönnyítik a hívő számára az Istenhez való közeledést, de magához a hithez más is kell. Miként katolikus vallásunk dogmája leszögezi: a hittény a kegyelem segítségével jön létre, mégpedig minden mozzanatában”.

Ebben a mondatban, amelyet utolsó nyomtatásban megjelent cikkéből idézünk („Okság és véletlenség a mindenségben”), benne van *Holenda Barnabás* egész világnézete, tudományos és vallásos hitvallása. Ezt a felfogást hirdette egész életével és teljes életművével. És mert valóban meggyőződéssel tette a magáévá, azért tudott másoknak is maradandó értékeket adni: tanítványainak, olvasóinak — és ezért emlékezünk rá mi is hálás kegyelettel.

(*Borbély Kamilló*)

AZ EUKARISZTIA TITKÁRÓL SZÓLÓ INSTRUKCIÓ. Csak három hét telt el a *Második Instrukció* megjelenése (május 4.) után, 1967. május 25-én hatvanhét pontból álló újabb *Instrukciót* adott ki a Rituskongregáció. A dokumentum *Lercaro* bíboros, a *Consilium Liturgicum* elnöke ellenjegyezte. A terjedelmes kiadvány mindjárt az elején megmagyarázza, miért volt szükség erre az új okmányra. Több dokumentum szól már eddig is az eukarisztia titkáról:

a liturgiáról kiadott Konstitúció, az első és a második Instrukció, továbbá az egyházzól szóló dogmatikai konstitúció, amely az egyház és az eukarisztia titka közötti viszonyt ismerteti. Más zsinati dokumentumok is foglalkoztak az eukarisztiával, nevezetesen az ökumenizmusról, a püspökökről, és a papokról szólók. A zsinati forrásokhoz más források is csatlakoztak: mindenekelőtt az 1947-ben kiadott *Mediator Dei* kezdetű liturgikus enciklika, amely egyáltalán nem avult el, hiszen előkészítette a liturgia megújulását. Nem egészen két év előtt jelent meg az eukarisztia titkáról tárgyaló *Mysterium fidei* kezdetű enciklika (1965. szeptember 3.).

„Szükség van tehát arra — jelenti ki Instrukciónk —, hogy ebből az egész előadott doktrinából levonják a gyakorlati következtetéseket.” Ezt a célt akarja elérni, egybefoglalja az elszört helyeken lelhető normákat és, amint azt ilyenkor szokás, újakat is ad melléjük.

Erdemes röviden lajstromba venni ezeket. Először összefoglalja az említett forrásokban található legfontosabb tanításokat. 1. A mise vagy más szóval az Úr vacsorája áldozat, amely állandósítja a keresztfáldozatot; ugyanakkor az Úr halálának és feltámadásának emlékezte, szent lakoma, melyben megújul az újszövetség. 2. A misében az áldozat és a szent lakoma egyazon titokhoz tartozik, az Úr vacsorájának vétele az érettünk áldozatot hozó Krisztussal való kapcsolat. 3. Az eukarisztia ünneplése nem csupán Krisztusnak, hanem az egyháznak is áldozata. 4. Ezért semmiféle mise nem magán, hanem nyilvános jellegű cselekmény. 5. Az eukarisztikus áldozat az egész keresztény kultusznak forrása és egyben tetőfoka. 6. Minthogy az eukarisztiában Krisztus van jelen, azt imádni kell. 7. Az eukarisztia titkát tehát teljes tágasságában kell elfogadni: a szent színeknek kijár a tisztelet mind a mise alatt, mind utána, ha azok megmaradtak. E dogmatikus összefoglalás után az Instrukció három részben adja ki gyakorlati normáit.

Az első rész az általános alapelveket tárgyalja. Minden oktatás azt célozza, hogy az eukarisztia titka középponti jellegű legyen, mégpedig az egész egyházi életben. Ennek oka az, hogy a többi szentség és minden egyházi szolgálat, valamint a apostolság művei mind az eukarisztiához vannak rendelve. Az eukarisztia titka legyen minden helyi jellegű egyháznak is középpontja. Minden helyi gyülekezetben, bármily jelentéktelen, csekély számú és szegény legyen is, maga Krisztus van jelen, és vele, az ő erejében egyesül az egész egyházzal. Meg kell tanítani a híveket arra az igazságra, hogy „megbecsüljék azt a jót, amely más keresztény felekezetek testvéreinek úrvacsorájában található. Műkor ugyanis a szent vacsorában az Úr halálának és feltámadásának emlékezetét ülik, akkor azt vallják, hogy Krisztus közösségében akarnak élni és dicsőséges eljövetelet várják”.

A híveket fel kell világosítani arról is, hogy Krisztus milyen különböző módon van jelen hívei között. Jelen van ugyanis mindig, amikor a szentírást olvassák, jelen van ott, ahol imádkoznak, hiszen maga mondotta, hogy ahol ketten-hárman együtt vannak hívei közül, ott van közöttük. Jelen van az eukarisztia áldozatában, az áldozatot bemutató pap személyében, de leginkább jelen van az eukarisztia szent színei alatt. Az említett jelenlét-módok valóságok, az eukarisztikus jelenlét azonban mindennél több, mert itt különleges módon jelen van az egész és osztatlan Krisztus. A következő szakasz azt a benső kapcsolatot hangsúlyozza, amely az ige-istentisztelet és az eukarisztia liturgiája között fennáll. Az egyház aláhúzza szándékát: mindkettőre szükség van; „Az élet kényerét mind az Isten igéjének asztaláról, mind pedig Krisztus testének asztaláról vegyék táplálékul.” Nagyon fontos elv ez, mert már hallatszottak olyan vélemények, hogy mindegy, honnan vesszük Isten kényerét, az Igéből, vagy az oltárszentségből. Az áldozatban való részvétel akkor a legtökéletesebb, ha a hívek a misében szentségileg is veszik Krisztus testét.

Az eukarisztikus részvételnek legyenek gyümölcsei a keresztény ember életében: „Iparkodjék jócselekedeteket végezni, Istennek tetszeni és helyesen élni, a világot a keresztény lelkiségbe bevezetni és az emberek közösségében mindenképpen Krisztus tanúságtevője lenni.” A gyermekek vallásos nevelésében megfelelő módon gondoskodjanak a mise ismertetéséről. Az első áldozók

előkészítésében pedig arra törekedjenek, hogy „az első áldozáson meglássék, hogy az valóban a Krisztus testébe való teljes beilleszkedés”.

Az Instrukció második része konkrétan tárgyalja a közös mise-részvétel normáit. Mindenekelőtt a hívők egységére kell törekedni, kerülni kell tehát mindent, ami figyelmüket zavarja: vásár- és ünnepnapokon semmi esetre se misézzenek más oltárokon. Fontolandó jó tanács: „Ezt, amennyire lehet, más napokon is meg kell tartani, elérésére a legjobb mód, ha a jogszabály szerint, a papok, akik ugyanabban az időben miséznek, koncelebrációt végeznek.” Nyilvános misék alatt ne végezzenek karimádságot, ne legyen a misén kívüli prédikáció, keresztelés vagy házasságkötési szertartás. Nagyon megszívlelendő gyakorlati intelmet kapunk azzal az előfórással, hogy gondosan neveljék a ministránsokat szolgálatukra, különösen a felolvasásra. Mert „a népnek joga van ahhoz, hogy Isten igéjével táplálkozzék... a papok ezért gondoskodjanak arról, hogy azt, amit ők vagy a ministránsok előadnak, olyan világosan mondják, vagy énekeljék, hogy a hívők azt megérthessék”. Sajnos, még mindig előfordul a régi, értetlen nyelven végzett liturgia idejének rossz szokása, a sebes, egyhangú hadarás. A néppel végzett misékben megengedett a kánon hangos végzése, népnyelven csak akkor, ha a püspöki kar a Szentszéktől az engedélyt megszerezte.

Az eukarisztia ünnepléséről több figyelmeztetés szól, nevezetesen a vasárnapiakról. Kezdetről fogva arra kell tanítani a hívőket, hogy a vasárnap, az őseredeti keresztény ünnep, legyen a vidámság és a pihenés napja amellett, hogy éppen ezen a napon ülik meg annak emlékét, hogy Krisztus halottaiból feltámadott. Vasárnapokon előnyben kell részesíteni az énekes misét, ezen azonban a nép cselekvő részvétele értendő. Ügyelni kell arra, hogy hatalmas templomokban ne legyen túlságosan sok mise, nehogy a résztvevők a lelkipásztori cél kárára elaprózódjanak. Mindenütt, ahol a Szentszék engedélyével a szombatesti mise már a vasárnapi kötelező részvételnek számítható be, ez a mise a vasárnapi mise szövegével végzendő, és a homília is annak szövegét kövesse. A pünkösd előtti szombaton azonban a vigília miséje mondandó Credo-val. Karácsony estéjén (esti, nem éjféli misén!) a vigília miséje mondandó fehér szímben, allelujával és karácsonyi prefációval, Glóriával. Fontos engedmény: azok, akik szombat estéjén ilyen vasárnapi misén vesznek részt, azon áldozhatnak, ha reggel már áldoztak is. A hétköznapi misékről is van néhány intézkedés. A hívőket hívják, hogy hétköznap, sőt mindennap vegyenek részt misén, különösen akkor, amikor „szent idők” vannak, azaz nagybőjtben és ádventben, valamint az Úr kisebb ünnepein (például augusztus 6. Urunk színérváltása, szeptember 14. a keresztes felmagasztalása) és Szűz Mária-nem parancsolt ünnepein (például március 25., szeptember 8.). Ez a buzdítás csak akkor lesz gyakorlatilag keresztülvihető, ha az esti misék lehetőségét a főpásztorok megszorítják.

Az áldozásról is sok szó esik. Nagyon ajánlatos a misekeretben áldozni. Azonkívül csak akkor, ha nincs más mód. Arról is gondoskodjanak, hogy az éppen mondott misében komszokráltsal ostyákkal történjék az áldozás, mert ez az áldozásnak tökéletesebb módja. A két szín alatti áldozás lehetséges, a püspök engedélye alapján, a következők részére: a megkeresztelt, a megbérmált, s az egyházbá megtért felnőttek áldozhatnak két szín alatt, azután a jegyesek a nászmisében, továbbá szentelésük miséjében azok, akik bármily papi rendet vesznek fel, a szerzetesi fogadalmat tevők vagy megújítók a misében, ha betegellátáskor misét mondanak a betegnél, mindenki, aki ott áldozik, ünnepélyes misében valamennyi segédkező, koncelebráció esetében minden asszisztens, laikus is, és valamennyi jelenlévő pap és papnövendék, ha a koncelebrációra szerzetesház templomában kerül sor, a ház minden tagja és ott lakó vendége, lelkiigazgatók idején minden számukra mondott misében a résztvevők, újmisében a szülők és családtagok, és a jótévők.

Az áldozáshoz járulás módjáról is intézkedik az Instrukció. Lehet térdelve áldozni, ebben az esetben odajáruláskor és távozáskor már nincs szükség külön tiszteletadásra; ha állva áldoznak, akkor lehetőség szerint hajtsanak előtte térdet. Halálos bűn állapotában nem szabad gyónás nélkül áldozni, a gyónás lehetőleg ne a mise alatt történjék, hanem azon kívül, hogy a cselekvő részvételt

ne akadályozza. Az áldozás után ajánlatos bizonyos ideig magánimádságba merülni. Ha életveszélybe kerül valaki, betegség vagy más ok miatt, el ne mulassza az eukarisztia vételét, mint szent útravalót akkor sem, ha aznap már áldozott. A betegek, vagy akik képtelenek templomba menni, a nap bármely órájában megáldoztathatók. Fontos engedélyt ad az egyház olyan betegeknek, akik az eukarisztiát kenyér formájában már nem tudják magukhoz venni. A püspök engedélye alapján ők a bor színe alatt áldoztathatók. Vagy úgy, hogy a betegnél miséznek, vagy úgy, hogy egy kicsi, jól elzárható üvegcserében viszik a beteghez a konzekrált bort. Ha az áldoztatás után visszamaradna valami belőle, a kiszolgáltató (pap vagy diakónus) azt vegye magához.

Harmadik, befejező részében az Instrukció az eukarisztiáról, mint marandó szentségről hoz intézkedéseket. A szent eukarisztia eltételére vagy megőrzésére elsősorban azért kerül sor, hogy a betegeknek a szent útravalót adhasák. Másodlagos célok: hogy a misén kívül is lehessen áldoztatni és hogy Krisztust az eltett szent színek alatt is imádni lehessen. „A hívők, akik a szentségben jelenlévő Krisztust tisztelik, emlékezzenek meg arról, hogy ez a jelenlét az áldozatból fakad és a szentáldozásra és egyúttal lelkiáldozásra is irányozódik.” Hogy a szentségimádást megfelelő módon végezhesék, ajánlatos, hogy a szentségház ne a főoltáron legyen, hanem méltó helyen, lehetőleg a közép-ponti szentélytől elválasztott, különálló kápolnában. Ezzel az intézkedéssel végleg megszűnt az a századokon át érvényben volt előírás, hogy a tabernákulum a főoltáron legyen. Ezt még világosabban is kimondja a rendelkezés, amikor azt kívánja, hogy amennyire lehetséges, ne legyen azon az oltáron a Szentség, ahol misét mondanak, mert ez zavaró hatással van Krisztus különböző megjelenésmódjainak egymásutánjára: ezek ugyanis fokozatosan világosodnak ki. „Krisztus először jelen van a hívők gyülekezetében, akik az ő nevében gyűltek össze, azután igéjében, midőn az Írást olvassák és magyarázzák, majd a papnak személyében, végül különleges módon a szent színek alatt.”

Külön intézkedések szólnak az eukarisztiás áhítatokról. A szentségi körmenetek a főpásztor ellenőrzése és rendelkezési joga alá tartoznak, ő ítél arról hogy indokoltak-e, és ő határozza meg helyüket és idejüket. Több rendelkezés szabályozza a szentségkitételeket. Legyen meg az összefüggés a kitett eukarisztia és a mise között. Ezt azzal hangsúlyozzák, hogy a szentségkitétel a mise után kezdődjék az abban a misében konzekrált szent ostyával. Ezentúl soha többé nem szabad a kitett eukarisztia előtt úgynevezett „szentséges misét” mondani. Ha szentségkitétel van, vagy el kell zárni a mise idejére a Szentséget, vagy a misét (elzárható) mellékkápolnában kell végezni. Nemcsak a kitétel oltárán, hanem az egész templomban tilos a misézés a kitétel ideje alatt. A kitétt cibórium vagy szentségtartó ájtatosságai maradnak, amint voltak eddig, de az egyház itt is ajánlja a szentírás olvasást és rövid beszédet. Minden évben egyszer megengedett az egész napos szentségimádás. Hosszabb a főpásztortól függ. A hosszabb imádást is meg lehet szakítani kétszer egy napon, például déltájban és éjszaka, minden rítus nélkül, a pap stólában és karingben kiteszi vagy elteszi a Szentséget. Tilos azonban ezentúl a mise végén a Szentség kitétele, midőn csupán csak áldást adnak vele. Az eukarisztikus kongresszusokon helyes a szentségi körmenet, de ügyelni kell arra, hogy a kongresszus csúcspontja a mise ünnepélyes közös ünneplése legyen. (Radó Polikárp)

ENCIKLIKA A PAPI NŐTLENSÉGRŐL, DEKRÉTUM A DIAKONÁTUSRÓL. A katolikus egyház rendíthetetlenül kitart papjainak nőtlensége mellett és ezentúl még inkább tekintettel lesz erre a papnevelésben. Lényegében ez az alapvető elvi kijelentése VI. Pál pápa legújabb, immár hatodik, ezévi június 24-ről keltezett körlevelének, amely „*Sacerdotalis Caelibatus*” szavakkal kezdődik. Bevezetőben a pápa hangsúlyosan leszögezi, hogy az egyház tanítását Isten igéjéhez és a hagyományokhoz teljesen híven kívánja előadni, ugyanakkor figyelembe veszi a zsinat által útnak indított megújulás és a modern gondolkodás követelményeit is.

Az igen terjedelmes, kereken 14.000 szóból álló enciklika két részre — az első rész három, a második rész öt fejezetre — s összesen 99 pontra tagozódik,

amelyeknek mindegyike külön alcímet kapott a vatikáni kiadásban. Az első részben a pápa behatóan foglalkozik azokkal a teológiai, történelmi, társadalmi, lélektani és lelkipásztori jellegű ellenvetésekkel, amelyeket a papi nőtlenség egyházi törvénye ellen szoltak emelni. Ezekre válaszolva felsorakoztatja azokat az érveket, amelyek igazolják a papi nőtlenség törvényét. Ez a nőtlenség — alapítja meg a pápa — *nincs ellentétben az emberi természettel, hanem ellenkezőleg, a személyiség teljesebb kiérlelődését mozdítja elő és felemeli az embert.* A második részben a pápa főleg a papjelöltek kiválogatására és képzésére vonatkozóan ad szempontokat, különös tekintettel az idevágó zsinati határozatokra, a nőtlenség okozta problémákra és a konkrét társadalmi adottságokra. Körleletét a pápa a remény szavaival fejezi be: az egyház tudatában van annak, hogy világviszonylatban milyen nagy a paphiány, de szilárdan bízik abban, hogy felszentelt szolgálóinak szellemi-lelki kiválósága magával fogja hozni számbeli növekvésüket is.

Magától értetődik, hogy az enciklika jelentőségéről csak akkor alkothatunk véleményyt, ha tüzetesen ismerjük és fontolóra vesszük annak tartalmát. Mégis úgy gondolom, kiemelhetjük belőle azokat a pontokat, amelyek eligazításait szolgálnak.

„Mint a II. vatikáni zsinat kijelentette, bizonyos, hogy a szüzességet nem követeli meg természeténél fogva a papi tiszttség. Mutatja ezt a kezdeti egyház gyakorlata és a keleti egyházak hagyománya. A zsinat azonban nem habozott ünnepélyesen megerősíteni a papi nőtlenség régi, szent és gondviselésszerű törvényét, úgy, amint ez jelenleg fennáll.” (17. pont) Fájdalmasnak érzi a pápa némelyeknek azt az elképzelését, hogy a katolikus egyház saját elhatározásából vagy alkalmazkodásból lemond arról, ami papságának századok hosszú során át egyik legnemesebb és legtisztább dicsősége volt. (37.) „Azt, hogy a papi nőtlenség kérdésében a keleti egyházak törvényhozása különbözik a katolikus egyháztól, az eltérő és sajátos történeti körülményeknek is kell tulajdonítani. Különleges helyzet volt itt, amelyhez a Szentlélek gondviselésszerűen hozzáigazította a maga természetfölötti segítségét. Ezt a mostani alkalmat is megragadjuk arra, hogy kifejezzük nagyrabecsülésünket a keleti egyházak papságának egésze irányában és elismeréssel emlékezünk a példás hűségre és buzgóságra, amely miatt méltán jár ki ennek a papságnak a legőszintébb tisztelet.” (38.)

Mindamellert azonban, hogy a pápa megerősíti azt a törvényt, amely a szent rendekhez bocsátott személyektől megköveteli az örökös nőtlenség szabádon való választását, módot ad arra, hogy tekintettel legyenek azoknak a nem-katolikus keresztény egyházakhoz és vallásközösségekhez tartozó nők leköszönésének különleges helyzetére, akik a katolikus közösséghez való csatlakozás esetén is egyházi szolgálatban kívánnak maradni. „Az egyház nem hártja el magától, hogy hatalmát gyakorolja ezen a téren”, anélkül természetesen, hogy ebből kifolyóan sérelem érne a nőtlenség jelenlegi fegyelmét. (42.) „Mindezt azonban nem szabad úgy tekinteni, mint az érvényben lévő törvény lazítását, sem pedig akként értelmezni, mint előjátékot ennek eltörléséhez.” (43.)

Azokat a jelölteket, akikről megállapítják, hogy fizikailag és pszichikailag vagy erkölcsileg alkalmatlanok a nőtlenséggel egybekötött papi hivatásra, nyomban el kell terelni arról a pályáról. Nagyon súlyos kötelességről van itt szó, amely a nevelőket terheli. A nevelők legyenek tudatában annak, hogy sem nekik nem szabad csalóka reményekben és veszélyes ábrándokban ringatniok magukat, sem pedig megengedniök, hogy a jelölt tápláljon magában hasonló ábrándokat, mert ebből csak káros következmények származnak mind magára az érdekeltre, mind az egyházra. A nőtlenséget megtartó pap élete olyan bensőséges elkötelezettséget kíván, hogy arra csak pszichofiziológiai és erkölcsi szempontból kellően kiegyensúlyozott egyének vállalkozhatnak. „Nem lehet állítani — húzza alá a pápa —, hogy ezen a téren a kegyelem majd pótolja a természetet.” (64.) Éppen ezért ha az alkalmasságra vonatkozóan akár a nevelők, akár a jelölt részéről kétségek merülnek fel, hasznos lenne a nagyobb bizonyosság okából, még mielőtt pappá szentelnék, kísérleti jelleggel olyan beosztást adni számára, amelyben meghatározott időn belül kipróbálható lenne, vajon meg tud-e felelni a nőtlenség követelményének. (71.)

„Atyai és érző szívvel, nem aggodás és sok szomorúság nélkül, fordulunk azok felé a szerencsétlen paptestvérek felé, akik mindig nagyon szeretett testvéreink maradnak és akiknek eltávozása mindig fájdalommal tölt el minket, azok felé, akik, noha ott viselik lelkükben a szent jelleg pecsétjét, amelyet a pappá rendelés ütött rájuk, hűtlenné váltak a felszentelésük alkalmából vállalt kötelezettségeikhez.” Némelyek felteszik a kérdést, hogy valami módon nem éppen a nőtlenség felelős-e az ilyen drámáért. A valóság azonban az — állapítja meg a pápa —, hogy „a felelőség nem magára a szent nőtlenségre hárul, hanem vagy arra a tényre, hogy nem mindig tudták idejében kielégítően és előrelátóan mérlegelni a papjelöltek képességeit, vagy arra a módra, ahogyan a felszenteltek élik át önmaguknak teljes felajánlottságát”. (83.) Az egyház mindig nagyon érző szívvel viseltet ama fiainak szomorú sorsa iránt, akik hozzá tartoznak, és szükségesnek tekintti minden lehető erőfeszítés megtételét, hogy megvédje vagy orvosolja azokat a rosszakat, amik fogyatékságaikból erednek. „Követve szent emlékeztető közvetlen elődeink példáját, mi is azt akartuk és úgy intézkedtünk, hogy a pappá szentelést illető ügyekben a vizsgálatot terjesszék ki az olyan nagyon komoly motívumokra, amelyekkel a jelenlegi egyházi törvényhozás nem számolt, motívumokra, amelyek alapos és valóságos kétséget kelthetnek a papjelölt teljes szabadsága és felelősége tekintetében és a papi állapotról való alkalmassága felől — hogy ilyen módon *felszabadíthassuk azokat, akikről komoly bírói eljárás igazolja, hogy valóban nem erre az életállapotra lettek teremtve.* (84.) „Azok a felmentések, amelyeket — valóban minimális arányban a jó és méltó papok nagy számához viszonyítva — alkalmilag megadunk, mutatják, mily szorgosan ügyel az egyház valamennyi szolgájánál a szent nőtlenség és a teljes hűség megőrzésére. A szóbanforgó esetekben az egyház csak szomorúsággal jár el, különösen azokban a kiváltképpen fájdalmas esetekben, amikor Krisztus édes igájának méltó hordozását hitbeli válságokból, vagy erkölcsi gyöngeségekből eredően utasítják vissza. Ilyenkor gyakran felelősség terheli az érdekelteket és az ilyen esetek megbotránkoztatják a híveket.” (85.)

„Ha bezonyosodik, hogy a szóbanforgó egyént nem lehet már visszahelyezni a papi szolgálatba, de komoly és jó hajlandóságot tanúsít arra, hogy mint világi ember keresztény életet éljen, az apostoli Szentszék, miután kivizsgálta az összes körülményeket és egyetértésben járhat el a helyi főpázsztórral vagy a rendi legfőbb előljáróval, a szeretetet ezúttal is fölébe helyezi a fájdalomnak, s megadja hozzá olykor az összes kívánt engedélyeket. Ugyanakkor jámborsági és jóvátételi cselekedeteket is kiro az illetőre abból a célból, hogy ez üdvös jele maradjon az ő mindig kedves fia számára az egyház anyai fájdalomának és elevenen emlékeztesse őt arra, mennyire szükségünk van az isteni könyörületre.” (88.)

VI. Pál pápa, mint a Vatikán részéről ki is emelték, ebben a körlevelében teljesítette azt az ígérteit, amelyet 1965. október 11-én a zsinatnak tett. A papi nőtlenség kérdése akkoriban a Koop brazil püspök nevéhez fűződő megmozdulással kapcsolatban került előtérbe. A püspök és társai nem az érvényben álló egyházi törvény megváltoztatását óhajtották, hanem csakis annak lehetőségét, hogy a rendkívüli paphiánnyal küzdő országokban pappá szentelhessenek olyan — legalább öt éve — nős férfiakat is, akiknek jellege és tudása megfelelő a papi szolgálatra. Koop elsősorban Latinamérikára hivatkozott, amely lélekszámaival az egyetemes egyház egyharmadát teszi, de a katolikus papság összlétszámának mindössze hat százalékát bírja. Brazíliában máris az a helyzet, hogy a 80 millió lakos közül 60 millió esik kívül a lelki gondozáson. Koop mindezt a zsinaton is el akarta mondani, de a moderátorok nem adták meg neki a szót, mert nem tartották jónak, hogy a papi nőtlenség kérdésében nyilvános vita induljon. Koop püspök erre frásban közölte tervezett beszédét, s így jutott be annak szövege a sajtóba is. Maga a pápa nyomban intézkedett abban a zsinatnak szóló levelében, amelyet Tisserant bíboros, moderátornak küldött. A pápa kijelentette ebben, hogy bár védi a zsinat vélemény-nyilvánítási szabadságát, személyes nézete az, hogy nem lenne kívánatos ennek a témának tárgyalása. Azt is közölte, hogy nemcsak fenn akarja tartani a papi nőtlenség törvényét, hanem erősíteni is igyekszik annak megtartását. A zsinat egyébként már ennek

a pápai levélnek felolvasása előtt a papi nőtlenség mellett határozott, amikor megszavazta a papnevelésről szóló tervezet záradékát, amely magasztalja a nőtlenséget, mondván, hogy azt inkább isteni adománynak, mint egyházi törvénynek kell tekinteni. Még néhány nappal előtte a zsinat mindenestre megmutatta, hogy ezzel nem a házasságot, mint ilyent, becsüli alá, mert hiszen 1598 szavazattal 629 ellenében megengedte nős férfiaknak diakónussá való szentelését. A zsinati többségnek ugyanis az volt a nézete, hogy a diakonátus visszaállításával segítheti meg a legalkalmasabbban az esetleg csökkenő létszámú áldozópapságot.

Azt a *Motu-proprio*t tehát, amelyet VI. Pál pápa most június 27-i keletkezésével ebben az ügyben kiadott, úgy kell felfognunk, mint a papi nőtlenségről szóló enciklika természetes kiegészítését. A „*Sacrum diaconatus ordinem*” szavakkal kezdődő dekrétum szerint, amely a vonatkozó zsinati határozatok végrehajtási utasítását rögzíti, a püspöki konferenciák a Szentszék jóváhagyásától függően intézményesíthetik meghatározott területeken a diakonátust, magyarul: szerpapságot, mint önálló és állandó hierarchikus fokot. Diakónussá történt felszentelésüknél fogva a jövőbeli diakónusok jogkörébe tartozik egyebek mellett a keresztelés, az áldoztatás, a házasságkötésnél való közreműködés és a temetési szertartás végzése.

A Szentszék jóváhagyásának birtokában mindenkor a helyi főpásztor választja ki a maga területén a jelölteket és az előírt feltételek mellett ő szenteli fel őket. A diakónusokat nem lehet felszentelni 25 életévük betöltése előtt, a püspöki konferenciák azonban fel is emelhetik ezt a legkisebb korhatárt. A jelölteket külön erre rendelt intézetekben kell kiképezni, amelyeket a püspöki konferenciák országos vagy regionális jelleggel állítanak fel. Ők állapítják meg a kiképzés rendjét és tanulmányi anyagát is, elvileg azonban kötelező szabály, hogy a kiképzésnek legalább három évig kell tartania és azt gyakorlatlaltal kell összekötni. A *diakónusok éppúgy nőtlenségi fogadalmat tartoznak tenni, mint az áldozópapok*. Nagy különbség azonban az, hogy *nős férfiakat is diakónussá lehet szentelni, ha már betöltötték 35. életévüket és feleségük is beleegyezését adta hozzá*. Szükséges továbbá, hogy az ilyen nős diakónusok már több év óta házasságban éltek és eddigi életvitelükkel elnyerték legyen mind a papság, mind a hívek becsülését. Elvileg ezeket az „érettebb” diakónusokat is külön intézetekben megfelelő kiképzésben kell részesíteni, de ha ez nem lehetséges, akkor egy arra alkalmas pap gondozására kell bízni a jelöltet, hogy az oktassa őt teendőire. Azoknak, akik érettebb korban veszik fel a diakonátust, *de még nem házások, nőtlenségi fogadalmat kell tenniük*. Általában ügyelni kell arra, hogy a diakónusok ne üzzenek olyan foglalkozást, amely a helyi főpásztor megítélése szerint nem fér össze az egyházi szolgálattal, vagy gátolja ennek eredményes ellátását. Minden diakónust szabályszerűen fel kell venni valamelyik egyházmegyébe, akkor is, ha szerzethez tartozik. A püspöki konferenciáknak a papokra vonatkozó szabályok szerint kell gondoskodniuk a diakónusok igazságos javadalmazásáról és öregségi ellátásáról, adott esetben családjukat illetően is. Azokat a diakónusokat azonban, akiknek világi foglalkozásuk is van, arra kell buzdítani, hogy lehetőség szerint saját keresetükből fedezzék a maguk és családjuk anyagi szükségletét.

A külföldi katolikus sajtó közleményeiből kitűnik, hogy *a dekrétum már esedékes volt, az enciklikára pedig számítottak*. Utóbbinak megítélése éppen katolikus oldalon eléggé különböző, amibe az is bejátszik, hogy papok és világiak igen nyomós kisebbségei az Egyesült Államokban, Hollandiában és másutt nyíltan a papi nőtlenség eltörlése mellett foglaltak állást. A londoni *Tablet*, amely vezércikkét szentelt a körlevélnek, oda következtet, hogy „egyetlen enciklika sem szükségszerűen az első és nem is az utolsó szó abban a tárgyban, amelyet taglal, s a papi nőtlenségről szóló körlevél sem kivétel alóla”. *François Biot a Témoignage Chrétien* számára írt cikkében szintén felveti a kérdést, vajon a körlevélben foglaltakat végleges megoldásnak kell-e minősíteni? S a válasza: „Bizonyos, hogy a pápa nem szándékozott az összes eljövendő századok részére törvénykezni. Magának a körlevélnek fogalmazásából is világosan kitűnik, hogy a jelenlegi kornak szól.” Kitér Biot egyes teológusoknak és püspököknek arra az óhajára, hogy nős férfiak

ne csak a diakónusi, hanem az áldozópapi rendet is fölvehessék. Szerinte ezt a lehetőséget nem zárja ki a körlevél. „Ez még nagyon is valóra válhat, anélkül, hogy veszélyeztetné a papi nőtlenség általános törvényét.”

Garofalo prelátus, a Szentszékhé szöszözlője, aki sajtóértekezleten ismertette és méltatta a körlevelet, egyes újságírók kérdésére válaszolva erélyesen megcáfolta nem-katolikus hírforrásoknak azt az állítását, hogy a legutóbbi időkben mintegy tízezer pap kérte felmentését a nőtlenség alól. Az utolsó három évben — mondta Garofalo — a Hittani Kongregáció, amióta e célból külön állandó bizottságot létesített, *kereken háromezer ilyen természetű kérvénnyel foglalkozott, amelyeknek zömét pozitív módon intézte el.* Ezeknek az eseteknek azonban nem kevesebb mint kilencven százaléka még a korábbi évekből maradt fenn. (M. V.)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Egy ember élete mindig érdekes; az irodalom már az „érdektelen” életek érdekességét is régen fölfedezte. Az önéletrajz mégis „veszélyes” műfaj; izlés, mérséklet, arányérzék, kultúra, nem utolsósorban becsületesség és igazmondás próbája. „Mégis — írja könyve* bevezetésében Passuth László — meggyőződésem, hogy minden írónak, aki túljutott a *mezzo camminón*, vállalnia kell a kockázatot... Hány eltávozott írótlárs autobiográfiája őrzött meg számomra elmúlt szellemi tájékokat. Igen, minden írónak, aki betöltötte a fél századot, rá kell borulnia múltjára.”

Tudjuk, milyen hálás az irodalom- és művelődéstörténet minden effajta írásért, önéletrajzért, vallomásért. Akkor is, ha csak pletykálkodnak, mert az ilyen hordalékanyagban mindig akad gyémánt, és a különféle pletykákból azért mindig kikerekedik, kellő korrekciókkal és szembeállításokkal, valami igazság. Még inkább akkor, ha személyességükben is igyekeznek tárgyilagosak és hitelesek lenni: tudósítások korokról, élményekről, benyomásokról, életformákról. De ha elfogultak és szenvedélyesek, akkor is: az időben előbb-utóbb minden dokumentummá érik. Bár lenne több „önéltírása” irodalmunknak; és — annyiszor hangoztatták már! — bár tartanánk nagyobb becsben *irodalmi* műként is (és nemcsak történelmi dokumentumként) a meglévőben azt, ami megérdemli; Bethlen Miklósét például.

Passuth László a rövid előszóban egy helyütt a szintézis szót említi: hogy egy-egy önéletrajz „szintézisei jórészt idejüket múlták a mai olvasó szemében”. Lehet, bár ez csöppet sem csökkenti értéküket. De nemcsak az önéletrajzok vannak „szintézisei”, hanem maga az önéletrajz is szintézis: egy élet összefoglalása, kísérlet kialakult értelme szerint való rendezésére, a dolgok érett újrarelése és értelmezése; valami vitális szükséglet, mely az élet egy fontos pillanatában, éppen a *mezzo camminón*, az út felén túl mintegy reaktiválja a múltat, megakadályozza elüszkösödését, megkövesedését; élő anyagként visszakapcsolja életünk szervezetébe, újraélt magunkkal (és korunkkal) gazdagít. „Igen, minden írónak, aki betöltötte a fél századot”, valamilyen formában valóban „rá kellene borulnia” a múltjára, vissza kellene hódítania, újra meg kellene hódítania: birtokba venni és kiteljesíteni, föltámasztva föltámasztásában. Ha fáradtságos is: érdemes, és hasznos megásni kinek-kinek a maga „kutatóárkát”.

„Ha régészek eltemetett romvárost vagy temetőt igyekeznek föltárni, melynek még nem ismerik sem terjedelmét, sem mélységeit, átlósan fölásatják a kutatási területet, abban a föltevésben, hogy ez a kutatóárok — némi jó szerencsével — beleütközik majd falba, sírba, tárgyi leletbe, épületmaradványokba... Ilyenféle kutatóárokkal próbáltam megközelíteni életem eltemetett rétegeit”.

Terjedelem és mélység valóban többnyire csak „menet közben” derül ki. És többnyire csak „utólag”. Akik Trójában éltek, bizonyára nem tudták róla, hogy Homérosz Trójájában élnek. A tizennégyéves fiatalember, aki elindul a kolozsvári postára valami telefonhívás miatt, nem tudja, hogy a történelemben él és a maga „kisvilágában” ő is a történelmet kezdi élni. Ezt majd csak a „kutatóárok” jóvoltából fölszínre kerülő „romváros” mutatja meg. Nemcsak

* Passuth László: Kutatóárok. Szépirodalmi Könyvkiadó 1966.

megmutatja; ez a kutatás kapcsolja bele az életet és kislvilágát a történelembe, amikor egy sors vonalának ábráiban a jelentést és értelmet keresi és próbálja megfejteni. Ez is egyike az önéletrajz „szintéziseinek”.

Tíz esztendőnyi életet tár föl a *Kutatóárok*. Tizennégyéves fiú indul első lapján szorongva a postára, mert „fél a rideg, kemény szavú postáskisasszonyoktól”; huszonhárom éves fiatal férfi érkezik meg utolsó lapjain Itáliából. „Tizennégy éves voltam, amikor az első világháború kitért. Ez történelmileg is meghatározza a kezdetet. Egyébként sem szerettem soha a kisgyermekemlékekkel kezdődő önéletrajzokat: óhatatlanul freudi körökben mozognak. Talán tizennégy éves korban, ilyen válság küszöbén, már keresni lehet egy ember indulását, szellemi eredeteit. Öt év Kolozsváron, kettő utána Budapesten, ugyanannyi Itáliában: életem *formatív* korszakának érzem. Eddig tart most itt az önéletrajzi regény”.

Amelyben azonban, mint az író is figyelmeztet rá, ne keressünk „regényt”; szinte történetírói tárgyilagossággal követi saját életének útját, s a *Dichtungot*, költészetet mindenestül a *Wahrheit*, valóság földézésének szolgálatába állítja: egy-egy jól megragadott alak, egyéniség, jellem megrajzolására, egy-egy jelentős, „nagy pillanat érzékeltetésére szorítja (amilyen például a könyvnek talán legemlékezetesebb lapja: az utolsó kolozsvári karácsony vigiliája). Az én egyébként, az író személye, a könyv „hőse” látszólag inkább csak valamilyen érzékeny fölvevő és érzékelő műszer szerepét tölti be; valóban „mintha az *ego* földézése inkább csak ürügy lenne”. Mert ennek a „Kolozsvár—Budapest—Milánó háromszögében” eltelt évtizednek „látszólag én lehetek csak a főszereplője — mondja az író — valójában azonban inkább a légkör, környezet, a sorsfordulatok ritmusa az, ami értelmet ad annak, hogy megörökítsem a mindennapokat”. S ez a visszahúzódoó szerénység a könyv egyik legrokonszenvesebb vonása; egyik értéke is.

A „hősködés” — írói értelemben — talán mutatósabb lett volna; és igaz, nem éppen örömmel, de azért mégiscsak megértette volna az olvasó, ha a szerző-főszereplő a darabban főhőst csinál magából. A *Kutatóárokban* azonban szó sincs ilyesmiről. Az író mindvégig „egy marad a többiek között”; s amit ezzel a mértéktartással veszíteni látszik a réven, bőven megnyeri a vámon: sikerül nagyon pontosan és hitelesen érzékeltetnie azt, hogyan történik meg velünk a történelem, anélkül, hogy tudnánk, hogy történelem történik meg velünk. Döntő eseményeknek válik a véletlen jóvoltából tanújává vagy másokkal együtt szereplőjévé: megannyi alkalom a „föllépésre”, a maga szerepének „megemelésére”, akár tanúként, akár szereplőként, saját jelentőségének a fokozására, esetleg talán csak az elbeszélés hangjának följobb hangolásával; de itt csupa olyan alkalom, amit az író elmulaszt, és el is akar mulasztani, igen jó ízléssel, okos mértéktartással, nem utolsó sorban a lelkiismeretes — és ugyanakkor történész — író tárgyilagos felelősségtudatával. Példa rá a kolozsvári forradalmi napok lebilincselően megírt története (ahol a szerző, ritka mérséklettel, sehol egy jottányival sem túlozza a maga szerepét, ellenkezőleg, minden sorában ügyel az arányokra); példa rá a „királypuccs” elbeszélése, vagy a különítményesek kifüstölésé a Britanniából; példa rá a fasiszta hatalomátvétel leírása a milánói részben.

A sok névkezdőbetűs rövidítés itt-ott kicsit zavarja az olvasót, nem mindig igazodik ki a monogrammmok közt; kárpótlásul néhány emlékezetes portrét kap. Ezek sem amolyan írói „bravúrdarabok”; ezek is inkább történetírói becsvágygal készültek, az effajta „jellemrajzok” stílusában, vagy az eseményekből bontakoznak ki, a személyes ismeretség hitelével. Ilyen mindenekelőtt az Anya nagyszabású alakja, ilyen az Apa regényalaknak is kitűnő figurája (mögötte a pompásan megidézett városi világgal), ilyen a diákkorból egyik-másik piarista tanár portréja, vagy Gombocz Zoltán rejtélyes, démoni figurája (mintha csak E. T. A. Hoffmann valamelyik regényéből lépett volna ki); ilyen a kolozsvári Nemzeti Tanács napjaiból a szolgálatra becitált főispáné, vagy későbből, egy milánói találkozás és kalauzolás emlékeként Bámfy Miklóse, meg az akkori, kispapka földművelésügyi miniszteré, a kedves, szerény Mayer Jánosé.

Van néhány nagyon jó „tömegjelenete”; azért jók, mert nem fölülről és nem kívülről ábrázolja őket, hanem tanúként-résztevévként a tömeg pere-mérő; nem mint tudatos, aktív szereplő (aki visszamenőleg megajándékozna magát ezzel a „tudatossággal”), hanem inkább úgy, mint aki az események-ben a többiekkel együtt sodródik, vagy éppen véletlenül belesodródik vala-mibe (az előbbire példa a kolozsvári forradalom, az utóbbira a milánói fa-siszta hatalomátvétel). És jónak, hitelesnek érzi az olvasó (éppen ezért érdek-lődéssel, figyelemmel követi) a háború utáni Pest zűrzavaros életének, a „ví-ziószerű” gazdasági életnek az ábrázolását, ezt az egész nyüzsgő, gyanús, vak-merő, hazárdör bankvilágot, szűkösségeivel és lehetőségeivel, grundolásaival és kockázataival: itt is minden „első kézből” való: élmény és tapasztalat. S ugyanezt mondhatni a milánói bankfiók miniatűr magyar világáról is.

Ami a „hős” intellektuális, és írói útját-fejlődését illeti: abból kevesebbet kapunk, részben talán annak a feszélyezettségnek a következtében is, ami az író szemléletét visszatarthatja a túl bizalmas és túl szeszélyes — à la Rousseau való — közlésektől. Néhány utalás, néhány irodalmi emlék és élmény, de többnyire minden lírai hangolás nélkül; a *Kutatóórok* nyilván inkább készült „történelemnek”, mint írói *Entwicklungsromannak*. De ez érthető és termé-szetes így; az író éberen ügyel rá, nehogy bárhol is anakronisztikussá váljék, és a megidézett múltba az idő más, későbbi, frissebb rétegeiből keverjen anyagot. Ez a tíz év ugyanis végeredményben, kényszerűleg felemás élet, olyan emberé, aki író akar lenni és közben kénytelen java idejét és erejét a Bank sivár taposómalomban tölteni és pazarolni (erről is van néhány keserű mondat a könyvben); egyelőre nem „irodalmi” élet, nincs is kapcsolata az irodalom vérkeringésével, életritmusával. A „belépés” már egy későbbi sza-kasz és későbbi kötet anyaga.

(Rónay György)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Szabó Júlia könyve Henri Rousseauról. A *Corvina* kiadó „A művészet kiskönyvtára” sorozatában nemrégiben kis monográfia lá-tott napvilágot — Szabó Júlia művészettörténész tollából — Henri-Julien-Félix Rousseau-ról (1844—1910), az egykori fiáncról, a modern festészet Fra Angelicójáról.

Az élvezetes stílusú, tömör tanulmány hűen és élettellejesen állítja elénk Rousseau-t, az embert (aki bár „ravaszul küzdött a sikerért”, mégis szere-treméltó, vonzó egyéniség volt) és a „Vámos” művészetét, amelyben naivitás és magasrendű artisztikum, sutaság és nagyszerű kompozíciós érzék egyesül, s amelyet gazdag és bizarr képzelőerő jellemez. Szabó Júlia arról a befolyásról is megemlékezik, amelyet baráti köre gyakorolt Henri Rousseau-ra. (A mű-vész barátai közül a botrányhős író: *Alfred Jarry* hatása volt a leglényegesebb; „az ő költészete szabadította fel Rousseau fantáziáját”. A mester le is fes-tette — az ugyancsak lavalai születésű — Jarryt, a portrét azonban az ábrá-zolt sértődöttségében megsemmisítette, — talán azért, mert azon egy *kamé-leon* is látható volt...)

Szabó Júlia munkája kitűnő képelemzéseket is nyújt (Pierre Loti író portréja, Juniet apó kocsija stb.), és érdekes szemelvényeket a művész írásai-ból, valamint a róla szóló kritikákból, nyilatkozatokból. Ezekből kitűnik, hogy a nonfiguratív festészet úttörője, az orosz *Vaszilij Kandinszkij* is megkülön-böztetett tisztelettel viseltette Rousseau művészetét iránt, és hogy *Auguste Re-noir* is híve volt a Fiánc munkásságának: Rousseau egyik képét Raffaelló-nak a Louvre-ban őrzött, „A szép kertész” címen emlegetett Madonnájához hasonlította a nagy impresszionista mester.

A szerző megemlékezik arról a díszvacsoráról, amelyet 1908-ban Picasso és barátai (Braque, André Salamon, Apollinaire, Marie Laurencin, Gertrude Stein stb.) rendeztek Rousseau tiszteletére a tréfásan Bateau-Lavoir-nak („Ha-jómosoda”) nevezett Montmartre-i festőműteremben. „Az itt egybegyűlt mű-vészek és írók olyan ünneplésben részesítették az idős Rousseau-t, amilyent kevés festő érhet meg életében. Dalokat énekeltek, verseket rögtönöztek mű-vészetéről, trónusra ültették, áhítattal hallgatták kis hegedűjén előadott zene-számaikat, s ha kicsit nevettek is rajta, — lelkesedésük őszinte volt.”

E bankett óta eltelt hatvan esztendő, s mi — az utókor — ugyanúgy vagyunk Rousseau-val, mint annakidején a „Hajómosoda”-beli összejövetel vendégei. Kicsit mosolygunk azon az ötletén, hogy egy III. Napóleon-korabeli bordóvörös kanapét helyez bele egy őserdei kompozícióba, — derülünk esetenül ugráló, kacskias bajszú futballistáin és az 51-es számú üteg együgyű tekintetű tűzéirel festett csoportképén, — vidulunk hosszú és ünnepléses kép-címein („A Szabadság angyala meghívja a művészeket a Függetlenek Szalónjának 22-ik tárlatára”, „A külországok képviselői megérkeznek — a béke jegyében — a Francia Köztársaság üdvözlésére” stb.), de lelkesedésünk őszinte és maradéktalan, ha a hajdani Vámos olyan remekműveire gondolunk, mint a prágai „Önarckép palettával és ecsettel”, „A háború”, „Az álom”, „A kígyóbüvölő”, „Az alvó cigányleány oroszlánnal”, „A költő és műzsája” vagy a szürrealizmus vezető egyéniségének, André Bretonnak gyűjteményébe került nefelejcses-gyümölcsös csendélet. E képek a századforduló európai festészetének büszkeségei közé tartoznak, s méltán váltották ki Apollinaire hódolatát, aki „a szegény öreg angyal”, „a pompázatos és gyermeki öregember” piktúráját „a legkülönösebbek, a legmerészebbek, a legvarázslatosabbak” közé sorolta.

* * *

Bálint Endre kiállítása. Az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban — Mucsi András művészettörténész hozzáértő, finom rendezésében — a Biblia-illusztrátorként is kiemelkedő festőművész: *Bálint Endre* munkáiból nyílt szép kiállítás a közelmúltban. Bálintról azt írja az új „Művészeti Lexikon”, hogy „szürrealista stílusban dolgozik”, „Vajda Lajos hagyományainak követője” és „népi motívumokat metamorfizál.” Mindez igaz ugyan, e mondatokból azonban kisiklik a lényeg: az tudniillik, hogy Bálint nemcsak a szentendrei festőcsoportnak, de mai piktúránk egészének is egyik legtartalmasabb mestere; „született lírikus” (*Hamvas Béla*), akinek szokatlan formátumú, ütött-kopott hulladéklecekre festett, érzékenny, melankólikus koloritú képei átható erővel sugározzák a művész sejtelmes álmait, derengő vízióit, elégikus, olykor misztikus hangulatait.

Picasso egyik 1926-os levelében olvassuk: „A művész értse a módját, hogyan kell teljesen meggyőznie a szemlélőt költészetének igaz voltáról.” Bálint Endre érti ennek a módját; olyan festményei, mint az esztergomi múzeumban látott „Csodálatos halászat”, „Groteszk temetés”, „Roueni jelenés”, „Egy régi udvar”, „Vam Gogh éjszakája”, „Halál Firenzében”, „Rezeda Kázmérhoz”, „Mágikus éjjel Szentendrán” — az újabb magyar festészet emlékezetes, rendkívül jelentős darabjai közé tartoznak. (D. I.)

ZENEI JEGYZETEK (Egy hangversenysorozat és az évad lezárása.) A Zeneakadémia kistermében rendezték az évad utolsó bérlet-sorozatát, és már az első este bebizonyította, hogy ez a helyiség a hangversenyezésre — akusztikai okok miatt — teljesen alkalmatlan. A fafűvők hangja eltűnik, a vonósoké felerősödik, s kiváltképp a kompozíciók belső egyensúlya bomlik meg, az egész alkotás összefüggéstelen masszává változik. Pedig régen hirdetett az Országos Filharmónia ilyen népszerű bérlet-sorozatokat, mint épp ez volt. Egyébként alig van lehetőség Bach csodálatos Brandenburgi versenyjeinek meghallgatására, s a választott modern alkotások is nagyon sok érdekességet ígértek. A Brandenburgi versenyek sorozata azt is igazolta, milyen kiváló hangszeres művészek játszanak az Állami Hangverszenekarban. Egyetlen versenymű szólisztikus megoldásai sem jelentettek nehézséget, még a kürtösök is kiválóan helytálltak.

Ezúttal a sorozatnak egy magyar vonatkozású darabjáról, Veress Sándor oboára és vonószenekarra komponált Passacaglia concertante című alkotásáról szólnánk, amely plasztikus képet adott erről a kiváló mesterről és ugyanakkor arra is figyelmeztetett, hogy műveit illenék idehaza nagyobb számban is előadni. (A Passacaglia tizenötésztendőes késéssel került közönségünk elé.) — Veress Sándor, aki 1907. február 1-én született Kolozsvárt, elsőnek próbálkozott

a magyar zene két legnagyobb alakját, Bartókot és Kodályt túlhaladni, olyan vonatkozásban, hogy zenei eszközeit kettejük eredményeinek szintéziséből akarta kialakítani. „Mindamellett — írja Veress Sándorról szóló útmutató tanulmányában Demény János — koncentrált, jeges tárgyilagosáig sűrített intellektuális művészetének ellenpontosító stílusa biztosította zenéjének egyéni hangvételel.” Ilyen kidolgozott, önálló utakra kész egyéniséget tükröz 1931-ből való Trió oboára, klarinétra és fagottra, amely nemcsak a szerző kivételes hangzásérzékéről árulkodik, hanem a népdal akkor szinte természetes ihletéséről is. A második világháború véres eseményei érlelték meg művészetének talán mindmáig leghatalmasabb darabját, a Szent Agoston psalmusa az eretnekek ellen című alkotást, amelyet Babitsnak az Amor Sanctusban található fordítása alapján zenésített meg. Demény János idézett tanulmányában figyelmeztet ennek a műnek akkori aktualitására, arra a mindent lebíró művészi feladatvállalásra, mellyel Veress ki akarta fejezni az „igazságot”. Később Svájcban telepedett le, s a zenei világ egyik legkiemelkedőbb alkotóművésze lett. Klee-fantáziáját, melyet 1951-ben komponált két zongorára és zenekarra, Ilse von Alpenheim és a szerző mutatta be Doráti Antal vezényletével. Zongoraversenyét a Bartók életrajzokból is jól ismert Paul Sacher oldalán játszotta első ízben. Vonósnégyeskonzertjének bemutatóján a Végh-vonósnégyes működött közre.

Zenei anyagát kétségkívül átformálta valamelyest a dodekafóniával való találkozás (ez a szerkesztésmód a Passacagliában is feltűnik), de formálásának legmélyén máig hű maradt a magyar népdal ihletéséhez, mely ma is elő-előbukkan, néha csak mint öntudatlan ritmus- és emlékkép, máskor tudatosan megválasztott minta formájában. Erre a szándékos vagy szándék nélküli kettségre utalhatott, amikor ezt írta: „egészen új utakon járok, amely további munkámra elhatározó befolyással lesz, mert nagy távlatok nyíltak előttem”. Hadd tegyük mindjárt hozzá, a Passacaglia valóban nagy távlatokat sejtető alkotás, különösen megragadó benne az anyag egységessége és összehangolt-sága. A rendkívül nehéz oboaszólamot virtuóz egyszerűséggel adta elő Veres István, s Lehel György, az est karmestere is észrevehető lelkesedéssel vezényelte a bemutató előadást. S mi csak azt sajnálhattuk, hogy a kiváló zeneszerző működéséről nincsen részletesebb alaposabb képünk, s nagy műveinek bemutatása egyre késik.

Ugyanezen az estén egy másik „modern” alkotás Honegger tépelődő, lírikus II. szimfóniája is hatalmas sikert aratott, pedig a zenekar és a karmester dolga a jelzett nehézségek miatt nem volt könnyű!

Zubin Mehta megbetegedése miatt Bach h-moll miséjének Ferencsik János vezényelte előadása lett az évad utolsó hangversenye. Ünneptélyes várakozás előzte meg ezt az estet, ami érthető, hisz Bach monumentális remeke elég ritkán hangzik fel, megszólaltatása pedig minden alkalommal a vallásos ihletésű zene diadala. Ferencsik János ezúttal inkább a mise szemlélődő vonásait hangsúlyozta, s mintha csak megérezte volna, hogy a máskor oly szépen muzsikáló Budapesti Kórus érezhető indiszpozícióval és fáradtsággal küzd, a kórustételek helyett a szólisták és a zenekari részek mondanivalóját emelte ki. A Hangversenyzenekar kiválóan oldotta meg elég nehéz feladatát, és a szólistagárda (Werner Mária, Sándor Judit, Barlay Zsuzsa, Réti József és Útö Endre) is tökéletesen helyt állt.

(Néhány gondolat az egyházi zene ügyéről.) A napokban hallottuk a hírt, hogy megérkezett hangszalagon Tamás Alajos Ifjúsági miséjének Kunrad Kvam vezényelte felvétele, mely tavaly decemberben hangzott el egy rádióadásban, és akkor több mint kétszáz állomás közvetítette. A külföldi lemezfigyelőkből ugyancsak mostanában értesülhettünk a Missa criola (délamerikai népi és beat-elemek vegyítésével dolgozza fel a hivatalosan jóvá hagyott zeneszöveget), a Missa luba (bantu népdalokra és táncokra való ritmikus zenét illesztett misévé P. Guido Haszen ferences), a Missa flamenca (ez nem liturgikus kompozíció, hanem népies versek megzenésítése) és az úgynevezett Missa mozarabe szinte elképesztő sikeréről. Valamennyi a lemez-

piacok „slágere” lett. (Tudomásunk szerint Tamás Alajos miséjének lemezfelvételéről is megkezdődtek az eszmecsereék.) Ez a rendkívüli siker az egyházi zene megújítását is jelenthetné bizonyos vonatkozásban, ám az újonnan megjelent római „Utasítás” szabályai szerint a legtöbbször alkalmazott hangszerek nem felelnek meg templomi használatra. Az „Utasítás” szerint a lelkipásztor engedélyével elhangozhat a kórus előadásában misetétel vagy motetta (lásd Medvigy Mihály: *A legújabb utasítás a templomi zenéről* című naplócikkét a *Vigília júniusi számában*), nem szabad azonban a szentmiséken teljesen kikapcsolni a nép énekes részvételét.

Több karnagyban, kórusvezetőben vetődik fel állandóan a kérdés, vajon elegendő-e ez a templomi kórusok foglalkoztatására, és indokolja-e fenntartásukat. Azt mindenestre aggodalommal halljuk, hogy több helyen elbocsájtják a kórusokat, illetve a létszámuk aggasztóan csökken. A magyar kóruskultúra és az egyházi kórusok nagy múltja miatt is megoldást kellene találni arra, hogy zenei művelődésünk e lelkes munkásai a jövőben is megfelelő működési területet találjanak. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. „Hatalmas erőt tartunk a kezünkben; ez az erő az emberek millióinak értelmére és érzelmére hat, befolyásolja a cselekedeteket: ez az erő a filmművészet,” — írta Szergej Bondarcsuk. Legújabb, nyolcórás filmjét, a *Tolsztoj-regényből* készült *Háború és békét* teljesen ennek az erőnek szolgálatába állította. Nemcsak a kiszámítottan lassú lélegzetvételekkel dolgozó rendezői ritmusról van szó, hanem a hagyományos, klasszikus tartásokba készített színészi játékmód tanúskodik ennek az erőnek feltétlen alkalmazásáról, hanem az is, hogy a modern filmtechnika már-már abszolút vizuális és hallucinatív hatást keltő eljárását alkalmazta hozzá. A panoráma-film, összekapcsolva az említett rendezői módszerrel, a megszokotthoz alkalmazkodott nézőre valóban lenyűgöző hatást gyakorolhat. A közel félnapos játékidőből eredő időbeli „inercia” saját képére formálja a szemlélőt, és maradéktalan lehetőséget nyújt számára ahhoz, hogy teljesen alávesse magát a rendezői szándékknak. Ebben a panorámiikus eszközöknek, a minden oldalról érkező hanghatásoknak és az egész nézőteret jóformán befőtő, hatalmas földrajzi egységet is átfogni képes főlvételeknek jelentős szerepük van.

Bondarcsuk a mai szovjet filmművészet legismertebb egyénisége. A szintézisre hajló művész típusa, aki talán azzal is hangsúlyozza ezt a klasszikus, egységre törekvő hajlamát, hogy színészt és rendezőt egyesít magában. 1920-ban született, 1945—48 között végezte el a főiskolát. Meglepően rövid idő alatt emelkedett a vezető rendezők sorába. Szemlélete a realizmusra jellegzetes, szándékos emberközpontúság. Nem a saját esendőségével vívódó, relatív igazságoktól körülülvett egyén kérdése foglalkoztatja; az ő szemében ez a szemlélet hiteltelenséget jelent és kételkedést, ami megakadályozza a valósággal köntendő szükségszerű megegyezést. Inkább olyan típusokat teremt, akiknél a statisztikai fontosság és a tudatos megfontolás játsza a döntő szerepet, hogy általuk végleges, a társadalom számára hasznos válaszokat kapjon a fölött kérdésekre.

Filmjeiben a kérdésközpontúság és válaszadás hagyományos, jól ismert arányait alkalmazza. Az *Othello* (1955) vagy az *Emberi sors* (1959) talán a legjellegzetesebb példái ennek. Az egyénben dúlító általános szenvedélyek, a tragédiába torkolló emberré válás foglalkoztatta, vagy pedig a szenvedésekkel telt emberi élet és a társadalmi haladásba vetett hit békéltető hatása.

Tolsztoj regényéhez is azért fordult, hogy a széles társadalmi-történelmi körképen belül a jellegzetes személyiségek sorsában az emberi élet és a haladás folytonosságát ábrázolhassa. Az ilyen szándék, összekapcsolva a realista igényekkel természetesen vezet el a monumentális megformáláshoz. A hatalmas arányok sikeres technikai összefogása már eleve lehetővé teszi, hogy a fölött művészi kérdések és a rájuk adott válaszok fokozatosan kizárják a kétségeket, és a mű befejeztével megnyugtató, örökérvényű válaszokhoz jussanak. A válasz már nem is a nézőben fogalmazódik meg; az ábrázolás részletbe menő, tipikusan tekintett másolatában és a film nyolc órás epikus sodrásában mindent közölnek, ami egy hosszalbb prózai szövegben elmondható.

Jellegetessé ezt az ábrázolást *Bondarcsuk* egyénisége teszi. Mértéktartó szempontjaiban ugyanis valami alázat is rejtőzködik, s mert mondanivalójával nem lépi túl az örökérvényű igazságok világát, elkerüli, hogy filmje túl át-látszó és egyszerű legyen. Valójában ott juttat még eszünkbe valamit, ahol medítál, ahol hosszú, egyetlen képsorokkal érzékelteti az egyén zavarát és töprengéseit, melyeket előbb-utóbb ugyan föl kell oldania a kellő válaszáadás érdekében, de ahol az adott percekben úgy fest, mintha saját megfontolá-soktól független emberi énjét realizálná. Ekkor ugyanis *Tolsztoj* szólal meg hűségesen. Ilyen pontja a filmnek Andrej Bolkonszkij töprengése az auster-litzi csata előestéjén, vagy Pierre Bezuhov elesettségének pillanatai. Egyéb-ként is jobb lett volna, ha bőségesebben alkalmazzák a regény szövegét: a film úgyis regényszerű, képekkel elmondott szövegillusztrációvá vált, a nyolc órás időtartam és a monumentális realizmus pedig nem tette lehetővé a mai filmformanyelvet. A narrátor által elmondott szöveg legalább többet adott volna a regényből.

A panoráma-film valójában ugyanolyan eszköz, akár a többi. Lehetne vele úgy is filmezni, mint ahogy azt a *Vihar kapujában* című japán filmben tették, vagy ahogy azt például *Fellini* csinálja. A művészek egy részét, s bi-zonyára *Bondarcsukot* is a feltétlen biztonságra törekvő hajlam vezette az erő-teljes, monumentális kifejezési eszközökhöz. A négyrészes *Háború és béke*, amelyből egyelőre az első részt mutatták be nálunk, a maga időbeli terjedel-mével kétségtelenül a filmművészet meglévő, epikus lehetőségeit aknázza ki.

(Ungváry Rudolf)

ÉLET, TUDOMÁNY ÉS IRODALOM MÚLTJA ÉS JELENE PÉCSETT.

Az évezredes múltra visszatekintő baranyai város történetének és jelenlegi életének néhány fontos eseménye találkozott össze sajátos módon az évszám-ok tükrében. Az idén fejeződtek be a végső munkálatok a város új, leg-maibb és célkitűzésében a jövőt szolgáló nagy létesítményén az egyetemi kli-nika nyolcemeletes palotáján. Éppen 600 évvel azután történt ez, hogy *Nagy Lajos* 1367-ben megalapította az első pécsi egyetemet és 900 évvel azután, hogy *Boldog Mór* pécsi püspök megírta az első magyar legendát, amelyben a két híres zoborhegyi remetének *Zoerard*-nak vagy magyar nevén *András*-nak és tanítványának *Benedeknek* életét dolgozta fel.

Boldog Mór még *Szent István* korában került a pécsi püspökség élére és 36 évig kormányozta az egyházmegyéjét. A szentéletű főpapról keveset tudunk. Azt jegyezte fel róla a krónika, hogy *Szent Imre* nevelője volt és ő volt az, akit a hű tanítvány hét csókkal illetett. Mint püspököknek, legfőbb érdemének azt tartják, hogy nagyszámban nevelt magyarszármazású papokat püspöksé-gében. Püspökségének idejére esett a pécsi székesegyház első két tornyának leégése 1064-ben, amelyet a *Bécsi Képeskrónika* ezekkel a drámai mondatok-kal örökített meg: „Akkor, a *Szent Fábiam* és *Sebestyén* ünnepén, amikor is *Salamon király* és *Géza herceg* egymással békét kötött, a pécsi *Szent Péter székesegyházban* is mind dicsérték *Istent* és a békét. De a következő éjjel mind az egyház, mind a hozzá ragasztott paloták egyszerre lángba borultak és a falak összedőltek. Mindenkit ijedség fogott el a tornyokból lezuhanó ha-rangok rettenő robbanása és a lángok csapdosása között és senki se tudta, hová forduljon...”

Boldog Mór, az írással is foglalkozó szentéletű püspök azonban sem erről, sem más korabeli történelmi eseményről nem számol be, noha mint közjogi személyiség azokban tevékenyen résztvett, hanem csak a két szerény, cse-nességben és imában élő szerzetes életének történetét hagyta örökül híveinek. S a késői utódok mindmáig ezzel az énekesverssel emlékeznek meg róla a *Boldog Mór litániákon*:

„Áldd meg meggyédet,
Ifjú s véneinket,
Kérv békességet népednek,
Pécsi híveidnek.”

A nagy püspök emlékét kápolna is hirdeti majd. Tíz esztendeje ugyanis, az uránváros keletkezése idején, a roppant területű *Pius plébánia* egyik buzgó

asszonykivője — aki egyébként névtelenül kívánt maradni — kertes családi házát és szép gyümölcsös kertjét egy kápolna építésére adományozta azzal, hogy a kápolnát Boldog Mór tiszteletére emeljék, és hogy az akkoriban épülni kezdő és egyre népesebb uránváros hívei is kellő lelki gondozásban részesülhessenek. Az adományozó terve megvalósul majd, bár nem eredeti helyén, mert városrendezési okokból az építendő emlékkápolna helyét a városrész alkalmasabb és legkiemelkedőbb pontján jelölték ki és ide is telekkönyvezték.

Háromszáz évet előre ugorva, 1367-ben ismét jelentős esemény színhelye Pécs, amely már akkor is igazi város volt, iskolával, kórházzal, kézműves műhelyekkel. Részben ennek is köszönhető, hogy Nagy Lajos király választása éppen Pécsre esett, amikor egyetemet kívánt alapítani. Az egykori pécsi jogakadémia tanára Késmárky István jegyezte fel erről az intézményről: „Azt az első egyetemet nemcsak a város kapta 1367-ben, inkább az akkor már hét éve halott püspöke, Henrici Miklós, akinek neve igazolja, hogy ő is olasz származású volt, akárcsak Anjou Lajos és vele harcolt Nápolyban. A közös harcból mély barátság lett és Henrici Miklós fegyvertársból a király tanácsadója. E tanácsadás tette lehetővé Henrici Miklós sok érdemes püspöki alapításait, építkezéseit stb. Ő maga életében a szerzetesi szegénységet gyakorolta; fellejegyzték róla, hogy vállán hordott a 'szegényeknek fát, amelyet ő maga vágott a Mecsek erdőiben számukra.' Ez a Henrici Miklós halálát érezvén, örökségül hagyta királyi harcostársának, hogy „miután fiúörököse nincsen, gondoljon a tudománytalan magyar ifjakra, akik ezerszámra kóborolnak az országban és pénzzel teli erszény, meg kellő várbírtok híján nem gondolhatnak Bologna, Bécs vagy Prága tudományt osztó főiskoláira. Legyen tehát királyi joga és gondja, hogy mielőbb magyar főiskola emeltessék, s ez a főiskola emeli és hirdeti majdán az Anjou ház érdemét”. Pécs város történése Haas Mihály pedig azt jegyezte fel, hogy: „Az általánosan ismert közmondás, hogy 'németnek Bécs, magyarnak Pécs' éppen a pécsi egyetem felállításának idején hangzott el először és pontosan I. Lajos király szájából, aki éppen 1367-ben jelentette ki, ha a németnek Bécsben van, a magyarnak Pécsen legyen főiskolája.”

Komoly tanulmányban dolgozta fel az egyetem alapításának történetét Petrovits Ede a pécsi egyházmegye történésze. Tőle tudjuk azt is, hogy az egyetem alapításában Nagy Lajosnak nagy segítsége volt Vilmos püspök, a kancellistája, aki javadalmával is hozzájárult a főiskola alapításához. Etekinetben olyan bőkezűséggel járt el, hogy az alapítást engedélyező V. Orbán pápa még sokallotta is. Ez az első pécsi egyetem sajnos rövid életűnek bizonyult.

Annál inkább remélhetjük, hogy Pécs mostani egyeteme mind jobban virágozni fog. A fejlődés terén jelentős állomás a már említett egyetemi klinika Gáboros Lajos építészmérnök alkotása, amelynek építési költségei kétszázmilliót tettek ki. Belső berendezését a makói egészségügyi berendezéseket gyártó vállalat szállította s az épületet Török Jánosnak, a pécsi porcelángyár fiatal keramikusának a város színeiben, kékben és sárgában tartott művei díszítik. Ez az új pécsi látványosság a régi város belső területétől kissé távolabb, de lenyűgöző fellegvárként magasodik ki az egyetemi negyedből. Az életet szolgálja a magyar egészségügyi tudománynak ez a nagyszerű palotája, amelynek kórtermei négyszáz ágyat foglalnak magukba, osztályai a legmodernebb felszereléssel készültek és fél emeletet tölt be a külön orvostudományi könyvtár.

A toronyház töretlen biztonságot sugárzó síma falaival, csillogó ablak-soraiival, nyolc emeletének zöld mezőkre emlékeztető üvegcsempe borításával méltó folytatója a város történelmi emlékü és számontartott szépségeinek és harmónikusan illeszkedik bele a szép pécsi tájképbe. Az épület folyosóiról kitekintve a látogató egyszerre láthatja a dóm annyira jellegzetes zöld tetőzetét, a dzsámi kupoláját, a keleti hegyvonulatból kimagasló kokszolót és az eröműt, a bányák alknáinak tornyait, a jakabhegyi uránérc-üzemek feldolgozó műhelyeit, a széles utcákkal és terekkel, levegős házakkal épített és szinte új világot jelentő uránvárost, majd mindezeket túl a köröskörül elterülő gazdag baranyai mezőket és a Mecsek erdő borította lankáit. Így találkozik szép összhangban a múlt és a jelen, és a jövő is.

(Dénes Gizella)

S O M M A I R E

István Vida: Le procès d'Erasmus — Présentation moderne de la foi catholique (élaboration du Secrétariat des non-chrétiens) — *János Hajdók*: Poème — *Gyula Prokopp*: La bague à cachet du roi Louis II. — *Zsuzsa Beney*: Poèmes — *Szeffi Bohuniczky*: Monument historique de Veszprém (nouvelle) — *Heinrich Böll*: Le moine et le brigand (pièce radiophonique) — *Vid Mihelics*: Idées et faits (Eut et sens de „l'année de la foi”) — *Tamás Nyíri*: Le petit sentier (Les litanies sont elles surannées?).

JOURNAL: Commémoration de Barnabás Holenda (*Kamill Borbély*) — Instruction sur le mystère de l'eucharistie (*Polikárp Radó*) — Encyclique sur le célibat des prêtres, décret sur le diaconat (*V. M.*) — Journal du lecteur (*György Rónay*) — Beaux-arts (*I. D.*) — Chronique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Passé et présent de la vie, de la science et de la littérature à Pécs (*Gizella Dénes*).

Informations sur la couverture

LE PROCÈS D'ERASME

par István Vida

L'auteur de l'étude commémore le cinq centième anniversaire de la naissance du grand humaniste. Il ranime la discussion engagée pendant des siècles sur les ouvrages d'Erasmus, les critiques contradictoires, et souligne celles qui, à notre époque et particulièrement après le IIe Concile du Vatican, ont rendu Erasmus de nouveau actuel, et considérablement augmenté sa popularité. L'auteur constate qu'en Erasmus le catholicisme le plus pénétrant s'est réalisé, comme une rare union de la fidélité à l'Eglise et du sentiment universel. Un pluralisme délié se dégage de ses pensées. Sa pensée, son caractère, son âme créent une synthèse entre les antithèses de l'Evangile et du classique, de la bible et de la théologie, de la patristique et de la dogmatique, du doute et de la soumission, de l'unité et de la tolérance, du rationalisme et du spiritualisme, de l'Eglise et du monde. On a comparé Erasmus aux plus différentes grandes figures de l'esprit, mais à l'avis de l'auteur la place du catholique Erasmus doit se situer près de celles de St Jérôme, de St François de Sales, de Newman et de Jean XXIII.

LE PASSÉ ET LE PRÉSENT DE LA VIE, DE LA SCIENCE ET DE LA LITTÉRATURE À PÉCS

par Gizella Dénes

Quelques importants événements de la vie actuelle et historique de Pécs, ville au passé millénaire située dans le comitat de Baranya, se sont rencontrés de façon toute particulière, à l'égard des millésimes. Cette année, la construction du nouvel établissement le plus moderne destiné à la réalisation des objectifs de l'avenir, celle de l'édifice de huit étages de la clinique de l'Université a

été achevée. C'est arrivé juste 600 ans après la fondation de la première université de Pécs par le roi Louis le Grand, en 1367, et 900 ans après la parution de la première légende hongroise, dans laquelle l'évêque de Pécs le bienheureux Mór écrivit la vie de deux ermites du mont Zobor: Zoerard c'est à dire András, en hongrois, et de son disciple Benedek.

Le bienheureux Mór, accéda à l'épiscopat de Pécs du temps du roi Saint Etienne, et administra le diocèse durant 36 ans.

Il ne nous est resté que peu de données sur la vie sainte du prélat. La chronique relate qu'il fut le précepteur de Saint Imre et que c'est lui fut embrassé sept fois par son élève reconnaissant. En sa qualité d'évêque, on considère comme son plus grand mérite d'avoir élevé un grand nombre de prêtres d'origine hongroise dans son diocèse. Une chapelle commémorera bientôt le grand évêque. En effet, il y a dix ans une pieuse paroissienne qui désire garder l'anonymat, de la paroisse Pius au très vaste territoire fit don de sa maison de famille entourée d'un jardin et de son beau verger pour y ériger une chapelle en l'honneur du bienheureux Mór, afin que les fidèles toujours nombreux de la ville de l'uranium en pleine expansion soient aussi pourvus des services religieux appropriés. Le projet de la donatrice sera réalisé, bien qu'à un autre endroit que celui qu'elle avait désigné, car, pour des raisons d'urbanisme, l'emplacement de la chapelle commémorative a été fixé dans un quartier de la ville plus propice et plus élevé, où il a été enregistré au cadastre.

300 ans plus tard, en 1367, Pécs alors déjà devenue une vraie ville pourvue d'école, d'hôpital et d'ateliers artisanaux, fut de nouveau le théâtre d'un important événement. C'est en partie à cela qu'est dû le choix du roi Louis le Grand désignant Pécs lorsqu'il voulut fonder une université.

L'évêque Vilmos, chancelier du roi Louis le Grand lui apporta un grand secours en participant à la fondation de l'université par ses propres appointements. A cet égard, il se montra si généreux que même le pape Urbain II qui avait autorisé la fondation, le trouva exagéré. Malheureusement, cette première université de Pécs ne fut pas de longue durée.

Mais nous pouvons d'autant plus espérer que l'université actuelle de Pécs prospérera. La clinique de l'Université, oeuvre de l'architecte Lajos Gádoros, que nous avons mentionnée, constitue une phase importante du développement. Les frais de construction se sont élevés à deux cents millions de forints. Son aménagement intérieur a été fourni par l'entreprise d'installations sanitaires de Makó, et le bâtiment est décoré par les oeuvres de János Török, jeune céramiste de la fabrique de porcelaine de Pécs exécutées en jaune et bleu, couleurs de la ville. Cette nouvelle curiosité de Pécs s'élève un peu loin de l'ancien territoire de la cité, mais le bâtiment s'élève comme une forteresse imposante au dessus du quartier universitaire. Ce magnifique palais de la science thérapeutique hongroise dont les salles contiennent 400 lits, dont les services sont équipés de la façon la plus moderne et dont la bibliothèque médicale spéciale occupe la moitié d'un étage, est au service de la vie.

Avec ses murs lisses reflétant une sécurité sans failles, ses rangées de fenêtres brillantes, le revêtement de faïence vitrifiée de ses huit étages rappelant les champs verdoyants, l'immeuble-tour s'ajoute aux beautés de mémoire historique bien connues de la ville et s'intègre harmonieusement au beau paysage de Pécs. Depuis les couloirs de l'édifice, le visiteur découvre à la fois la toiture verte si caractéristique de la cathédrale, la coupole du djami, la cokerie et la centrale émergeant de la chaîne de montagnes de l'est, les tours des puits des mines, les ateliers des usines de Jakabhegy qui traitent le minerai d'uranium, les larges rues et les vastes places parsemées de maisons aérées de la ville de l'uranium qui constituent pour ainsi dire un monde nouveau et, tout autour, la riche campagne de Baranya et les pentes du Mecsek couvertes de forêts. C'est ainsi que dans une belle harmonie se rencontrent le passé, le présent, et aussi l'avenir.

COMPTES-RENDUS ET CRITIQUES

Dans la partie littéraire de la rubrique de la critique, György Rónay parle de l'autobiographie de László Passuth, écrivain très populaire bien connu à l'étranger. — Dans la rubrique des beaux-arts Iván Dévényi parle de la monographie de Henrik-Julien-Félix Rousseau par Julia Szabó qui vient de paraître aux éditions Convina. Il fait aussi un chaleureux éloge d'Endre Bálint, peintre et illustrateur hongrois, revenu au pays après avoir séjourné plusieurs dizaines d'années à Paris. — László Rónay, qui dirige la rubrique musicale, rend compte des concerts qui ont terminé la saison à Budapest, et exprime quelques idées au sujet de la musique religieuse que la réforme liturgique a sensiblement touchée, particulièrement en Hongrie où, surtout en conséquence de l'activité de Zoltán Kodály, la culture des chœurs religieux est extrêmement développée. Selon l'avis de l'auteur, il faut chercher une solution pour que les fervents de la culture musicale puissent trouver aussi à l'avenir une terrain d'activité convenable. — Dans la rubrique du film, Rudolf Ungváry commente le film du metteur en scène Serge Bondarcsuk tiré du roman de Tolstoï: La guerre et la paix, qui vient de passer sur les écrans de la capitale hongroise.

INFORMATIONS

Documents du Iie Concile du Vatican en hongrois. Jusqu'ici la Société Szent István a publié en langue hongroise les documents du Iie Concile du Vatican suivants: Deux constitutions relatives à l'Eglise et à la sainte liturgie, les décrets sur les activités apostoliques des laïques et sur l'aspiration à l'unité chrétienne, ainsi que les déclarations sur la liberté religieuse et sur les relations de l'Eglise avec les religions non-chrétiennes.

La Conférence des Catholiques Chrétiens de Berlin a tenu à Potsdam une réunion à laquelle une délégation de trois prêtres hongrois a pris part. Le chef de la délégation était le prévôt Imre Várkonyi, custode, directeur national de l'Actio Catholica, et les deux autres membres le chanoine Imre Timkó, professeur à l'Académie de Théologie, et Tibor Nagy, conseiller et secrétaire épiscopal, de Szeged.

L'Académie centrale catholique de Théologie de Budapest a décenné à dix de ses étudiants ayant terminé leurs études le plus haut grade de la vie scientifique ecclésiastique: le titre de docteur. Plusieurs membres du corps épiscopal hongrois ont assisté à l'assemblée de la promotion solennelle, à laquelle l'Office des Affaires Ecclésiastique de l'Etat s'était aussi fait représenter. Le doyen. Polikárp Radó adressa aux nouveaux docteurs un discours qui soulignait l'importance et le contenu de la théologie.

A l'occasion du 190ème anniversaire de sa fondation et du jubilé de 40 ans de pontificat de Lajos Shvoy, évêque diocésain, assistant au trône, le diocèse de Székesfehérvár a publié un nouvel annuaire contenant de précieuses données historiques dont une des plus intéressantes est que depuis 1945, donc depuis l'année de la fin de la guerre, sur le territoire du diocèse 42 cures se sont développées en paroisses indépendantes.

Raymund Rákos, confesseur apostolique hongrois de Rome a déclaré, au cours d'une émission hongroise de la Radio du Vatican que les confesseurs hongrois fonctionnent à Rome depuis le XIIIe siècle. Raymund Rákos remplit ces fonctions depuis 1958.

A la Basilique de Székesfehérvár, huit prêtres du diocèse de Székesfehérvár ont célébré leur messe d'argent par une messe offerte en concélébration avec l'évêque diocésain Lajos Shvoy, assistant au trône. Plus tard les prêtres jubilaires ont aussi célébré leur messe d'argent au siège de leurs fonctions.

Les fidèles de l'église Kisboldogasszony de Pápa ont chaleureusement fêté János Moór, chantre de l'église qui, bien qu'aveugle, remplit sa tâche depuis 40 ans. Le Saint-Père a envoyé sa bénédiction au chantre aveugle, père de neuf enfants vivants.

Au lieu de la petite chapelle élevée autrefois dans la cour de la fabrique de porcelaine de Hollóháza, la commune a été dotée d'une nouvelle église. Le grand développement de la fabrique ayant nécessité le réaménagement de la cour, la petite chapelle va être démolie. Mais auparavant, la nouvelle église conçue par l'architecte László Csaba, lauréat du prix Kossuth, avait déjà été construite au centre du village et des établissements de la fabrique. Elle a été bénite le 25 juin par l'évêque Pál Brezanóczy, administrateur apostolique d'Eger.

L'église polonaise de Kőbánya, à Budapest, a célébré sa fête patronale par une cérémonie intime à laquelle ont assisté de nombreux fidèles polonais et hongrois de Kőbánya.

Dans sa session du mois de juillet, l'Assemblée Nationale hongroise a discuté la réforme toute proche de la direction économique. Miklós Beresztóczy, prévôt, vice-président de l'Assemblée Nationale a aussi pris la parole après le discours inaugural de Jenő Fock, président du conseil des ministres. Il a exprimé sa conviction que toute activité humaine, donc l'exécution des plans économiques également ne peut être fructueuse que si elle est guidée par deux facteurs réunis: premièrement la compétence, et deuxièmement la conscience morale qui régit la fonction de la compétence. Les 4000 prêtres catholiques qui fonctionnent en Hongrie sont aussi au service de cette conscience morale générale.

L'Académie Centrale de Théologie de Budapest a décerné à Vince Tomek général de l'ordre des Piaristes, le titre de docteur honoris causa. Le document ratifiant la promotion a été remis au titulaire à Rome par les membres du comité épiscopal de l'académie: l'évêque József Ijjas, administrateur apostolique de Csanád, István Albert, prier de l'ordre des piaristes en Hongrie, György Zemplén, professeur d'académie, recteur de l'Institut Pontifical hongrois de Rome, et le doyen Polikarp Radó.

Dans la déclaration donnée à Új Ember, l'évêque József Ijjas, administrateur apostolique du diocèse de Csanád rend compte de la réunion d'évêques de Noordwijkerhout à laquelle assistaient encore l'évêque Pál Brezanóczy, secrétaire du corps épiscopal hongrois et l'évêque József Cserhádi, administrateur apostolique de Pécs. Dans sa déclaration, l'évêque Ijjas a parlé avec la plus grande estime et amitié de l'excellente organisation de la conférence et de ses travaux utiles. Il a mentionné que les discours des évêques hongrois ont été suivis avec une grande attention et que leur savoir en latin a été très apprécié.

Le professeur Andor Szörényi, a été promu nouveau doyen de l'Académie de Théologie de Budapest, et ratifié en cette qualité par l'archevêque de Kalocsa András Hamvas, actuel président du corps épiscopal hongrois qui a aussi obtenu l'approbation de l'État nécessaire à la nomination.

En Hongrie, dans tous les diocèses, on a célébré par une messe solennelle, parfois offerte en concélébration, l'ouverture de „l'année de la foi”, annoncée par le Saint-Père.

Ordinations: Dans le diocèse d'Esztergom, l'évêque Imre Szabó a ordonné six élèves sortants du séminaire, dans le diocèse d'Eger l'évêque Pál Brezanóczy en a ordonné dix et dans le diocèse de Székesfehérvár l'évêque du diocèse Lajos Shvoy en a ordonné deux.

Restaurations d'églises — L'Intendance Nationale des Monuments Historiques a procédé à la restauration de l'église de Fehérvársurgó, de style roman, datant du XIVe siècle. — La communauté religieuse de Zalkod a reçu un secours du pape Paul VI, pour restaurer son église. L'évêque Pál Brezanóczy a remercié le Saint-Père de son don. — Sándor Klempa, administrateur apostolique de Veszprém a béni l'église restaurée de Gelse, dans le comitat de Zala. — Dans la commune de Győrladomér, on a construit une nouvelle tour d'église, pour laquelle les fidèles ont fait fondre une nouvelle cloche de trois quintaux.

K Ö Z L É S E K É S V Á L A S Z O K

A II. vatikáni zsinat okmányai magyarul. A Szent István Társulat kiadásában eddig a II. vatikáni zsinat okmányai közül az alábbiak jelentek meg magyar nyelven: *A szent liturgiáról és az egyházzól* szóló két konstitúció; *a világiak apostolkodásáról és a keresztény egységre-törekvésről* szóló dekrétumok, valamint *a vallásszabadságról és az egyháznak a nem-keresztény vallásokhoz való viszonyáról* szóló nyilatkozatok.

A *Keresztény Katolikusok Berlieni Konferenciája* Potsdamban értekezletet tartott, amelyen háromtagú magyar papi delegáció vett részt. A delegáció vezetője *Várkonyi Imre* prépost, örkanonok, az Actio Catholica országos igazgatója volt, tagjai pedig: *Timkó Imre* kanonok, a Hittudományi Akadémia professzora és *Nagy Tibor* püspöki tanácsos, püspöki titkár, Szegedről.

A *budapesti római katolikus központi Hittudományi Akadémia* tíz végzett hallgatójának adta meg az egyházi tudományos élet legmagasabb fokozatát, a doktori címet. Az ünnepélyes doktorráavató gyűlésen a magyar püspöki kar több tagja is megjelent és képviseltette magát az Állami Egyházügyi Hivatal is. Az új doktorokhoz *Radó Polikárp* dékán intézett beszédet, amelyben a teológia tartalmát és jelentőségét méltatta.

A *székesfehérvári egyházmegye*, alapításának 190. évében és *Shvoy Lajos* pápai trónálló, megyéspüspök 40 éves főpásztori jubileumára értékes történeti adatokat is tartalmazó új szematizmust bocsátott ki, amelynek egyik legérdekesebb adata, hogy 1945, tehát a háború befejezésének éve óta az egyházmegye területén 42 lelkészség fejlődött önálló plébániává.

A *magyar országgyűlés* júliusban tartott új ülészakát a gazdasági irányítás küszöbön álló reformjának szentelte. A vitához, amelyet *Fock Jenő*nek, a minisztertanács elnökének beszéde vezetett be, hozzászólt *Beresztóczy Miklós* c. prépost, az országgyűlés alelnöke is. Felszólalásában annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy minden emberi tevékenység, tehát a gazdasági tervek végrehajtása is, csak akkor lehet valóban eredményes, ha két hatóerő érvényesül benne: egyik a szakértelem, a másik pedig a szakértelem működését egyenesben tartó erkölcsi öntudat. Ezt az egyetemes erkölcsi tudatot szolgálja a Magyarországon működő mintegy 4000 katolikus lelképásztor is.

Tomek Vincét, a piarista rend generálisát díszdoktorrá avatta a budapesti Központi Hittudományi Akadémia. A díszdoktorátusról szóló oklevelet a Hittudományi Akadémia püspökkari bizottságának tagjai: *Ijjas József* püspök, csanádi apostoli kormányzó, *Albert István* a piarista rend magyarországi tartományfőnöke, *Zemplén György* akadémiai professor, a római Pápai Magyar Intézet rektora és *Radó Polikárp* dékán, Rómában adták át a kitüntetettnek.

Ijjas József püspök, a csanádi egyházmegye apostoli adminisztrátora, az *Új Embernek* adott nyilatkozatában számolt be az európai püspökök noordwijkerhouti összejöveteléről, amelyen a magyar püspöki kar részéről rajta kívül még *Brezanóczy Pál* püspök, a magyar püspöki kar titkára és *Cserháti József* püspök, pécsi apostoli kormányzó vettek részt. Nyilatkozatában *Ijjas* püspök szeretettel és a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg az értekezlet kiváló rendezéséről és hasznos munkájáról. Elmondotta, hogy a magyar püspökök felszólalásait nagy figyelemmel fogadták és elismeréssel adóztak a magyar papok latin tudásának.

A *budapesti Hittudományi Akadémia* új dékánja dr. *Szörényi Andor* professor lett, akit ebben a minőségében *Hamvas András* kalocsai érsek, a magyar püspöki kar ezidőszerinti elnöke megerősített és a megválasztáshoz szükséges állami hozzájárulást is megszerezte.

Magyarország valamennyi egyházmegyéjében ünnepélyes főpapi, helyenként koncelebrációs misével emlékeztek meg a Szentatya által meghirdetett „a hit évének” megnyitásáról.

Rákos Rajmund római magyar apostoli gyóntató a Vatikáni Rádió magyar adásának keretében elmondotta, hogy a magyar apostoli gyóntatók a XIII. század óta működnek Rómában. **Rákos Rajmund** 1958 óta tölti be ezt a tiszteletet.

A **székesfehérvári egyházmegye** nyolc ezüstmisés papja a székesfehérvári Bazilikában **Shvoy Lajos** pápai trónálló megyéspüspökkel együtt koncelebrációs szentmisét mutatott be. A jubiláns papok később működési helyükön is bemutatták ezüstmiséjüket.

A **pápai Kisboldogasszony templom** hívei meleg ünnepségben részesítették a templom kántorát **Moór Jánost**, aki 40 éve látja el feladatát, vakon. A jubiláns vak kántornak, akinek kilenc élő gyermeke van, a Szentatya apostoli áldását küldte.

Új templomot kapott **Hollóháza** az eddigi kis kápolna helyett, amely annakidején a hollóházi porcelángyár udvarán épült. A gyár nagyarányú fejlődése szükségessé tette a régi gyárudvar átrendezését, amelynek során a régi templomocská is lebontásra kerül. Ezt megelőzően azonban már megépült a falu és a gyártelep középpontjában az új templom, amelyet **Csaba László** Kosuth díjas építész tervezett, és amelyet **Brezanóczy Pál** püspök, egri apostoli kormányzó június 25-én benedikált.

A **Budapest—Kőbányán** működő lengyel templom bensőséges keretek között ünnepelte búcsúját, amelyen nagy számban jelentek meg a kőbányai lengyel és magyar hívek.

Papszentelések: Az esztergomi egyházmegyében **Szabó Imre** püspök hat, az egri egyházmegyében **Brezanóczy Pál** püspök tíz, a székesfehérvári egyházmegyében **Shvoy Lajos** megyéspüspök két végzős szemináriumi növendéket szentelt pappá.

Templomrestaurálások. **Fehérvár**csurgó XIV. századból származó román stílusú templomát az Országos Műemlék Felügyelőség helyreállíttatta. — **Zalkod** egyházközsége VI. **Pál** pápától kapott segílyt, hogy templomát rendbehozzathassa. Az adományt **Brezanóczy Pál** püspök köszönte meg a Szentatyának. — **Klempa Sándor** veszprémi apostoli kormányzó áldotta meg a zalamegyei **Gelse** tatarozott templomát. — **Györladamér** község templomához új templomtornyot építettek, és a hívek új, három mázshas harangot öntettek a torony számára.

Mennybevétel. Augusztus 15-e valóban **Mária** mennybevételének ünnepe, s az volt már akkor is, amikor még ki sem hirdették az erre vonatkozó dogmát. A dogma egyébként is csak a régen vallott hit megerősítése volt. A **Grosser Entschluss** írja ezzel kapcsolatban a következőket: „Nem véletlen, hogy a **Mária** testszerinti mennybevételéről szóló dogma éppen napjainkban került kihirdetésre. Régebben nem sokat törődtek az ember testi mivoltának jövőjével. Kétségtelen, hogy mindig hittek föltámadásában is, de ennek a föltámadásnak igazi értelmét nem fogták föl helyesen. A testet inkább a lélek börtönének tartották, amelytől a halál szabadítja meg. Napjaink materializmusa talán éppen egyfajta megvédése a testi, anyagi mivoltnak a túlzó elszellemiesítéssel szemben. A **Nagyboldogasszony** ünnepe arra utal, hogy a megváltás, **Krisztus** győzelme a halál fölött, éppúgy kiterjed a testre és a láthatóra, mint a lélekre, hiszen az emberben a kettő egy, és az egész ember részesül a megváltásban, nemcsak a lelke. **Mária** az elsőnek megváltott, és testi mennybevételével mintegy elővételezi minden megváltott embernek lelkét és testet egyaránt boldogító jövőjét.”